

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

*0: EK

*1: 2003-2004

*2: 5

*3: WordXP

*4: 5de vergadering

*5: Dinsdag 4 november 2003

*6: 10.00 uur

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 70 leden, te weten:

Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Bierman-Beukema toe Water, Biermans, Van den Broek-Laman Trip, Broekers-Knol, Van Dalen-Schiphorst, Dees, Doesburg, Dölle, Van Driel, Dupuis, Eigeman, Essers, Van Gennip, De Graaf, Hamel, Van Heukelum, Hoekzema, Ten Hoeve, Holdijk, Jurgens, Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oye, Ketting, Koekkoek, Kohnstamm, Kox, Van Leeuwen, Leijnse, Lemstra, Van der Linden, Linthorst, Luijten, Maas-de Brouwer, Meindertsma, Meulenbelt, Middel, Van Middelkoop, Nap-Borger, Noten, Van den Oosten, Pastoor, Platvoet, Pormes, Putters, Van Raak, Rabbinge, Rosenthal, Russell, Schouw, Schuurman, Schuyer, Slagter-Roukema, Soutendijk-van Appeldoorn, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Van Thijn, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Wagemakers, Walsma, Werner, Westerveld, Witteman, Witteveen, Woldring en De Wolff,

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Van Gennip, alleen voor het eerste deel van de vergadering;

Hessing, wegens verblijf buitenslands.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**. De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Uitvoering van de verordening (EG) nr. 1346/2000 van de Raad van de Europese Unie van 29 mei 2000 betreffende insolventieprocedures (PbEG L 160) (Uitvoeringswet EG-insolventieverordening)(28654);**

- **Wijziging van de Noodwet financieel verkeer in verband met de dekking van het terrorisme risico door verzekeraars (28915);**

- **Vaststelling van de begrotingsstaat van het Huis der Koningin (I) voor het jaar 2004 (29200-I).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

*B

!IGC!

Aan de orde is:

- **het debat Intergouvernementele Conferentie (IGC) inzake een Europese grondwet. (29213, nrs. 1 en 2)**

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. Voor de nationale parlementen komt de discussie over het ontwerp grondwettelijk verdrag, zoals steeds gebeurt na internationale onderhandelingen, te laat. Het grondwettelijk verdrag dat voorligt, zal tijdens de onderhandelingen binnen de IGC niet meer wezenlijk veranderd kunnen worden, welke de inzet van de regering daarbij ook zal zijn. Het is daarom maar goed dat de voornaamste inzet van de regering is om het ontwerp-Giscard zo weinig mogelijk te veranderen.

Hadden de Staten-Generaal eerder wel invloed kunnen uitoefenen? Jawel, door een vertegenwoordiger van de Nederlandse regering en twee vertegenwoordigers van de Staten-Generaal uitdrukkelijke mandaten mee te geven, wat de Kamer betreft dus aan de regering en in het bijzonder aan de collega's Van der Linden en Van Eekelen, door de Kamer in de Conventie benoemd.

Hebben wij voor of in de loop van de Conventie een dergelijk mandaat opgesteld? Nee, dat hebben wij niet gedaan. Waarom eigenlijk niet, zo vroegen wij ons in de fractie af. Het is toch raar dat wij collega's afvaardigen naar de Conventie en een plaatsvervanger aanwijzen, zonder hun duidelijk te maken aan welke hoofdzaken zij zich wat ons betreft te houden hadden en hen daarop ook af te rekenen. De oorzaak ligt, gek genoeg, aan de manier waarop wij in ons parlement functioneren. Wij wachten af wat de regering ons voorlegt, wij debatteren zelden of nooit over zaken, bijvoorbeeld rapporten van het Europees parlement of belangrijke adviesraden, zonder eerst de regering te vragen wat zij ervan vindt. Zo maar een debat met elkaar houden over een politiek onderwerp doen wij ook al niet. Het parlement vindt meestal pas wat als de regering gesproken heeft. De overheid draagt het zwaard niet tevergeefs (Romeinen 13); ik begin vast even met de joods-christelijke waarden.

Die passieve houding ten opzichte van de regering wreekt zich in gevallen als deze. De Kamers hebben niet eerst vergaderd over het mandaat voor Timmermans en Van der Linden. Dat hadden wij moeten doen. Misschien volgende keer beter; ik neem mij in ieder geval voor om daarvoor de volgende keer het initiatief te nemen.

Wij spraken ons pas uit in juni van dit jaar, toen deel I van het concept-Giscard al vast lag en een groot deel van deel III ook. Toen pas werd in beide Kamers een reeks moties aanvaard, die de regering en onze

vertegenwoordigers, zij het op een beperkt aantal terreinen, alsnog in een bepaalde richting wilde dwingen.

Is die richting thans in het stuk van de regering terug te vinden? Het meest opvallende van de notitie die thans aan de orde is, is dat de regering met geen woord naar het debat van juni en naar die moties verwijst. Dat is des te merkwaardiger omdat het een bijzonder debat was, gevoerd door beide Kamers tegelijk met de regering. Daar deze aangenomen moties de meerderheid haalden in beide Kamers, zou er in een regeringsstuk toch minstens blijk van moeten worden gegeven dat van deze moties kennis is genomen. Voor het geval de regering ervan wil afwijken zou moeten worden aangegeven waarom.

Op 4 oktober bij de opening van de IGC in Rome is de minister-president al meteen afgeweken van een met grote meerderheid aanvaarde motie in de Tweede Kamer, te weten die inzake het niet opnemen van joods-christelijke waarden in de preambule. Ik kom daarop nog terug.

Deze voorgeschiedenis is kenmerkend voor de manier waarop het gaat, of het nu de verdragen van Maastricht, Amsterdam of Nice of deze conventie betreft. Dit maal waren de parlementen echter wel ingeschakeld, hetgeen een grote vooruitgang is. De laatste tien jaar is het politieke discours over de constitutie van Europa evenwel nauwelijks gevoerd. Voor de meeste parlementariërs en zeker voor het grote publiek betrof het een ver-van-mijn-bed-show. Gezien vanuit het standpunt van verlichte regenten, die velen van ons toch zijn, is dat een plezierige zaak. Er zijn grote vorderingen gemaakt naar de gewenste integratie van Europa zonder dat het te veel toestanden gaf. Geen van de verkiezingen sinds 1990 heeft ooit de macht en het beleid van Europa als centraal punt gehad, zelfs niet die voor het Europees Parlement. Wij maken ons druk om allerlei kwesties die nationaal als veel belangrijker worden gezien. Dat is de klassieke repressieve tolerantie van Herbert Marcuse: je vestigt de aandacht op een ander onderwerp, maar gaat intussen hard door met het hoofdonderwerp.

In de PvdA-fractie bestond bij de voorbereiding van dit debat dan ook, naast een gevoel van grote betrokkenheid bij het Europese project, een gevoel van onzekerheid. Het besef overheerste dat wij met de IGC al in 1992 in Maastricht een waterscheiding waren gepasseerd op weg naar een vergaande Europese integratie, zonder dat wij inmiddels voldoende hebben gezorgd dat de burgers de gevolgen daarvan begrijpen en aanvaarden. Er is, onbedoeld, een gapend gat ontstaan tussen het handelen van de EU en het gevoel van betrokkenheid van de burgers daarbij, waardoor de legitimatie van het optreden van de EU in gevaar komt.

Europa lijkt immers voor niet-ingewijden, en dat zijn de meesten, een Moloch, een afgod te zijn waaraan steeds nieuwe offers moeten worden gebracht; opnieuw een verwijzing naar de gruwel der Ammonieten, zoals de minister-president zich dat kan voorstellen. Nu is het een grondwettelijk verdrag en straks is er met de uitbreiding met tien lidstaten weer een nieuw verdrag. En dan moet worden gedacht aan de maatschappelijke en politieke context waarin dit alles plaatsvindt.

Ten eerste omvat de uitbreiding van de Europese Unie maar liefst tien leden die grotendeels nog geenszins

voldoen aan wezenlijke eisen van democratische praktijk, rechtsstaat, transparantie van bestuur, civil society, integriteit van bestuur en economische ontwikkeling.

Ten tweede waren wij nog zo hard bezig om het bestaande acquis van de Europese Unie nationaal te aanvaarden en te verwerken. De euro hebben wij pas net, het Stabiliteitspact wankelt, bij vredesmissies konden wij niet samen besluiten of optreden, behalve in NAVO-verband, wij waren bezig na te gaan of wij met de gemeenschappelijke markt niet te ver zijn gegaan, met name inzake publieke diensten, wij wilden de grenzen bepalen van de justitiële samenwerking. Wij waren dus nog bezig dat acquis van de Europese Unie nationaal te verwerken.

Ten derde heerst er onzekerheid onder de mensen vanwege de grote stroom migranten die naar Europa komt.

Ten vierde zijn nationalisme en fundamentalisme in de plaats gekomen van het Oost-Westconflict, dat een belangrijke stimulerende factor vormde bij de West-Europese eenwording. Op deze nieuwe verschijnselen hebben wij nog geen antwoord, zeker niet nu onze machtigste bondgenoot een militaire en economische hegemonie uitoefent.

Ten vijfde weten wij niet wat wij aanmoeten met het verschijnsel dat globalisering is gaan heten. Dat verschijnsel roept een sterk zij het niet altijd rationeel verzet op.

Ten zesde zitten wij midden in een economische recessie.

Dat is de context waarin wij gevraagd worden dit grondwettelijk verdrag te aanvaarden en daarna de uitbreiding met tien lidstaten.

Het is niet eenvoudig om te beoordelen of wij er goed aan doen met dit verdrag een nieuwe stap te nemen in de integratie van Europa in de al jaren geleidelijk plaatsvindende overgang van statenbond naar bondsstaat Europa. Wij lijken ons neer te leggen bij een soort grote vlucht voorwaarts. Natuurlijk past het het parlement niet om zich bij zo'n gevoel neer te leggen. Wij hebben ons te verantwoorden tegenover onze kiezers over het oordeel waartoe wij komen, ook al hebben wij de indruk dat wij redelijkerwijs geen vrije keuze meer hebben. Dat hebben wij trouwens in dit huis wel vaker bij wetsvoorstellen die ons bereiken: amenderen gaat niet, er moet in ieder geval iets gebeuren, niks doen is zeker onverantwoord, wij nemen daarom het voorstel aan.

Dus dat is voor in ieder geval de Eerste Kamer een niet ongebruikelijke situatie. Waar het Europa betreft, gebeurt dit evenwel op nog grotere schaal. Met het voorgaande wil ik zeggen dat wij vandaag zinnig en rationeel praten over een grondwettelijk verdrag en dat wij volgend jaar zullen praten over een verdrag tot toelating van tien nieuwe leden. Tegelijkertijd weten wij dat wij zelf rationeel-politiek al zo ver zijn, maar dat de burgers soms emotioneel nog niet zo betrokken zijn bij deze veranderingen. Er moet op dit punt nog een inhaalslag worden gemaakt. Ik kom daarop terug, want dat is een zeer wezenlijk probleem voor de komende jaren.

Intussen moeten wij wel verder met het resultaat van de Conventie. Aan de inhoud daarvan kunnen wij niet meer zo veel doen. Wat doe je in zo'n geval in een debat

met de regering? Je legt een paar onderdelen onder een vergrootglas. Je zegt dat het om die onderdelen gaat en laat de rest van het voorstel onbesproken. Dat is ook hier het geval. De regering geeft in haar notitie aan dat er eigenlijk nog maar over een paar zaken een verschil van mening bestaat. Deze betreffen bijna allemaal institutionele kwesties, zoals het aantal leden van de Commissie, een aparte wetgevende raad van ministers en een aparte Europese minister van Buitenlandse Zaken, het roterend voorzitterschap van de vakraden en het Europees defensie- en veiligheidsbeleid. Dat is het zo'n beetje.

Intussen wordt in het voorstel van Giscard wel een wezenlijk aantal stappen genomen om de EU beter als bondsstaat te laten functioneren.

1. Een overzichtelijke, zij het wat ruimhartige constitutie in plaats van de bestaande lappendeken van oude verdragen. De tekst is leesbaar voor iemand die er voor het eerst induikt, hetgeen in bestaande verdragen allesbehalve het geval is. Verder kunnen nieuwe Europese wetten en kaderwetten helderheid brengen in de hiërarchie van EU-besluitvorming, hetgeen een oude wens is, ook van deze Kamer.

2. Grondrechten van de burger tegenover de Europese Unie en ondergeschiktheid van de Europese Unie als zodanig aan de Mensenrechtenconventie en haar rechter in Straatsburg.

3. De besluitvorming in de Raad van ministers bij gewone meerderheid, tenzij anders bepaald. Het laatste zal met name het geval zijn bij begrotingen en belastingen, sociale wetgeving en militair en buitenlands beleid.

4. Medewetgeving van het Europees Parlement op bijna alle terreinen.

5. Een sterkere rol voor de nationale parlementen bij de toetsing van subsidiariteit, al krijgt de gekozen vorm daarvoor in het tweede protocol van ons niet de schoonheidsprijs. Het functioneert een beetje als een early warning system en niet als een werkelijk staatsrechtelijk handvat. Ik denk evenwel dat dit zich wel kan ontwikkelen.

6. De openbaarheid van wetgevend handelen, ondanks het feit dat er geen aparte wetgevende raad komt.

Openbaarheid van wetgevend handelen is buitengewoon wezenlijk. Het is te gek dat er op Europees niveau 40 jaar lang wetgegeven is in beslotenheid. Als deze Kamer dat zou doen, dan zou je wat horen in het land.

7. Uitdrukkelijk vaststellen dat Europees recht voorrang heeft op nationaal recht. Dat is de meest wezenlijke eigenschap van een federaal stelsel.

8. Eenheid van beleid in het kader van justitie en binnenlandse zaken, met toezicht op Europol en Eurojust.

Dit zijn allemaal kleine, maar wezenlijke stappen tot verbetering van de Europese constitutie. Het is daarom ook van grote betekenis dat er, als wij dit straks aan de kiezers moeten overbrengen, een handzaam overzicht bestaat van de essentiële veranderingen en verbeteringen ten opzichte van de huidige ingewikkelde verdragen. Ik nodig de regering uit om dat op te stellen, zodat wij met dat overzicht in de hand naar de burgers kunnen stappen en zeggen dat dit een goede reden is om voor dit verdrag te zijn. Prima, het gaat in de constitutie dus ook om die basisregels.

Een andere kwestie is welk beleid je binnen dit stelsel wilt doorvoeren. Niet elk beleid kan worden gevoerd. Voor gemeenschappelijk veiligheidsbeleid zijn te weinig instrumenten voorhanden. Dat moeten wij dus via de NAVO blijven doen, hetgeen de huidige minister van Buitenlandse Zaken niet zal tegenvallen, want dan mag hij dat straks in zijn nieuwe functie doen. Als er evenwel iets nationale soevereiniteit en zelfbewustzijn illustreert, dan is het wel deze beleidssector. Het optreden van de Verenigde Staten in het afgelopen jaar heeft ons dat weer geleerd. Dat zelfbewustzijn kan Europa hiermee echter niet scheppen. Hetzelfde geldt voor andere afgeleide sectoren die nu leven bij het publiek. Ik noem immigratie en inburgering, minderheden in achterstandswijken en de kwaliteit van de publieke dienst, het milieu, de volksgezondheid en het onderwijs. Dat zijn zaken waarop Europa wel degelijk invloed heeft, maar op afstand en ongrijpbaar. De nationale autoriteiten voeren dit beleid namelijk veelal op grond van voor de meesten onzichtbare EU-besluiten.

De discussies over het te voeren beleid zullen in januari in een ander debat met de regering plaatsvinden. Wij moeten in het komende jaar twee grote beslissingen nemen. Aanvaarden wij dat grondwettelijk verdrag? Gaan wij op grond daarvan uitbreiden met tien nieuwe lidstaten?

Een debat als vandaag vindt steeds plaats in de situatie waarbij wij als vertegenwoordigers van de burgers van een van de lidstaten het gevoel hebben de loop van de ontwikkeling niet zelf in de hand te hebben. Dat geldt natuurlijk niet alleen voor Europa. In alle lagere bestuurlijke eenheden van een staatsorganisatie bestaan zulke gevoelens jegens de hogere overheid: de gemeente en de provincie tegenover het Rijk en wij als vertegenwoordigers van het Nederlandse Rijk ten opzichte van de Europese Unie. Wij hebben het gevoel dat er boven ons en zonder ons wordt beslist. Wij beseffen zeer wel dat wij als nationale staat op onszelf, zonder het lidmaatschap van de EU, allang waren weggespeeld. De EU geeft juist uitzicht op een zodanige marsvorming dat wij die greep althans enigszins kunnen terugkrijgen, maar dan moeten wij ons erbij neerleggen dat wij er binnen dat machtsblok één zijn van vijftien en straks één van 25. Dat is rationeel zeer wel te bevatten. Het is duidelijk dat het voordelen heeft om macht te hebben binnen een groter machtsblok en dat je geen enkele macht hebt als je daarbuiten staat. Het wekt alleen wel weerstanden die ons gevoel raken, omdat wij de greep lijken te verliezen op onze omgeving, alsof wij die greep daarvoor wel hadden.

De heer **Kox** (SP): U zegt dat je het weliswaar kunt begrijpen, maar dat het gevoelsmatig een probleem oplevert, omdat je het gevoel hebt dat het buiten je om gebeurt. U geeft daar alleen geen weging aan. Ik leid uit uw verhaal af dat u de voorrang geeft aan het rationele. Is het niet erg riskant om in een zo groot gebied als Europa het emotionele, het niet hebben van het juiste gevoel, te verwaarlozen?

De heer **Jurgens** (PvdA): Het is altijd moeilijk om bij een interruptie het juiste moment te bepalen. Ik vrees dat u op de rest van mijn betoog zult moeten wachten om een

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

antwoord te krijgen op uw vraag. De vraag is op zichzelf overigens volkomen terecht. Dat is een van de grote problemen waar wij de komende jaren mee te maken krijgen.

Voorzitter. Wij kunnen niet blijven steken in het gevoel te weinig greep te hebben op die Europese moloch, die offers van onze nationale soevereiniteit blijft eisen. Dat gevoel is bovendien misschien voor de burgers billijk, maar wat de Kamers betreft niet. Ditmaal is immers een procedure gekozen, waarin niet alleen de regeringen, maar ook de parlementen, inclusief het Europees Parlement, een rol speelden. De collega's Van der Linden en, tot 10 juni, Van Eekelen uit deze Kamer hebben zich ingezet, de regeringsvertegenwoordigers Van Mierlo en De Vries evenzo. Wij hebben onze collega's en de regering tijdens het proces kunnen aanspreken en ter verantwoording kunnen roepen. De discussie in de Conventie is in alle openheid gevoerd. Dat is een heel grote vooruitgang. Wat willen wij nog meer?

Mijn fractie heeft nu dan ook wel degelijk een standpunt bepaald. Zij kan instemmen met de inzet van de regering om zo weinig mogelijk te veranderen in het ontwerp-Giscard, zoals de om tactische redenen aangehouden motie-Jurgens/Van der Linden c.s. in juni al uitsprak. Zij blijft natuurlijk wel staan op de enkele punten die in aangenomen moties door deze Kamer zijn aanvaard. Neemt de regering die moties wel serieus? Zo ja, hoe kan de minister-president dan op de eerste dag van de internationale conferentie, 4 oktober, onvervoren de opnemingsbepleiten van joods-christelijke waarden in de Preambule, terwijl een grote meerderheid van de Tweede Kamer dit in een motie had afgewezen, hetgeen ook hier zou zijn geschied als een zodanige motie had voorgelegen? Dat is althans mijn vermoeden. Mijn fractie zou het liefst geheel hebben afgezien van zulk een preambule, waarin meestal en ook in casu snorkende verklaringen plegen te worden vastgelegd over grootse waarden, tradities en beginselen. Die waarden kunnen wij misschien graag onderschrijven, maar die hebben juridisch gezien geen betekenis en horen dus niet in een grondwet thuis. Onze grondwet kent ze dan ook niet en die is toch al bijna 200 jaar oud. Daar gaat het echter niet om. Mijn vraag aan de minister-president is waarom hij de uitdrukkelijke wens van het parlement heeft genegeerd. Is dit geschied in overeenstemming met de ministers van de twee andere coalitiepartijen? Wat is de zin van een debat als dit wanneer het parlement een uitdrukkelijk mandaat geeft en de regering dat geheel onnodig negeert?

Immers, er is geen sprake van een nationaal belang waarop de regering zich zou kunnen beroepen. Er is slechts sprake van getuigenispolitiek. Dat kan alleen als die getuigenis breed wordt gedragen in de bevolking. Dat is niet het geval. De minister-president is dit voorstellende niet de minister-president van alle Nederlanders. Dat moet hij toch beseffen.

Ik kom bij het meerjarig financieel kader. In artikel I-54 vinden wij, conform de motie die de Kamer terzake aannam, dat dit kader wordt vastgesteld met medebeslissing van het Europees Parlement.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Beroept de heer Jurgens zich nu op de motie in de Tweede Kamer of de Eerste Kamer?

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik beroep mij op de motie in de Tweede Kamer. Zoals u weet, hebben wij samen beraadslaagd. Ik sluit mij bij die motie aan.

De heer **Van der Linden** (CDA): Die motie is in de Tweede Kamer ingediend voordat de tekst van het ontwerpverdrag was afgerond. Daarna heeft een debat plaatsgevonden in de Eerste Kamer. In de Eerste Kamer is een motie aanvaard die afwijkt van de motie in de Tweede Kamer. Ik vind dat wij hier moeten debatteren over de motie in de Eerste Kamer.

De heer **Jurgens** (PvdA): Het is heel belangrijk om over moties van de Eerste Kamer te debatteren, maar ik heb toch nog wel zoveel solidariteit met de collega's aan de overzijde dat ik, indien zij een duidelijke uitspraak doen jegens de regering, de regering verantwoording vraag, zeker als ik het met die uitspraak eens ben.

De heer **Van der Linden** (CDA): Wij hebben hier twee moties aanvaard waarmee wij afweken van de Tweede Kamer. De eerste betrof de omvang van de Commissie. Die heeft enige steun betekend voor de regeringsvertegenwoordiger in de Conventie. De tweede was de motie-Kohnstamm/Jurgens/Kox/Platvoet/Broekers-Knol. Daarin staat geen enkele referentie aan de preambule. Daarin staat: verzoekt de regering zich te verzetten tegen het opnemen van bepalingen in de verdragsartikelen – ik onderstreep dat – die kerkelijke instellingen een bijzondere positie geeft ten opzichte van andere maatschappelijke organisaties. Ik moet zeggen, dat in de verdragsartikelen geen enkele discriminatie of bevoorrechte positie staat van de een of de ander. Wat ons betreft, heeft het ontwerpverdrag volstrekt voldaan aan deze motie van de Eerste Kamer.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik weet niet of ik nu spreek met de heer Van der Linden als vertegenwoordiger van de CDA-fractie of als "mijn" vertegenwoordiger in de Conventie. Kunt u daarover duidelijkheid geven?

De heer **Van der Linden** (CDA): U zei dat wij niet hebben gewerkt met een mandaat vooraf. Daarover kom ik nog te spreken. Wij hebben veel terugkoppelingsbijekomsten gehad waarop ook vooruit werd gekeken. Dat is uiteraard geen alternatief voor het ander, maar het betekent wel dat er nadrukkelijk betrokkenheid is geweest van de Eerste Kamer en Tweede Kamer. Helaas waren er heel weinig Tweede-Kamerleden. Er waren wel veel Eerste-Kamerleden, waarvoor dank aan de collega's. Deze hebben het "mandaat" op een andere manier ingevuld. Ik meen op een goede manier te hebben geprobeerd invulling aan het mandaat te geven. Het gaat er nu om dat u de regering – ik zeg regering en niet minister-president -- verwijt dat dit een van de punten is voor het debat in Brussel bij de IGC. Het staat ook in het verslag van 20 oktober aan de Tweede Kamer. Vandaar dat ik ervan uitga dat dit het regeringsstandpunt is. U verwijt de

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

regering iets in verband met een motie in de Eerste Kamer waaraan zij volstrekt heeft voldaan. Er is in de verdragsartikelen geen sprake van een bijzondere positie ten opzichte van andere maatschappelijke organisaties.

De heer **Jurgens** (PvdA): De heer Van der Linden brengt nu een totaal ander onderwerp op. Artikel 51 van het ontwerpverdrag staat: De Unie eerbiedigt de status die kerken en religieuze verenigingen en gemeenschappen volgens het nationale recht in lidstaten hebben en doet daaraan geen afbreuk. Daarna komt pas in lid 2: De Unie eerbiedigt tevens de status van levensbeschouwelijke en niet-confessionele organisaties. Hoe je het ook wendt of keert, hier wordt dus uitdrukkelijk een speciale positie voor kerken geschapen. Ik had dat niet aan de orde gesteld.

De heer **Van der Linden** (CDA): U moet eerst artikel 46, lid 2 lezen dat voor artikel 51 komt. Daarin staat de positie van de maatschappelijke organisaties. Als u de artikelen in die volgorde leest, hebt u het totaalbeeld en ziet u dat er geen sprake is van bovenschikking of onderschikking, maar dat het gaat om nevenschikking.

De heer **Jurgens** (PvdA): Dit is een voorbeeld van een briljante debatsmanoeuvre om af te leiden van de hoofdzaak waarom het gaat, namelijk de uitdrukkelijke motie die in de Tweede Kamer is aangenomen. De heer Van der Linden brengt een ander onderwerp op tafel dat ook interessant is, maar ik wil toch graag blijven bij het onderwerp dat ik had aangekaart, namelijk het niet-volgen van die motie uit de Tweede Kamer. In deze Kamer heeft zich intussen een zelfstandige discussie afgespeeld.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dan begrijp ik niet waarom de heer Jurgens de motie uit de Tweede Kamer niet aan de Eerste Kamer heeft voorgelegd maar dat element eruit heeft gelaten.

De heer **Kohnstamm** (D66): Voorzitter. Iedereen weet dat het debat is gevoerd zoals het is gevoerd. In eerste instantie vond dat in de Tweede Kamer plaats omdat het Reglement van Orde nu eenmaal niet anders toeliet dan een mengeling van een vergadering van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer. Daar is als één lijn uit voortgekomen het punt dat de heer Jurgens naar voren brengt. Met hem vind ik dat de heer Van der Linden zich nu haast als jurist ontpopt en in de details gaat, maar in essentie was het natuurlijk de bedoeling om het hele debat dat tot dan toe in de Conventie plaats had gevonden over de joods-christelijke traditie, te laten voor wat het was en wij niet zouden doorstomen in de richting die de minister-president nu klaarblijkelijk probeert te gaan.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. De heer Kohnstamm dicht mij kwaliteiten toe die ik niet heb; ik ben geen jurist maar wel politicus. Als een motie in de Tweede Kamer wordt opgesteld en met een wijziging aan de Eerste Kamer wordt voorgelegd, weet ik heel goed dat

dit niet zonder bedoeling wordt gedaan. Als het gaat om één commissaris per lidstaat, heeft de CDA-fractie hier heel bewust een andere motie ingediend dan de CDA-fractie in de Tweede Kamer. Wij hadden die motie hier ook met een wat verdoezeld woordgebruik kunnen indienen, maar dat hebben wij niet gedaan. In dit geval is dit element heel bewust uit de tekst gelaten en ik vind dan ook dat de regering op dat punt volstrekt in lijn handelt met de motie die door de Eerste Kamer is aangenomen en is ingediend enkele weken nadat de Tweede Kamer gedebatteerd had en in de nieuwe situatie, namelijk toen de ontwerpgrondwet een definitieve vorm had gekregen.

De heer **Kohnstamm** (D66): Voorzitter. Ik ben het zeer eens met de heer Van der Linden dat hij hier een motie heeft ingediend die in lijnrechte strijd was met de motie die zijn CDA-collega's aan de overzijde hadden ingediend. Dat had inderdaad politieke betekenis. Grote dank daarvoor, want zo konden ook wij die motie ondersteunen. Dat meningsverschil bestond overigens absoluut niet tussen de fracties aan de overzijde en hier als het gaat om het punt waarover de heer Jurgens sprak!

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. Na deze afleidingsmanoeuvres van hetzij de woordvoerder van de CDA-fractie, hetzij onze vertegenwoordiger in de Conventie, wil ik doorgaan met het tweede punt waarop de regering is afgeweken van een motie die door deze Kamer is aangenomen en dat betreft het meerjarig financieel kader. In artikel I-54 vinden wij conform die motie dat dit kader wordt vastgesteld met medebeslissing van het Europees Parlement. De regering stelt in de IGC voor om de rol van het Europees Parlement terzake te verkleinen. Wat betekent dan zo'n uitgesproken wens van deze Kamer voor de regering?

De regering stelt nog meer wijzigingen voor in deel III. Twee daarvan, en wel inzake de artikelen 71 en 310, betreffen eveneens een vermindering van de zeggenschap van het Europees Parlement, terwijl juist een hoofdpunt van het Nederlands beleid toch is om die zeggenschap te vergroten. Het is dus lijnrecht in strijd met het eigen beleid! Agence Europe van 25 oktober meldt dat Nederland zou hebben voorgesteld om ook de unanimiteit in de Raad te handhaven bij strafrecht artikel II-172. Is dit bericht correct? Op dit punt kan de regering wel steunen op een eerder door deze Kamer, althans in overleg met de vaste commissie JBZ-Raad, ingenomen standpunt dat wat strafrecht betreft harmonisatie van wetgeving niet voor de hand ligt, wel vergaande samenwerking. Strafrecht is ook in andere bondsstaten veelal niet een zaak van de federatie. Hoe denkt de regering verder te gaan nu dit toch in het ontwerpverdrag terecht is gekomen?

Kunnen wij meegaan met de inzet om het ontwerp-Giscard zo weinig mogelijk te veranderen, blijft de vraag van het draagvlak en de legitimatie van de Europese politiek. Mijn fractie blijft uitdrukkelijk voorstander van dat project, maar ziet steeds grotere problemen opdoemen inzake draagvlak en legitimatie voor het Europees handelen. In toenemende mate zullen degenen die het niet eens zijn met onderdelen van het EU-beleid en de consequenties daarvan in hun leven, ons voorhouden dat voor dat beleid onvoldoende democratische legitimatie bestaat. Tien jaar

geleden werd dit al ingezien. Toen ging de discussie over verdieping versus verbreding. Verdieping betekende zodanige verbetering van de transparantie, de doelmatigheid, de doeltreffendheid en de democratische legitimatie van het Europees beleid dat burgers dat beleid om die reden ook konden verwerken en aanvaarden. Verbreding betekende uitbreiding van het aantal leden naar het Oosten. Velen vonden toen dat verdieping moest gaan boven verbreding omdat de EU verbreding zonder verdieping wellicht niet zou overleven.

Er stond het politiek evenzo belangrijke argument tegenover dat wij hoop moesten geven aan de nieuwe democratieën die na de val van de muur ontstonden. Dit argument overwon. Nu staan wij op de drempel van de verbreding zonder dat de verdieping in voldoende mate tot stand is gekomen, hoewel het ontwerp-Giscard wel een belangrijke stap voorwaarts is in institutionele zin. Velen vonden dat verdieping moest gaan boven verbreding. Het argument dat hoop moest worden gegeven aan nieuwe democratieën heeft toch overwonnen en nu zitten wij met de vraag hoe wij het raadplegend referendum over dit grondwettelijk verdrag zullen houden. Dit referendum is mede daarom van belang, omdat het de tekortschietende legitimatie helpt versterken. Wij zullen alles in het werk moeten stellen om de kiezers inhoudelijk te overtuigen van het feit dat dit verdrag een stap voorwaarts betekent voor de Nederlandse burger, voor Nederland en voor de Europese Unie.

De heer **Platvoet** (GL): De heer Jurgens is in een nogal retrospectieve bui. Daarom wil ik hem vragen of de Partij van de Arbeid zelf ook iets heeft geleerd. In het verleden is er op verschillende momenten voorgesteld om een referendum te houden, bijvoorbeeld over het Verdrag van Maastricht. De PvdA-fractie heeft dit altijd tegengehouden. Heeft zij daar achteraf geen spijt van?

De heer **Jurgens** (PvdA): U kent mij als een geharnaste voorstander van het referendum. Ik zou heel graag gezien hebben dat al in 1992 de mogelijkheid daartoe bestond. Zoals u weet is pas onder een paars kabinet de mogelijkheid geschapen om referenda te houden. U heeft volkomen gelijk: als wij dit in 1992 al hadden gedaan, hadden wij de discussie over de legitimatie eerder kunnen voeren doordat wij rechtstreeks naar de kiezers waren gegaan.

Ik kijk nu vooruit. Wij moeten dit oppakken en proberen van het referendum de gelegenheid te maken waarin het rechtstreekse contact met de kiezers over dit wezenlijke onderwerp tot stand wordt gebracht. De PvdA-fractie is er echter van overtuigd dat wij deze slag om de betrokkenheid van de burgers kunnen winnen zoals wij ook altijd de slag bij de burgers op gemeentelijk en provinciaal niveau kunnen winnen ook al bestaat daar kritiek op wat Den Haag doet.

Het verdrag zal dan echter nog meer openingen moeten bieden voor een doelmatig Europees beleid waarover op een open manier wordt besloten en waarover aan de burgers via het Europees Parlement verantwoording wordt afgelegd. Daaraan ontbreekt nog teveel. De volgende IGC moet daarover gaan. Eigenlijk zou er een

gewone Europese regering moeten zijn die verantwoording aflegt aan het Europees Parlement en die kan worden afgezet bij een conflict met dat parlement. Dan kan iedereen zien wie verantwoordelijk is voor wat de EU doet, terwijl nu de Raad van ministers als een soort vreemd element in het systeem de wezenlijkste beslissingen neemt, maar daarover geen enkele verantwoording aflegt aan het Europees Parlement. Alleen aan de afzonderlijke parlementen wordt verantwoording afgelegd. De besluitvorming binnen de Raad van ministers is bovendien onvoldoende openbaar al gaat dit voor de wetgeving gelukkig veranderen. Het wezenlijkste wordt voorbereid en beslist in gesloten bijeenkomsten van nationale ambtenaren waarvan zelfs de ministers geen weet hebben.

Daarom moet de Europese Commissie de EU-regering worden, door het Parlement daartoe gemachtigd en aan het Parlement verantwoording aflegend. Dan kan de politieke confrontatie met de volksvertegenwoordiging pas echt plaatsvinden. Als dit Europees Parlement dan bovendien zeggenschap krijgt over de begroting en de belasting, over het buitenlands en veiligheidsbeleid, maar ook om cultuur, milieu en sociale zekerheid te beschermen tegen de vrije onvervalste mededinging waarover artikel 3 spreekt, dan krijgt het net die elementen van machtsuitoefening, verantwoording en politiek drama die essentieel zijn voor het functioneren van de parlementaire democratie op Europees niveau. Op deze manier wordt duidelijk wie waar de macht uitoefent en door wie waar die macht wordt gecontroleerd.

Dat is nu onduidelijk door die rare rol van de Raad van Ministers. En wat doen we met de Raad? Die blijft de belangen van de lidstaten verdedigen, maar dan als medewetgever, als senaat naast het Europees Parlement.

En als daarmee het democratisch tekort wordt opgeheven, hoe dan verder met de eis dat alleen datgene op Europees niveau mag worden gedaan wat beter dáár en niet bij de lidstaten kan worden gedaan, dus de eis van subsidiariteit? Als EU-regering en -parlement zich duidelijk onderscheiden van de nationale regeringen en parlementen, kan de vraag "wat mag de EU?" gemakkelijker worden uitgevochten ten overstaan van de burger. De aanzet hiervoor is de regeling van bevoegdheden in het grondwettelijk verdrag. Sommigen zullen vertwijfeld roepen: "Maar dan wordt de Europese Unie een bondsstaat!". Welnu, als daarmee de burgers en de Europese regeringen duidelijker kunnen functioneren, als daarmee het Europees Parlement verantwoording kan afdwingen over die regeringsmacht, inclusief het ontslag van de Europese ministers, als daarmee beter wordt geregeld wat de taak is van de EU, wat de taak is van de lidstaten zelf en daarover een senaat uit de lidstaten waakt, dan is er duidelijkheid voor de burger, dan is het democratisch tekort gedicht en dan is de moloch Europa niet meer in staat om te veel taken op te slokken. Ja inderdaad, dan is er een Europese bondsstaat. Die wil de PvdA-fractie dan ook.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Laat ik om te beginnen aansluiten bij de opmerking van de heer Jurgens dat er in de Conventie geen mandaat aan de vertegenwoordigers van de parlementen is gegeven. Ik voel daarin een heel eind met hem mee. Het lijkt me goed als de Eerste Kamer een soort lerend vermogen zou kunnen opbrengen en hier in de toekomst wel voor zorgt. Dat is ook de nette procedure. Tegelijk vraag ik me af of dit tot een ander en beter resultaat had geleid. Maar goed, dat is een hoogst academische discussie.

Ik wil geen algemene beschouwingen houden over het nut van de zogenaamde waardengemeenschap van de Europese Unie, maar mijn betoog vooral toespitsen op de controle van de regering op een aantal actuele punten. Daarbij ga ik ervan uit dat het resultaat van de Conventie zo veel mogelijk intact moet blijven; dat vind ik een goede inzet.

Wij gaan akkoord met de inzet van de regering met betrekking tot de samenstelling van de Europese Commissie. De Eerste Kamer heeft een en ander geschraagd met een motie. Toch kun je waarnemen dat Duitsland begint te schuiven: let op de recente uitlatingen van Schröder en Fisher dat er wel iets valt te zeggen voor de wens van de nieuwe lidstaten om een eigen commissaris te hebben, ook na 2009. Ook wil ik niet onvermeld laten dat de EP-leden met een Nederlands paspoort verleden week in hun bijeenkomst met de vaste commissie Europese samenwerkingsorganisaties benadrukten dat de wens van een eigen commissaris begrijpelijk is, met name voor de overwinning van politiek-psychologische barrières. Een compromis op dat punt lijkt me dan ook onafwendbaar. Hoewel ik de motie toen heb ondersteund, zou ik hier zeker geen hoofdpunt van willen maken. Het Europees Parlement bestaat uit rond de 600 vertegenwoordigers en de Raad van Ministers zal uit 25 leden bestaan, dus het kwantiteitsargument lijkt me niet het belangrijkste.

Nu de moties van de Eerste Kamer en Tweede Kamer die in juni zijn aangenomen. Ook ik heb geconstateerd dat de regering niet expliciet heeft verantwoord wat zij met die aangenomen moties heeft gedaan. Ik vraag haar nu of zij expliciet wil verantwoorden op welke wijze zij zich heeft ingezet om deze moties uit te voeren. Ook hoor ik het graag als zij zich daarvoor niet heeft ingezet; dan kunnen wij daarover in tweede termijn doordiscussiëren.

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft onlangs een brief aan de minister-president gestuurd met goede voorstellen om de positie van lokale en regionale overheden in de ontwerpgrondwet te verankeren. Volgens mij is sprake van verbeteringen en niet van verslechteringen of verwateringen. Kan er daarom alsnog iets mee worden gedaan?

Ik spits mijn bijdrage vooral toe op de conferentie van vertegenwoordigers van regeringen die op 24 oktober heeft plaatsgevonden, en vooral op een aantal voorstellen die in de Ecofinraad zijn gedaan. Je zou kunnen zeggen dat die raad heeft geprobeerd een soort coup te plegen inzake

een aantal artikelen uit de grondwet. Het gaat onder meer om het wijzigen van artikel 52 van de ontwerpgrondwet inzake de budgettaire en financiële beginselen. De Ecofinraad wil het Conventievoorstel terugdraaien om het Europees Parlement medebeslissingsrecht te geven over het financieel reglement. In het verlegde hiervan stelt de Ecofinraad tezamen met Nederland voor om artikel 310, lid 8, zo te wijzigen dat het Europees Parlement het laatste woord en de facto dus het budgetrecht wordt ontnomen. Bij onenigheid zal voortaan het laagst voorgestelde bedrag per begrotingsonderdeel gelden. Dat zal vaak door de raad worden voorgesteld. Wij vinden het voorstel schadelijk en zelfs een achteruitgang ten opzichte van de huidige situatie.

Voorts stelt de Ecofinraad, wederom met steun van Nederland, voor om het medebeslissingsrecht van het Europees Parlement inzake een nadere regeling van de multilaterale toetsingsprocedure voor het economische beleid – te vinden in de artikelen 71 en 76 – te vervangen door een adviesrecht van het Europees Parlement. De toch al zeer bescheiden rol van het Europees Parlement op macro-economisch gebied wordt hiermee nog verder teruggeschroefd.

De regering vindt dat het meerjarig financieel kader niet door het Europees Parlement moet worden vastgesteld, maar door de raad. Zij vindt dit op grond van unanimititeit. Het is echter in strijd met de motie van de Eerste Kamer. Ook in het licht van het voorgaande wil ik weten hoe de regering hiermee is omgegaan. Ik benadruk nog dat de opvatting van de regering overigens een achteruitgang is ten opzichte van de huidige situatie, waarin de meerjarenbegroting overeenstemming tussen raad, Europees Parlement en Commissie behoeft.

Het Nederlands streven naar behoud van het unanimititeitsvereiste is natuurlijk niet nieuw, maar wij blijven het twijfelachtig vinden. Het geeft grote netto-ontvangers een vetorecht. Daarmee wordt de aanpassing van de meerjarenbegroting aan nieuwe prioriteiten bemoeilijkt. Hoe verklaart de Nederlandse regering haar steun aan de voorstellen van de Ecofinraad in het licht van de Verklaring van Laken, waarin de vergroting van democratie en transparantie centraal stond? Dat de conferentie voorstellen weliswaar verbetert, maar daarbij zo dicht mogelijk bij het resultaat van de Conventie blijft, kan toch niet worden bereikt door voorstellen te doen of te ondersteunen die politiek en materieel de ontwerptekst in hun tegendeel doen keren? Hoe verhoudt de steun van de Nederlandse regering zich tot de opvatting van de regering die nog onlangs, op 16 september, is vastgelegd in een brief aan de Tweede Kamer. Daarin staat dat ook de positie van het Europees Parlement aan kracht heeft gewonnen, onder meer doordat het volledig budgetrecht heeft gekregen en het recht van medewetgeving, oftewel codecisie, aanzienlijk is uitgebreid. De regering vindt dat goed en vindt dat het recht doet aan de doelstelling van de Conventie om de Unie democratischer te maken. Ik kan die ontwikkelingen niet met elkaar rijmen. Hoe denkt de regering dat dit wel kan? Moet de minister van Financiën misschien worden teruggeroepen vanwege zijn steun voor dit soort voorstellen van de Ecofinraad? Ik ga daarvan uit.

Het gevaar van de voorstellen mag niet worden onderschat. Ik doel met name op het terugschroeven van

de rol van het Europees Parlement bij het vaststellen van de meerjarenbegroting en de jaarlijkse begroting. Met welk recht hebben de Ecofinministers de voorstellen eigenlijk gedaan? Wat was de rol van minister van Financiën Zalm?

De Italiaanse minister van buitenlandse zaken heeft zich nogal opgewonden over deze Alleingang van de ministers van financiën. Deelt de regering die opvatting? Wat zegt de kennelijke onenigheid tussen Frattini en zijn collega van financiën, Tremonti, over de coherentie van het optreden van het Italiaanse voorzitterschap? Ik begrijp dat met name de minister-president nogal goed is ingevoerd in de Italiaanse politiek. Wellicht kan hij er zijn licht over laten schijnen.

Kan de regering aangeven of ook andere vakraden, bijvoorbeeld de ministers van binnenlandse zaken en van justitie, nu met hun eigen voorstellen zullen komen? Als dat zo zou zijn, voorspelt dat weinig goeds, niet voor de duur van de IGC en zeker ook niet voor de positie van het Europees parlement. Je kunt je afvragen of wij nog wel van een Europese grondwet en van een volwassen volksvertegenwoordiging -- daar gaat het natuurlijk vooral om -- kunnen spreken als het aloude constitutionele beginsel dat begrotingen worden vastgesteld door het parlement eruit wordt gehaald.

Politieke partijen die volgend jaar een campagne gaan voeren moeten niet denken dat zij dat geloofwaardig kunnen doen als zij ervoor zijn dat het Europees parlement weer tandeloos wordt gemaakt of dat een grondwet wordt aanvaard die toch weinig met democratie en transparantie heeft te maken, zoals gebeurt als dit soort voorstellen wordt overgenomen. Graag hoor ik van collega Van der Linden, die tenslotte lid is geweest van de Europese conventie en zich altijd hard heeft gemaakt voor de lijn om zo dicht mogelijk bij de uitkomsten van de Europese Conventie te blijven, wat hij vindt van deze coup van de Ecofinraad.

Ik vind de timing wat dubieus, ook vanuit Nederlands perspectief, want juist de laatste tijd is er meer begrip gekomen voor de Nederlandse klacht over zijn nettobetalerschap. Eurocommissaris Schreyer heeft gepleit voor een netto-begrenzer, maar is nog niet verzekerd van de steun van de hele Commissie, teneinde er een officieel voorstel van te kunnen maken voor de komende onderhandelingen over de nieuwe meerjarenbegroting. Ik vermoed dat het Nederlandse aandeel in de voorstellen van de Ecofinraad het draagvlak in de Commissie voor de netto-begrenzer niet zal vergroten. Vanuit dat tactische oogpunt vraag ik mij af of het allemaal zo verstandig is geweest.

Ik spreek nog over enkele andere kwesties, die in het debat van juni niet naar voren zijn gekomen. Er zijn ook nieuwe ontwikkelingen, bijvoorbeeld met betrekking tot artikel 48, waarin sprake is van de benoeming van de Europese ombudsman. Er schijnt een conferentie van nationale ombudsmannen te zijn. Dat wist ik niet, maar zo leer je nog eens wat. Die is in Athene al voor de vierde keer bijeen geweest. Dat heeft geleid tot wat verbeteringen in het voorstel van de conferentie. Volgens mij zijn die erg goed. Kent de regering de brief van 6 oktober van de eigen ombudsman over deze kwestie? Wat gaat zij daarmee doen?

De Nederlandse regering heeft in de conferentie van oktober samen met het Verenigd Koninkrijk voorgesteld bij het handvest van de grondrechten, in deel II, krachtiger en duidelijker te verwijzen naar de toelichtingen of daaraan een degelijker juridische status te geven. Wat is de ratio van dit voorstel? Is het streven om de toelichting op het handvest een meer solide status te geven bedoeld om de inroepbaarheid van vooral de sociale grondrechten voor nationale rechtbanken zoveel mogelijk te beperken? Of is er een andere achtergrond?

De Nederlandse regering stelt voor, zo heb ik uit het stuk over de bijeenkomst van 23 oktober begrepen, om in deel III artikel 6 een zin te schrappen, om zo te beletten dat de EU, raad en Europees parlement, diensten van algemeen belang reguleren, zoals de Conventie voorstelde. Waarom wil de regering deze bepaling schrappen? Vreest zij bijvoorbeeld dat de marktwerking wordt ingeperkt door voorschriften voor universele dienstverlening, betaalbaarheid enz.? Zo niet, wat is dan de ratio van het voorstel van de Nederlandse regering?

Wij steunen het voorstel van de regering om de positie van de Commissie te versterken met betrekking tot globale richtsnoeren voor het economisch beleid en tot het Stabiliteits- en groeiact. Overigens is dit in strijd met het voorstel van de Ecofinraad. Wij steunen dat omdat het huidige Stabiliteitspact in onze ogen toch zo goed als dood is. Het wordt tijd om een nieuw, conjunctuurgevoeliger, stabiliteitspact op te stellen. Het lijkt ons goed dat in dit opzicht de positie van de Commissie wordt versterkt.

Ook Nederland wil, volgens de brief aan de Kamer van 30 september, meer gekwalificeerde meerderheidsbesluiten bij het sociale beleid. Daarover is in de Kamer ook een motie aangenomen. Zet de regering zich daar wel voor in? Ik heb begrepen dat er wel een Frans voorstel in deze richting is, maar dat Nederland dat niet mede heeft ondersteund. Ik vraag mij af waarom dat is.

Met betrekking tot asiel en immigratie, deel III, artikel 167, stelt Nederland voor de werkingssfeer van het artikel in relatie tot de bestaande asielregelingen te verduidelijken. Wat is hiervan de bedoeling?

Wat betreft de justitiële samenwerking in strafzaken, deel III, artikel 175, verzetten sommige landen zich tegen een Europees openbaar ministerie. Andere vinden dat de taken beperkt moeten worden. Nederland heeft als enig land het voorstel gedaan om deze rol verder te ontwikkelen. In welke zin of welke richting moet dat gebeuren?

Dan is er het voorstel om in de landbouwparagraaf de verouderde, uit 1958 daterende, bepalingen te moderniseren, door er onder andere plattelandontwikkeling en dierenwelzijn in op te nemen als doelstelling. Dat is een voorstel van de Commissie. Steunt de regering deze verbetering, die toch ook aansluit bij Nederlandse beleidsdoelstellingen?

Ik vind het een goed voorstel van Nederland om biodiversiteit toe te voegen als hoofddoel van milieubeleid. Wordt er nog iets ondernomen om daar meer steun voor te krijgen? Als alleen Nederland dit bepleit, zal het niet lukken.

Zetten wij de gang van zaken in de IGC af tegen de oorspronkelijke bedoeling, zoals omschreven in de Verklaring van Laken, dan moet je af en toe toch angstig

zijn dat het de verkeerde kant op gaat. Wij vinden vooral de voorstellen waarmee de positie van het Europees parlement worden verzwakt zorgwekkend. De regering heeft wel in haar brief geschreven dat zij zich tot de hoofdpunten wil beperken, maar zij houdt wel een lijstje met wensen achter de hand voor het geval het mis mocht gaan en andere landen allerlei wensen naar voren brengen. Wij vinden dat een gevaarlijke tactiek. Wat is het scheidingsmoment? Wanneer wordt er over hoofdpunten gesproken? Wanneer komt er een waslijst van punten op tafel en trekt ook Nederland er een uit de achterzak? Ik dring er bij de regering op aan zich te beperken tot de hoofdpunten, verbeteringen met een materiële inhoud die zo dicht mogelijk bij het resultaat van de Conventie eindigen.

De regering heeft transparantie en openheid in het vervolgtraject op de Conventie bepleit. De IGC mag niet volledig achter gesloten deuren plaatsvinden. Welke initiatieven zijn daartoe ontplooid? Waar hebben die toe geleid?

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Het is fijn om de minister-president hier alweer zo snel terug te zien. Kijk een beetje uit naar het water, zou ik zeggen. De minister van Buitenlandse Zaken tref ik hier voor de eerste keer; dat zal meteen ook zijn laatste keer in dit huis zijn, tenzij zich nog spoedeisende dingen voordoen. Laten wij kijken of hij mij die ene keer al erg veel verder kan helpen. De staatssecretaris hebben wij hier al vaker gezien om over dit onderwerp te discussiëren. Fijn dat ze alledrie gekomen zijn. Het is alleen, althans als ik collega Jurgens moet geloven, eigenlijk voor niets, want wij hebben hier toch niets te zeggen. Het is een rituele dans, de zaken zijn gedaan. Dat zou kunnen.

De **voorzitter**: Dat is overigens niet de opvatting van de Kamervoorzitter.

**

De heer **Kox** (SP): Daarom zei ik ook: in de woorden van de heer Jurgens. Het verschil tussen de heer Jurgens en mij is als volgt. Hij zegt: wij hebben hier niks te zeggen, maar gelukkig vind ik het voorliggende stuk oké, dus in grote lijnen ben ik erg tevreden. Bij de SP is het precies omgekeerd: het voorliggende stuk vinden wij eigenlijk maar niks, maar gelukkig hebben wij hier alles te zeggen. Als deze Kamer vandaag tegen de minister-president zegt dat zij het niet ziet zitten, dan kan de minister-president vanavond nog naar Italië bellen en aangeven: ze zeggen dat het niet goed is, dus wij doen toch maar niet mee. Dat is het leuke van zo'n proces in Europa: als eentje niet meedoet, houdt het al meteen op. Ik wil collega Jurgens dan ook vragen of wij op voorhand al onze positie zo onmachtig moeten maken. Dat het feitelijk gaat lopen zoals het gaat lopen, ligt niet aan de inrichting van ons staatsrecht. Dat ligt aan de positie die partijen gaan innemen. Het ligt zelfs niet aan het Europese besluitvormingsproces, want ook daar zijn de

mogelijkheden eindeloos om besluiten niet te nemen of anders te nemen.

Er zal bij mij wel geen fout zijn gemaakt, dus heb ik maar tien minuten spreektijd. Ik wil de regering acht kwesties voorleggen. Het eerste punt is de haast: waarom jagen wij zo op dit punt? Vorige week spraken wij hier over de Wet op de bevrijdende verjaring; dat wetsvoorstel is al een jaar of zes in procedure en daar hebben wij toch wel wat meer tijd voor genomen. Een tweede kwestie die ik wil voorleggen, is het proces zoals zich dat tussen Laken en Thessaloniki heeft voorgedaan. Het derde punt is de aard van de intergouvernementele conferentie; het proces van mixen, kloppen, malen en slikken. Misschien kan de regering mij erover bijpraten hoe dat nu gaat. Het vierde en vijfde punt zijn de ingrijpende gevolgen van het aannemen van een Europese grondwet, met name op het gebied van de militarisering van Europa en de economische ordening. Ik heb al eerder tegen de staatssecretaris gezegd dat ik bespeur dat wij de Sovjet-Unie en Cuba achterna gaan. Een zesde punt is: hoe staat het met de besluitvorming na de grondwet, met name wat wordt de positie van onze Grondwet? Uit een lezing van de politiek leider van de heer Jurgens begreep ik dat wij ontzettend veel respect aan onze Grondwet moeten betuigen en dat wij daar ook straf voor op straat moeten gaan. Ik hoor straks graag of dat ook de mening van de regering is. Het zevende punt is de kwestie van de vervreemding, waarop de heer Jurgens ook duidde: de burgers zien het allemaal niet meer zo zitten. Het achtste punt zijn mijn conclusie en het oordeel van de regering daarover, namelijk dat wij op dit punt minder voor revolutie en meer voor evolutie zouden moeten zijn.

Ik begin met de haast. Kan de regering mij uitleggen waarom alles zo snel moet als het gaat? Ik kom weinig Europese burgers tegen die zeggen: is het onderhand klaar met die grondwet, wij zitten erom te springen, wij kunnen niet zonder. Ik kom eigenlijk geen enkele burger tegen die dat vindt. Waarom doen wij dan dingen zo snel, terwijl wij bij andere wetten, die ook belangrijk zijn maar minder belangrijk dan een grondwet voor ons allen, veel meer tijd nemen? Kan dat worden uitgelegd? Is dit zo'n fameuze rijdende trein waar je op moet springen en die geen handrem heeft, of zijn er andere redenen die de haast bepalen?

Het tweede punt betreft het proces. Er wordt lovend gesproken over wat zich in de conventie tussen Laken en Thessaloniki heeft afgespeeld. Ik denk daar anders over. Natuurlijk is het altijd interessant om processen te zien. Conventies hebben vaak tot grondwetten geleid. Ik wil echter ook een beroep doen op het historisch besef van zowel de regering als de afgevaardigden in dit huis. Het waren meestal conventies omdat een land zich vrij had gevochten, omdat een bezetter was weggejaagd of omdat er een ander regime aan de macht kwam. Dat was in Europa allemaal niet het geval. Wij hadden het allemaal redelijk goed op orde. Dan is een proces van een conventie, dat weliswaar in enige openheid plaatsvindt maar waarvan de hoofdlijnen de meeste burgers ontgaan, helemaal niet fraai. Als wij met zo'n conventiemodel wetten zouden maken, zou er veel onvrede in dit land ontstaan. Dat dient zorgvuldiger te gebeuren. Kan de regering mij uitleggen waar het mandaat was van de

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

conventie om te doen wat zij moest doen? Zij had dat in ieder geval niet gekregen van de Europese Raad in Laken, want die pleitte voor een moderniseringsproces en toen kwam er een grondwet uit.

Het derde punt is de intergouvernementele conferentie. Wat is daar nu gaande? Haalt het iets uit wat jullie daar namens ons allemaal aan het doen zijn? Of is het inderdaad iets als: het botst, het klotst, je moet mixen, je moet buigen; dan komt er zo'n megasessie en dan moet het allemaal gebeuren, zoals ooit het geval was bij het Verdrag van Maastricht? De volgende dag werden wij wakker en dachten wij: sjonge, dat wij dat daar toch allemaal hebben afgesproken. Gaat dat nu ook zo gebeuren? Komt er in een keer een grondwet uit waar iedere regeringsleider gauw een kopie van bestelt om te lezen wat hij besloten heeft? Is dat nou het proces dat wij willen? Moet dat nou eigenlijk wel zo? Ik geloof niet dat dit het beste is als wij over zo'n belangrijke zaak spreken.

De heer **Jurgens** (PvdA): De heer **Kox** wijst zowel de oude methode, het tussen regeringen iets voorbereiden zoals bij Maastricht, als de nieuwe methode, in alle openheid met 25 parlementen en regeringen en met het Europees Parlement overleggen, af. Kan hij mij vertellen hoe wij dan de Europese integratie moeten aanpakken?

De heer **Kox** (SP). Mijnheer Jurgens, daar zou ik het eens over willen hebben. Het zou mij verstandig lijken als wij eens spreken over hoe wij dat zouden moeten doen, hoe wij van de ervaringen uit het verleden moeten leren.

De heer **Jurgens** (PvdA): Doe eens een aanzet, zou ik zeggen.

De heer **Kox** (SP): Dat zou beginnen met een propere discussie in de parlementen van alle landen. Dat moet niet beginnen met een conventie van 150 buitengewoon hooggeachte figuren die geen verantwoording aan mij afleggen. Mijnheer Van der Linden heeft ook fijntjes gezegd: gelukkig kwamen er nogal wat Eerste-Kamerleden langs om te vragen hoe het ervoor stond; de Tweede Kamer kwam al niet langs. Dat is niet het proces waarlangs wij dat zouden moeten bespreken. Ik zou denken dat het goed is om daarover te spreken. Wij komen daar ook echt wel uit. In Europa komen wij er altijd wel uit. Het moet echter niet op deze manier. Iets wat slecht was vervangen door iets dat ook niet goed is, is volgens mij niet een echte vooruitgang. Of zijn wij het daarover oneens?

De heer **Jurgens** (PvdA): Daar zijn wij het niet over oneens. Het betere is vaak de vijand van het goede. Wij proberen een verbetering op dit terrein aan te brengen. U zegt dat het eigenlijk nog beter moet, maar u doet daarvoor geen concreet voorstel.

De heer **Kox** (SP): Is het dan niet beter om te zeggen: wij doen wat Laken ons heeft opgedragen, namelijk de modernisering van de Europese Unie, en wij gaan niet nu al de volgende stap zetten naar één grondwet? Dat is namelijk de grondwet van de door u bepleite en door mij niet zo gewenste bondsstaat Europa. Die stap gaat veel te

ver; daaraan zitten veel te veel consequenties verbonden. Zou het dus niet veel beter zijn om ons te houden aan de opdracht van de top van Laken?

De heer **Jurgens** (PvdA): En dan op de ouderwetse manier: regeringen die achter gesloten deuren overleggen?

De heer **Kox** (SP): Nee, dan kunnen wij over het besluitvormingsproces praten. Dan gaan wij het niet meteen over de grondwet hebben, want dat is een veel verdergaand proces. U bent bij uitstek deskundig op dat terrein. Grondwetten maak je niet op deze manier. Wellicht komen wij er in tweede termijn nog met elkaar op terug.

Ik vraag de regering of zij mij kan bijpraten over hoe het nu staat met het militariseringsproces van de Europese Unie. Als ik de bepalingen daarover in de grondwet lees, dan zie ik dat wij straks één Europees defensiebeleid krijgen. Wij krijgen uiteindelijk een Europees leger dat zichzelf ook gerechtigd voelt om buiten het grondgebied van de Europese Unie op te treden. Dat mag want wij moeten het lichtbaken zijn in de nieuwe wereldorde, hoewel ik niet meer goed weet wat een lichtbaken allemaal doet en welke nieuwe wereldorde nu bedoeld werd. Hoever staat het met dit proces? Mijn partij is daar nooit voor geweest. Volgens mij is de partij van de heer Platvoet er ook nooit voor geweest. Volgens mij zijn heel veel partijen er nooit voor geweest om dat al zo snel te doen. Maar misschien is het ook niet zo. Misschien komt er geen leger en komt er geen defensiebeleid en hoeven wij ons nergens zorgen over te maken.

In een eerder debat heb ik de economische ordening al aan de orde gesteld. Waarom moeten wij in de grondwet voor heel Europa op voorhand vastleggen: zo zullen wij ons economisch ordenen en niet anders? Dat gebeurde ook in de grondwet van de Sovjet-Unie, en dat vonden wij niet zo'n goed idee, en recentelijk in de grondwet van Cuba, en dat vonden wij ook niet zo'n goed idee. Waarom moet dat dan wel in de grondwet van Europa?

Mijn volgende punt betreft de besluitvorming na aanneming van deze Grondwet. Stel dat wij er onder leiding van Berlusconi uitkomen, dat wij een Europese Grondwet krijgen, dat referenda worden tegengehouden of, als zij wel worden gehouden, instemming opleveren, wat betekent dat dan voor onze wetten en onze Grondwet? Mij is dat nog steeds niet duidelijk. Volgens mij is de opzet van de Europese Grondwet dat het Hof van Justitie mag bekijken of het handelen of nalaten van overheden en individuen in strijd is met die Grondwet en of de wetten van de verschillende landen derogeren aan de nieuwe Europese Grondwet. Dat plaatst onze wetten in een erg afhankelijke positie ten opzichte van de Europese Grondwet. Is daar al goed over nagedacht? De staatssecretaris zei dat wij daarover gingen nadenken, maar pas als de Grondwet aangenomen is. Dat lijkt mij niet de goede volgorde. Verder is het de vraag of er nagedacht is over de positie van de Nederlandse Grondwet. Wat blijft daarvan over, als er een Europese Grondwet boven komt te staan? Wordt het dan een gewone wet, een provinciale wet

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

of iets dergelijks? Wouter Bos heeft in zijn Wittenberg-lezing gezegd dat onze Grondwet veel meer voor ons moet leven en dat wij veel beter moeten beseffen dat de Grondwet de belangrijkste wet is die wij hebben. Ik heb echter het idee dat wij onze Grondwet met de Europese Grondwet zo maar aan de kant zetten. Wouter Bos heeft er ook voor gepleit om te onderzoeken of wetten aan de Grondwet getoetst mogen worden. Nu doen wij dat op een heel andere manier. Het is de vraag hoe het zit. Ik begrijp het niet, maar ik zou het erg zorgelijk vinden als de Grondwet zou degraderen tot een wetje waar weliswaar interessante dingen in staan, maar dat toch een tandenloze tijger is geworden.

Ik heb aan het begin van mijn betoog al gezegd dat de burgers niet zo blij zullen zijn met deze ontwikkeling. Zij begrijpen het niet en, als een en ander zal leiden tot een Europese bondsstaat, zoals collega Jurgens zei, zullen zij zeggen dat de regering dat eerst wel eens had mogen vragen. Is de regering niet bang dat deze vervreemding zal leiden tot eng nationalisme in plaats van het nagestreefde supranationalisme? Als alles wat er met de samenleving gebeurt, verweten kan worden aan Europa, zou dat wel eens koren op de molen kunnen worden van degenen die niets zien in internationale samenwerking en die alles juist graag achter de nationale grenzen willen verschuilen.

Het proces dat zich thans afspeelt, zal later waarschijnlijk beschreven worden als een revolutionaire ontwikkeling aan het begin van de eenentwintigste eeuw waardoor een verzameling van onafhankelijke landen in no time werd omgevormd tot een bondsstaat. Ik ken het vervolg van die geschiedenis natuurlijk nog niet, maar het lijkt mij dat dit soort revoluties niet goed is. Volgens mij is het beter om een geleidelijke evolutie van onderaf in de richting van Europese eenwording na te streven. De bekroning daarvan zou kunnen zijn een Europese Grondwet. Deze Grondwet kan niet de instemming van de SP-fractie hebben. Daarom zou ik graag zien dat de minister-president de heer Berlusconi belt met de mededeling dat hij er maar mee moet stoppen, omdat het niet goed is zoals het nu gaat.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik wil een paar opmerkingen vooraf maken. Naar het zich laat aanzien, debatteren wij vandaag voor het laatst met deze minister van Buitenlandse Zaken. Persoonlijk wil ik hem veel succes wensen in zijn nieuwe functie. Terugkijkend op onze jarenlange samenwerking, moet ik zeggen dat hij, met een knipoog, misschien wat meer over de oceaan heeft gekeken, terwijl ik wat meer naar het binnenland van Europa heb gekeken. Wij zijn evenwel beiden hartstochtelijke Europeanen en Atlantici.

Ik heb aan de overzijde vele jaren Europese debatten gevoerd. Ik wil de Eerste Kamer complimenteren met het feit dat er vandaag meer leden het debat bijwonen dan in tien jaar bij elkaar opgeteld in de Tweede Kamer. Wij zaten daar meestal met drie, vier of vijf mensen. Op zichzelf is dat een aanklacht tegen de verantwoordelijkheidsbeleving van politici waar het om

zo'n belangrijke zaak gaat. Ik kom straks nog even over het draagvlak te spreken.

Mij moet vooraf ook van het hart dat het EBK ons voortreffelijk heeft geholpen bij de voorbereiding van dit debat. De leden hebben via de website van de Kamer heel interessante informatie van het Italiaanse voorzitterschap gekregen, terwijl de minister van Buitenlandse Zaken ons gisteravond pas per e-mail de betreffende brief van 20 oktober toegestuurd heeft. Met andere woorden, door het EBK kunnen wij de informatievoorziening van de regering ook controleren, hetgeen mij tot grote voldoening stemt.

Wij spreken vandaag uitsluitend over de IGC. Ik zal mij daar ook toe beperken. Begin volgend jaar komen wij nog te spreken over het voorzitterschap van de EU en de Staat van de Europese Unie. Ik wil iedereen aanraden om nog eens de speeches na te lezen die de links- en rechts-liberalen, zoals zij zichzelf noemden, Wijers, Brinkhorst en Bolkestein gisteren hebben gehouden op het congres van VNO-NCW. Hun woorden kwamen erop neer dat het sein voor Europa op rood staat. Ik vond dat een interessant gegeven. Waar het gaat om het sociale beleid, is het het belangrijkste dat er werk is voor de mensen. Als je dat op je laat inwerken, zie je dat wij een heel sterk Europa nodig hebben met sterke instellingen. Ik ga daar nu niet verder op in, want de staatssecretaris was ook op dat congres. Ik wijs de collega's evenwel op de additionele instructieve gegevens die wij daar gekregen hebben.

De nationale parlementen zijn niet bij de IGC betrokken, vertegenwoordigers van het Europees Parlement wel. De Conventie is geslaagd, mede omdat nationale parlementariërs in dat verband zo'n belangrijke rol vervuld hebben. Ik vraag de regering om daarop te reageren. Ik moet vaststellen dat er op de laatste twee topconferenties sprake was van een "sur place". Met andere woorden: er is geen vooruitgang geboekt. Het oude beeld dreigt zich dus weer een beetje af te tekenen. Hoe schat de minister-president een en ander in? Wij steunen overigens de uitgangspositie van de regering, namelijk zo veel mogelijk aansluiten bij de resultaten van de besprekingen over de ontwerpgrondwet. Dit heeft natuurlijk consequenties, want dan kun je niet meer proberen om via de achterdeur nog een heleboel dingen binnen te smokkelen. De regering heeft gezegd dat zij, voor het geval dat, een aantal punten wil opbrengen. Is dit bedoeld als wisselgeld? Als dat het geval is, dan is dat een tactisch verstandige zet. Ik vind het wel jammer dat de wetgevende raad geschrapt is, want zo'n raad had het beste kunnen zorgen voor transparantie en openbaarheid, ook voor de burgers. In dit licht is het de vraag hoe in de toekomst vormgegeven zal worden aan transparantie en openbaarheid. Dat moet niet langs de individuele raden gebeuren, want dan wordt het een lappendeken, terwijl het juist goed te volgen moet zijn voor de burgers.

Waar het gaat om de financiële perspectieven, hebben wij de steun van de grote lidstaten Tsjechië, Slowakije en Letland. Ik denk dan ook dat wij ook dit maar in het mandje moeten leggen. Als er een net peers discount komt, zal het verzoek om het vetorecht te handhaven, dan van tafel gaan en zullen wij dan kunnen instemmen met een gekwalificeerde meerderheid? Verder vraag ik de regering om de andere kant van de medaille

van het vetorecht nog een keer tegen het licht te houden. Het Verenigd Koninkrijk krijgt hierdoor namelijk de gelegenheid om het verwerpelijke rabatsysteem dat met name voor Centraal- en Oost-Europa onrechtvaardig is, in stand te houden. Verder krijgt Spanje hierdoor een instrument in handen om de structuurfondsen, zoals wij die nu hebben, onaangetaast te laten, terwijl er een verschuiving zou moeten optreden van Zuid-Europa en Ierland richting Centraal- en Oost-Europa. Dat zou solidariteit zijn en dat zou de kern moeten zijn van het functioneren van de Europese Gemeenschap.

De regering zegt dat zij wil dat het Europees Parlement meer betrokken wordt bij de verkiezing van de voorzitter van de Europese Commissie. Tegen wie zegt zij dat evenwel? Ik heb twee amendementen ingediend bij de Conventie. Wij kunnen niet aansluiten bij de eindresultaten en toch proberen om een steen uit het geheel te trekken.

Dan vraag ik de woordvoerder van de coalitiepartij, de VVD, wat wordt bedoeld met de uitspraak dat de VVD de regering zal afrekenen op het eindresultaat en dan vooral het eindresultaat op dit punt. Ik vind dat niet terecht. Er waren twee punten: het eerste was de gekozen president van de Raad en het tweede was één Europees Commissaris per lidstaat. Dit punt is achteraf opgebracht en wij zullen de regering niet op dit punt afrekenen. Natuurlijk zouden wij dat ook graag zien, maar je mag de regering daar niet op afrekenen als dat niet wordt opgenomen in het compromis dat op tafel ligt. Hoe stelt de regering zich dat voor?

De staatssecretaris heeft bij andere gelegenheden gezegd dat het tweede amendement-Van der Linden in de Conventie niet zo slecht was. Het hield in dat het Europees Parlement het recht heeft om met een voorstel van de voorzitter van de Europese Commissie te komen, als het Europees Parlement het voorstel van de Europese Raad twee keer afwijst. Dat zou op zichzelf heel goed geweest zijn, want dan heb je een stok achter de deur. Dat amendement is echter verworpen, maar ik accepteer het eindresultaat. Uiteraard had ik op het punt van de meerderheidsbesluitvorming bij het buitenlandse en het veiligheidsbeleid en op dit punt liever verdergaande successen geboekt binnen de Conventie. Ik zou niet graag zien dat wij aan de ene kant zeggen dat dit het resultaat is en aan de andere kant de regering afrekenen op dat punt. Als er een referendum komt, kunnen wij de regering op dat punt wellicht nog hard genoeg vallen.

Ik sluit aan bij de opmerkingen van de heer Platvoet over de Ecofin. Dit kan niet. Een van de grote verworvenheden was dat het Europees Parlement op alle vlakken co-decisie, medebeslissingsrecht, krijgt. Dan mag je het Europees Parlement niet op de essentiële onderdelen kortwieken, waardoor het Europees Parlement eigenlijk een mindere positie krijgt dan nu. Beschouwt de regering dit ook als wisselgeld? Zo ja, laten wij het wisselgeld dan ook maar zo snel mogelijk in het mandje gooien.

Het vierde punt was de gelijke toegang tot het ambt van de Europese president. Hoe bedoelt de regering dat? De president van de Europese Raad wordt toch met gekwalificeerde meerderheid gekozen? Daar zitten wij allen bij. De grote lidstaten kunnen niet zonder de kleine lidstaten een gekwalificeerde meerderheid bereiken.

Over de preambule hebben wij al gesproken. Ik was teleurgesteld over het antwoord van de heer Jurgens en de heer Kohnstamm. In de motie die is ingediend in de Tweede Kamer wordt de regering verzocht zich in de Conventie te verzetten tegen het opnemen van verwijzingen naar een specifieke Europese religieuze grondslag in de preambule of in de verdragsartikelen en tegen bepalingen die kerkelijke instellingen een bijzondere positie geven ten opzichte van andere maatschappelijke organisaties. In de motie van de Eerste Kamer wordt de regering verzocht zich te verzetten tegen het opnemen van bepalingen in de verdragsartikelen die kerkelijke instellingen een bijzondere positie geeft ten opzichte van andere maatschappelijke organisaties. Dat is alleen het tweede gedeelte. Ik ken de collega's al heel lang. Hun formulering is altijd zeer weldoordacht. Ik heb geen antwoord gekregen op de vraag waarom zij het eerste gedeelte weggelaten hebben. Ik kan alleen maar zeggen dat het eerste gedeelte is weggelaten nadat de ontwerptekst klaar was.

De heer **Kohnstamm** (D66): U hebt dit punt eerder al gemaakt en dat heeft mij de gelegenheid gegeven om er nog even over na te denken. U hebt een goede vraag. Ik had de vorige keer tot tien moeten tellen, voordat ik ging interrumperen, maar ik heb nu het goede antwoord. Zoals u zich kunt herinneren, hebben wij in Eerste en Tweede Kamer gedebatteerd over de teksten. Die tekst is vrij ingrijpend gewijzigd voordat wij hier over de moties stemden. Zoals u in de Handelingen van onze vergadering van 17 juni zult kunnen nalezen, heb ik toen al het antwoord op de door u gestelde vraag gegeven. Zoals anderen voor mij al gemeld hebben, is de preambule die uiteindelijk is doorgestuurd naar de Europese Raad gewijzigd en daardoor was de tekst van de door de Tweede Kamer aanvaarde motie niet meer redelijk. De heer Platvoet heeft daar ook al op gewezen. Daarom hebben wij de motie aangepast, in die zin dat wij de tekst aangescherpt hebben op artikel 51. Dat heb ik ook uitvoerig gemotiveerd tijdens dat debat. Ik werd toen overigens nog geïnterrumpeerd door collega Van de Beeten. Het was zeer ongelukkig dat wij het debat in de Tweede en de Eerste Kamer later hebben gevoerd dan wij als Eerste Kamer wilden. De wijzigingen die in de tekst zijn aangebracht tussen het moment dat wij aankondigden moties te zullen indienen in het debat tussen de Eerste en de Tweede Kamer en de stemming hier hebben er ten slotte toe geleid dat wij een aantal moties hebben moeten veranderen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dan heb ik het goede antwoord. In de ontwerptekst is in de tussentijd in dat opzicht niets veranderd. Wij spreken dus over dezelfde ontwerpteksten.

De heer **Kohnstamm** (D66): De voorzitter van de Conventie heeft in de tussenliggende periode de teksten zodanig aangepast dat de preambule niet meer de joods-christelijke traditie noemde. Er bleef overigens wel een belangrijke preambule staan. Daarom heeft de heer Platvoet een motie ingediend waarin de regering werd verzocht om de gehele preambule met die ronkende tekst weg te halen. De discussie over dat bewuste onderwerp

was achterhaald, omdat de voorzitter van de Conventie op dit punt bakzeil haalde en de joods-christelijke traditie weghaalde uit de preambule.

De heer **Van der Linden** (CDA): In de tekst zijn de religieuze wortels altijd blijven staan. Aanvankelijk is er nog een discussie geweest over de vraag of God of de joods-christelijke traditie erin moest komen te staan. In dat opzicht is er dus niets veranderd. De discussie is doorgegaan. Wat in het dictum van de motie staat die toen is aangenomen, lag vast in artikel 46, lid 2 en artikel 51. Er was geen sprake van dat kerkelijke instellingen een bijzondere positie kregen ten opzichte van andere maatschappelijke organisaties.

De heer **Kohnstamm** (D66): Dat is een ander punt. Ik kom nog even terug op de discussie over de preambule. In de periode na het debat dat wij in de Tweede Kamer hebben gevoerd, zijn er wijzigingen aangebracht in de tekst. Ik heb in ieder geval ook toen al gemeld dat de wijziging van de motie was ingegeven door de gewijzigde teksten die uit de Conventie kwamen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Er is altijd een link gelegd tussen het humanisme en de joods-christelijke traditie, ook in de Conventie, door een groot aantal van de deelnemers.

Voorzitter. Wat in Europa gebeurt, mag niet op gespannen voet komen te staan met wat wij gemeenschappelijk in de NAVO willen. Ik stel vast dat het Verenigd Koninkrijk zich op dit moment meer en meer aansluit bij Duitsland en Frankrijk. Mijn vraag is hoe de regering dat beoordeelt. Moeten wij in de toekomst niet meer als Benelux-partners in die discussie opereren? Op dit moment is het alleen België. De minister van Buitenlandse zaken heeft al eens eerder op die trend gewezen. Gesteld dat Duitsland, Frankrijk en Engeland het eens zijn. Wat kunnen wij daar dan nog aan toevoegen?

De heer **Platvoet** (GroenLinks): U zegt dat wat in Europa aan defensiebeleid wordt ontwikkeld niet mag afwijken van de NAVO. Vindt u dan dat de belangen van Europa per definitie overeen moeten komen met de belangen van de Verenigde Staten c.q. haar regering?

De heer **Van der Linden** (CDA): Nee, ik heb gezegd dat het niet op gespannen voet mag komen te staan met de belangen die wij in de NAVO verdedigen. Daar zitten wij zelf bij. Ze mogen daar wel van afwijken, maar daarmee niet op gespannen voet komen te staan.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Het verschil tussen de NAVO en de Europese Unie is toch de Verenigde Staten? Waarom zou daar geen spanning tussen kunnen ontstaan? Die stelling is niet houdbaar als je naar de geschiedenis kijkt en ik denk dat die ook in de toekomst niet houdbaar zal zijn. Waarom zou dat op inhoudelijke gronden niet mogen? Heeft het CDA zich bekeerd tot een volledig Atlantische partij?

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat hoort u mij niet zeggen. Ik heb net gezegd dat wij vinden dat juist het Verenigd Koninkrijk zich meer in lijn gaat begeven met de partners in Europa. Ik juich dat toe. Als wij een sterke NAVO willen hebben, is er een sterke Europese poot binnen die NAVO nodig. Anders is er geen sterke NAVO. Juist de grotere inbreng en verantwoordelijkheid van Europa binnen de NAVO lopen naar mijn gevoel ook via de Europese Unie. Daar moeten die ingebracht worden. De ontwikkelingen ziende, juich ik het toe dat dit proces zich voltrekt. Ik juich ook toe dat wij op dat punt binnen de Conventie een gestructureerde samenwerkingsmogelijkheid hebben. Ik vraag de regering op dat punt hoe zij de mogelijkheid voor de structurele samenwerking ziet. Wij willen met name geen gestructureerde samenwerking bepleiten die alleen maar mogelijk is als alle lidstaten meedoen, want dan kan beter worden gewerkt via het stelsel van gekwalificeerde meerderheid. Met andere woorden, bij gestructureerde samenwerking moet worden geaccepteerd dat er een kopgroep komt die de anderen op sleeptouw neemt, zoals ook is gebeurd bij de EMU.

Ik rond nu af en sla daartoe een heleboel zaken over. Wat het handvest betreft, verzoek ik de regering geen sterkere juridische status van de toelichting te vragen, maar te blijven bij de "legal binding" tekst van de Conventie. Met name bij Europol bepleit ik betrokkenheid van de nationale parlementen. Van de minister van Buitenlandse Zaken wil ik nog een aanvullende toelichting hebben op de door de regering gewenste nadere verdeling van bevoegdheden tussen Commissie en Raad.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

*N

De heer **Kohnstamm** (D66): Voorzitter. Ik wil een tweetal opmerkingen vooraf maken. Allereerst een welgemeende felicitatie aan het adres van Jaap de Hoop Scheffer. Zijn loopbaan heeft nog niet eens zo idioot lang geleden en diep dal gekend, maar kent zeker met deze benoeming een ongelooflijk hoge berg die hij heeft beklommen. Ik wens hem heel veel succes en, kan het zijn, ook enig plezier toe in deze uitdagende functie.

Mijn tweede opmerking vooraf is dat Europa niet alleen landen verenigt, maar ook fracties in dit huis. Mijn inbreng in dit debat spreek ik uiteraard uit namens de D66-Senaatsfractie, maar ik voer daarenboven mede het woord namens mijn buurman, collega Ten Hoeve, dus mede namens de Onafhankelijke Senaatsfractie.

Met de heer Jurgens ben ik het eens dat het een enigszins curieus debat is waarbij uiteindelijk -- en zo heeft de heer Van der Linden zijn bespreking hier ook gehouden -- aan de orde is de vraag wat wij vinden van de Nederlandse inzet op de Intergouvernementele Conferentie over een grondwettelijk verdrag van de Unie. Ik citeer graag even uit de betreffende brief van de regering van 16 september. Op bladzijde 6 staat over die inzet het volgende: "Naarmate meer ter discussie gesteld blijkt te (kunnen) worden, zal Nederland meer inbrengen. Naarmate minder kan worden ingebracht, zal Nederland minder inbrengen -- alleen zijn grootste prioriteiten.

Daarbij wordt afgewogen welke gevolgen inbreng kan hebben voor het behoud van het Conventieresultaat." Dat is niet direct een wervende tekst waarbij je zou kunnen zeggen dat de houding van het kabinet nog het best te omschrijven is als een poging om zeer gedecideerd op eieren te lopen -- dat is in z'n algemeenheid al lastig -- of, anders geformuleerd, als blazen met meel in de mond. En ook dat heb ik nooit iemand echt succesvol zien doen. Deze opmerkingen terzijde zal de conclusie van mijn verhaal niettemin zijn dat wij als fracties als één man achter die grondhouding van de Nederlandse regering staan, overigens met kritiek op de inzet op een aantal andere onderdelen waarover ik nog kom te spreken.

Het resultaat van de Conventie mag er zijn. Zeker. Er is op punten zonder enige twijfel terechte kritiek te leveren op de uitkomst van de Conventie, maar de teksten die uiteindelijk zijn afgescheiden zijn inhoudelijk veel verder gekomen dan velen, waartoe overigens in het bijzonder te rekenen de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, de huidige fractievoorzitter van de VVD in de Tweede Kamer, hadden gedacht dan wel gevreesd. Op een aantal essentiële punten is een aanzienlijke verbetering aangebracht in de Conventietekst in vergelijking met de tekst die in Nice uiteindelijk in een verdrag is neergelegd. En Nice is, zoals de minister-president in het debat in de Tweede Kamer op 2 oktober in een zeer relevant tussenzinnetje "als er niets gebeurd" heeft gezegd, inderdaad de terugvaloptie. Dus is bij de beoordeling van de inzet van het kabinet richting de IGC een vergelijking tussen de Conventietekst en de tekst van Nice zeer op haar plaats. De conclusie is dan dat er sprake is van een aanzienlijke verbetering van de institutionele architectuur van de EU in vergelijking tot die welke in Nice, in onze ogen ten onrechte, juichend werd onthaald. Nice zou -- ik heb daar tijdens eerdere Europa-debatten meermalen bij stilgestaan -- potentieel rampzalig gevolgen hebben kunnen krijgen voor besluitvorming in de EU, zeker na de uitbreiding van vijftien naar vijfentwintig landen.

Ik geef een betrekkelijk willekeurig en zeker niet volledig beeld van de vergelijking tussen de teksten van Nice en de Conventie. Het eerste punt is dat de definitie van gekwalificeerde meerderheid uit het Verdrag van Nice als het ware alleen door een Nobelprijswinnaar in de mathematica kon worden toegepast. En dat is geen groot compliment in die richting. De huidige definitie van gekwalificeerde meerderheid in de Conventietekst is veel helderder en laat op zichzelf de twee grootheden inwoners en staten nog enigszins in het midden. Wij hebben in de EU nu eenmaal nooit in definitieve zin de beslissing kunnen nemen welke van de twee bepalend zou mogen zijn.

Het tweede punt betreft het aantal terreinen waarop in de EU bij meerderheid van stemmen kan worden besloten. Dat aantal is aanzienlijk uitgebreid en dat is pure winst. Het vetorecht heeft de afgelopen jaren voornamelijk geleid tot ergerniswekkende chicanes en is ook overigens een ongewenst fenomeen in de EU van de toekomst.

Het derde punt is dat daarmee de invloed van het Europees Parlement aanzienlijk wordt versterkt.

Het vierde punt is dat het resultaat van de Conventie als het ware een fusie oplevert en een leesbare compilatie tot gevolg heeft van alle tot nu toe gesloten verdragen. Ook dat is winst.

De ontworpen procedure die leidt tot de benoeming van de voorzitter van de Europese Commissie verdient weliswaar geen schoonheidsprijs, maar is wel een relevante democratische stap vooruit. In die zin ben ik het zeer eens met de opmerkingen van de heer Van der Linden daarover. Artikel 26, lid 1 begint met 'Rekening houdend met de verkiezingen voor het Europees Parlement en na passende raadplegingen...' Met name het 'rekening houdend met de verkiezingen voor het Europees Parlement' zou, als politieke groeperingen in dat parlement het goed oppakken, ertoe kunnen leiden dat zij voor of tijdens de verkiezingen kunnen aangegeven wie voor hen de meest in aanmerking komende kandidaat zou zijn. Met deze tekst kunnen zij dan ook veel verder gaan dan wellicht werd gedacht door degenen die dit hebben uitonderhandeld. Het zou een opening kunnen bieden voor een veel democratischer keuze van de voorzitter van de Europese Commissie. Natuurlijk is het nog niet helemaal wat wij willen, maar het is in ieder geval een relevante stap vooruit.

Het laatste punt in de vergelijking is dat met het resultaat van de Conventie anders dan bij Nice het geval zou zijn geweest de grondrechten van de Unie gelding krijgen in alle lidstaten. Dat is helderder geformuleerd dan oorspronkelijk bedoeld was. Dat geldt dus ook voor de landen die volgend jaar toetreden. Voor Nederland is dat misschien geen hemelschokkende gebeurtenis, voor burgers in een aantal andere en met name de toetredende landen is dat wel degelijk in hoge mate betekenisvol.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. De heer Kohnstamm sprak over de mogelijkheid dat voor de verkiezingen al wordt gezegd: stem op ons, want dit is onze kandidaat voor het voorzitterschap van de Europese Commissie. Hoe verdraagt zich dat dan met de bepaling dat de leden van de Europese Commissie volstrekt onafhankelijk moeten zijn? Is het volgens de heer Kohnstamm dan wel mogelijk om te zeggen 'kies ons, want dit is onze kandidaat voor het presidentschap en dit zijn onze andere kandidaten die wij graag in Europa benoemd willen zien'? Dat is toch in strijd met die onafhankelijkheid? Dat is voor mij een van die rare constructies in deze grondwet waar je niet uit kan komen.

De heer **Kohnstamm** (D66): Voorzitter. Of ik begrijp de vraag niet of ik heb er geen goed antwoord op. Volgens mij staat het van te voren aankondigen dat je die persoon graag als voorzitter van de Europese Commissie ziet volstrekt los van die onafhankelijkheid. Het merendeel van de voorzitters van de Europese Commissie in het verleden, maar ook in de toekomst, zal ongetwijfeld in hun land ooit politiek actief zijn geweest en dus affiliaties hebben met politieke groeperingen.

De heer **Kox** (SP): Daaraan koppelde ik mijn vraag of dat ook zou gelden voor de andere leden van de Europese Commissie. Kunnen wij voor heel Europa een soort lijst krijgen van kandidaten voor de Commissie?

De heer **Kohnstamm** (D66): Eerlijk gezegd zou ik er voorstander van zijn dat als de voorzitter van de Commissie serieus gekozen is, hij in beginsel veel eigen zeggenschap heeft over de wijze waarop hij 'zijn' commissie samenstelt. Uiteindelijk zal die commissie toch het vertrouwen van het Europees Parlement moeten krijgen. Dat gaat echter veel verder dan de huidige tekst mogelijk maakt, maar het is in ieder geval een stap in de goede richting.

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. Ik denk toch dat de heer Kohnstamm zich vergist waar het gaat om de rol van het Handvest. De toetredende landen hebben reeds de Europese Conventie voor de rechten van de mens getekend. Dat is de hoogste grondrechtelijke catalogus die wij hebben. Daar komt bij een aantal rechten van de burgers van de 15 en straks 25 staten jegens de Europese Unie. Op dat punt zullen wij dus evenzeer verrijkt worden als onze medeburgers in de toetredende landen. Het is dus niet zo dat zij nu voor het eerst die grondrechtencatalogus krijgen.

De heer **Kohnstamm** (D66): Ik laat mij graag corrigeren door de heer Jurgens, maar volgens mij is de ratificatie van hetgeen nu voorligt weliswaar geheel in lijn met het Handvest, maar betekent die al met al grotere rechten voor burgers. Het is mogelijk dat de heer Jurgens gelijk heeft en dat er wat dat betreft geen groot verschil bestaat tussen de burgers van de toetredende landen en die van de 'oude' landen, maar materieel gezien betekent het volgens mij toch wel een stap vooruit voor een groot aantal burgers van landen die tot nu toe op dit punt en in ieder geval tot voor kort het nakijken hadden.

De heer **Jurgens** (PvdA): Dat is dus niet zo. Zolang zij geen lid zijn van de Europese Unie hebben die burgers de volledige rechten op grond van de Conventie voor de rechten van de mens. Dat geldt dus zowel voor hen als voor ons. Treden zij toe dan krijgen zij ook rechten ten opzichte van de Europese Unie. In dat opzicht zullen ook wij daarbij winnen!

De heer **Kohnstamm** (D66): Ik retireer op dat punt, maar wil wel zeggen dat het volgens mij in ieder geval psychologisch gezien wel een belangrijke betekenis heeft. Formeel neem ik aan dat de heer Jurgens op dit punt beter op de hoogte is dan ik.

Voorzitter. Natuurlijk is er ook kritiek denkbaar op de voorliggende teksten. Geen al te heldere beslissing over de samenstelling van de Europese Commissie en voor Nederland overigens een moeilijk te pruimen patstelling in de discussie of wij nu de grootste onder de kleine landen zijn of de kleinste onder de grote. Als wij ervan uit mogen gaan dat een Europese Commissaris toch bovenal een Europese Commissaris behoort te zijn -- en de nationaliteit dus niet meer terzake doet -- is het debat daarover volgens mij niet meer bijster relevant. Voor nieuwe lidstaten kan ik meer begrip opbrengen voor de opwinding daarover dan voor de oudere lidstaten. Dat heeft te maken met het pedagogische verschijnsel dat als je toetreedt je in eerste instantie toch graag iets meer herkend wil voelen in de

samenstelling van de commissie. Eerlijk gezegd biedt de tekst van de Conventie op dat punt tot 2009 ook de nodige mogelijkheden. Het lijkt mij dat de mensen die op dit punt worden getrokken bij ons niet dezelfde scherpte hebben. Als de nu voorliggende samenstelling van de Europese Commissie wordt vergeleken met de samenstelling op basis van de tekst van Nice, dan is dat een heel boeiende vergelijking. De tekst van Nice stelt immers dat als de EU zou bestaan uit meer dan 25 leden -- dat zal het geval zijn als Bulgarije en/of Roemenië -- niet ieder land meer een vertegenwoordiging in de Commissie zal krijgen. Er werd in het midden gelaten hoe het vervolgens zou gaan, hetgeen goed zou zijn geweest voor een aantal akelige nachten vergaderen. Dan is de huidige lijn toch in ieder geval iets verstandiger.

De heer **Van der Linden** (CDA): Vreest de heer Kohnstamm niet met mij dat als er een grote Commissie komt waarin alle landen vertegenwoordigd zijn het karakter van de Europese Commissie noodgedwongen zal veranderen? Binnen die Commissie zullen de grote landen zo'n dominante positie claimen dan wel innemen dat het een soort intergouvernementele commissie dreigt te worden. Voor de kleine landen is het dus wel degelijk van het grootste belang dat er een sterke Europese Commissie komt die losstaat van de puur nationale belangen. De afweging vindt plaats in de Europese Raden.

De heer **Kohnstamm** (D66): Mijn nog grotere angst is dat er een Commissie komt van een zodanige omvang dat er in redelijkheid geen besluitvorming meer in kan plaatsvinden. Tussen die twee zullen wij het ergens moeten zien te vinden. Ik gok er overigens op dat de nu voorliggende uitkomst niet de einduitkomst zal zijn van het debat en dat er ongetwijfeld nog nieuwe en vervolgstappen zullen worden genomen. Ik acht dat ook wenselijk. Als het gaat om de nationaliteit blijf ik erbij, kijkend naar de Europese Grondwet, de Europese wording en de recente geschiedenis, dat de Europese Commissaris een Europese Commissaris zal zijn en geen nationale.

Je moet de zaak ook bestuurbaar houden en dit vergt waarschijnlijk dat naar de mate waarin de EU zich uitbreidt, een verkleining van het aantal leden van de Commissie onafwendbaar is. Dan zul je moeten roeien met de riemen die je hebt. De optie die nu voorligt, vind ik niet verwerpelijk, maar ik vind de opgewondenheid over de discussie enigszins misplaatst.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik deel uiteraard de opvatting dat slagvaardigheid en de effectiviteit van de Europese Commissie beter zullen zijn bij een kleinere commissie. De kleinere landen gebruiken echter vaak als argument dat zij zich dan niet meer kunnen herkennen en dat hun nationale belangen dan niet goed meer worden verdedigd. Ik stel hier tegenover dat de grote landen in een grote commissie -- als zij al bereid zijn om van twee tot een commissaris terug te gaan -- zo dominant zullen worden dat de kleine landen sowieso aan de kant komen te staan met een marginale portefeuille voor zover er überhaupt nog inhoud is te geven aan 28 portefeuilles. Bovendien dreigt dan het karakter van de Europese

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Commissie te veranderen van een communautair karakter dat wil zeggen dat het belang van de hele gemeenschap wordt vertegenwoordigd, in een meer intergouvernementeel karakter.

De heer **Kohnstamm** (D66): Ik denk dat de heer Van der Linden en ik het niet oneens zijn. Het communautaire karakter van de Commissie is natuurlijk vrij essentieel. Het is de vraag of het communautaire karakter van de Commissie minder wordt als je naar een kleinere commissie gaat. Het is mogelijk, maar hoeft niet zo te zijn. Mijn stelling zou nu zijn dat wij iets minder scherpe messen moeten trekken dan tot nu toe. De einduitkomst van dit debat is nog niet de einduitkomst van de samenstelling van de Commissie. Daar zal ongetwijfeld nog vrij veel wijziging in plaatsvinden en ook in het denken daarover

Mijn hoofdstelling in dit debat is dat het in alle opzichten de juiste insteek is dat het acquis van de conventie hoe dan ook niet in gevaar mag worden gebracht bij de keuze van de inzet voor de IGC over een grondwettelijk verdrag van de unie.

Ik wil ten slotte twee punten van kritiek uiten op de andere inzet die is gekozen door het kabinet. Bij de grootste prioriteiten staat de wens van de Nederlandse regering om, anders dan in de tekst van de conventie wordt voorgesteld, het huidige unanimititeitsvereiste bij de besluitvorming over de financiële perspectieven te handhaven. Ik heb hier geen goed woord voor over. Ik onderschrijf de motie van de heer Platvoet, want die lijkt hiermee in lijn te liggen. Ik heb mij afgevraagd waarom deze betrekkelijk eenzijdige insteek is gekozen. Die staat overigens haaks op de overige uitingen over meerderheden en gekwalificeerde meerderheden van het Nederlandse kabinet. Ik vraag mij af of het VVD-smaldeel een handzame opstap nodig had om straks -- als er een referendum wordt gehouden -- in de gelegenheid te zijn om in de campagne over het verdrag tegen te stemmen. Die vraag kan de woordvoerder van de VVD misschien straks beantwoorden.

In ieder geval heb ik hier geen goed woord voor over, omdat dit uiteindelijk contraproductief zal werken in de gewenste communautaire besluitvormingsprocedure.

Wij hebben al eerder onze verbazing uitgesproken over de opstelling van het kabinet met betrekking tot de aandacht die wordt gevraagd voor een mogelijke verwijzing in de preambule naar de joods-christelijke traditie. Ik wijs op de scheiding tussen kerk en staat, de Nederlandse constitutionele traditie op dit punt, de samenstelling van dit kabinet, bestaande uit een christen-democratisch smaldeel, een liberaal smaldeel en -- in mijn woorden -- een vrijzinnig democratisch smaldeel en de aangenomen moties terzake in Tweede en Eerste Kamer. Dit alles verhoudt zich slecht, zo niet is strijdig met de opstelling van de minister-president op dit punt in de Algemene Raad. Namens mijn fractie doe ik een dringend verzoek op het kabinet om dit punt in ieder geval niet verder op te spelen.

De heer **Van der Linden**: Neemt de heer Kohnstamm nu afstand van de opvatting van de fractievoorzitter van D66 die tijdens de algemene politieke beschouwingen heeft

gezegd: het is goed, wij trekken hier de messen niet meer over. Met andere woorden: kabinet u heeft hiervoor de ruimte. Ook in oktober heeft het kabinet nadrukkelijk meegedeeld dat dit een element is in de besprekingen in Brussel. Neemt u daar afstand van?

De heer **Kohnstamm** (D66): Nee. Wilt u verder nog een motivering?

De heer **Van der Linden** (CDA): Dan hoeft u het hier niet meer op te brengen.

De heer **Kohnstamm** (D66): Mijn laatste zin luidde: indringend verzoek van onze fracties om dit punt niet verder op te spelen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat is iets anders. De fractievoorzitter van D66 zei bij de algemene politieke beschouwingen: wij kijken hier misschien een beetje anders tegen aan, maar wij trekken hier de messen niet over, dus ga uw gang.

De heer **Kohnstamm** (D66): Ik heb de tekst die mijn fractievoorzitter tijdens die beschouwingen heeft uitgesproken, niet bij me, maar ik heb hem niet horen zeggen: ga uw gang. Onze inzet zoals ik die hier heb verwoord, is dezelfde als de insteek die tijdens de algemene politieke beschouwingen is uitgesproken. Waarom heeft de minister-president dit überhaupt opgeworpen? Het ware ons een lief ding waard geweest als hij dit niet had gedaan. Ik herhaal nogmaals mijn laatste zin: niet verder opspelen. Daarom vertrek ik nu van dit kathedr.

De **voorzitter**: Het woord is nu aan de heer Hoekzema, van de fractie van de VVD, die zijn maidenspeech uitspreekt.

**

*N

De heer **Hoekzema** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Dit is inderdaad mijn eerste speech in dit huis en ik tref het meteen: zwaar geschut tegenover mij. De minister-president, de minister van Buitenlandse Zaken die straks onze NAVO-baas is -- nogmaals gefeliciteerd -- en hier binnen de grenzen en over de grenzen staatssecretaris, respectievelijk minister van Europese Zaken. Gelukkig zit u naast mij in ons huis, mevrouw de voorzitter.

Het resultaat van de Europese conventie over de toekomst van Europa is een prestatie op zich. Het is een mijlpaal in de soms moeizame, maar gestage ontwikkeling van een verdeeld Europa naar steeds meer samenwerkende Europese landen en de steeds verdergaande integratie van de nationale rechtsordes. Een prestatie van formaat die in de IGC een goede afronding verdient. De grondleggers van deze unieke ontwikkeling in Europa hebben met hun visie vrede en welvaart op ons continent gebracht. Het is toch een historisch feit dat ruim 50 jaar na het verdrag van de

EGKS tussen zes landen, wij nu een ontwerpverdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa tussen 25 landen voor ons hebben liggen. Op zo'n moment denk ik aan het jongetje dat in het Groninger land op 12 of 13-jarige leeftijd al rondging om de Europese gedachte naar voren te brengen. Ik heb het boekje uit mijn kast gehaald; het dateert van 1951. Toen al beseften wij dat het van het grootste belang was om na twee vreselijke oorlogen op ons continent tot vergaande samenwerking te komen en duidelijk oog te hebben voor wat ons van buiten bedreigde. Op dit punt staat hier een tevreden niet-meer jongeling, maar een wat gerijpte heer.

De voorstellen van de conventie ontlenu hun belang vooral daaraan dat de institutionele verhoudingen en de besluitvorming op een samenhangende manier zullen zijn geregeld in een verdrag tot vaststelling van een grondwet. Het gaat er nu bij de ICG om dat de regering in relatie tot het gezamenlijke Europese belang zo goed mogelijk de Nederlandse belangen veilig stelt.

In het kader van dit debat over de Nederlandse inzet in de IGC hecht mijn fractie aan een goed machtsevenwicht tussen de Europese instellingen.

In het voorliggende ontwerp voor de Grondwet verschuift het machtsevenwicht toch ten gunste van de grotere lidstaten. Nu al vindt soms informeel overleg plaats tussen grotere lidstaten; dit zal na de uitbreiding alleen maar toenemen. Het ligt in de lijn van de verwachtingen dat aan zo'n vooroverleg de zes lidstaten met een bevolking van 38 mln inwoners en meer zullen deelnemen; gezamenlijk vertegenwoordigen zij, als de Unie straks met Roemenië en Bulgarije uit 27 lidstaten bestaat, 69,8 procent van de bevolking van de EU. Wanneer de grotere lidstaten eenmaal een compromis met elkaar gesloten hebben, zal het zeer lastig zijn om daar in de plenaire Raad nog verandering in aan te brengen.

Het gevaar van het ontstaan van een soort directorium van de grote lidstaten is in de voorstellen van de Conventie niet ondervangen. Integendeel, het institutioneel evenwicht verschuift naar de Raad, onder meer doordat de Europese Raad een vaste voorzitter krijgt en daarmee de positie van de Raad ten opzichte van de andere instellingen wordt versterkt. Weliswaar heeft Nederland samen met andere kleinere lidstaten kunnen bewerkstelligen dat de bevoegdheden van de vaste voorzitter zijn afgezwakt, maar die vaste voorzitter komt er toch. Daarnaast zal het Raadssecretariaat een grotere rol spelen bij het ondersteunen van de verschillende voorzitters in de andere samenstellingen van de Raad. Dit betekent dat het belang van invloed op het Raadssecretariaat toeneemt. Gelet op de machtsverhoudingen ligt het voor de hand dat de grotere lidstaten zullen trachten daar een duidelijk stempel op te gaan drukken. Het uiteindelijke resultaat is wellicht bevredigender dan het oorspronkelijke voorstel, maar tevreden kunnen wij er niet mee zijn. In het kader van het behoud van zo veel mogelijk evenwicht tussen de instellingen vinden wij daarom dat de Europese Raad niet een voordracht moet doen voor een kandidaat voor het voorzitterschap van de Europese Commissie, maar dat het Europees Parlement de voorzitter moet kiezen. Dit zou ook de inzet van de Europese parlementsverkiezingen

verhogen. Is dit ook de insteek van de regering bij haar vierde belangrijkste prioriteit, namelijk de vergroting van de betrokkenheid van het Europees Parlement bij de verkiezing van de voorzitter van de Commissie? In het kader van de wens tot meer evenwicht tussen de Commissie en de Raad vindt mijn fractie verder dat elke lidstaat een stemhebbende Commissaris moet leveren, De organisatie van het besluitvormingsproces waarover velen zich zo druk maken, is een zaak van de Commissie. De huidige voorzitter, de heer Prodi, heeft daartoe praktische voorstellen gedaan. Mijn fractie gaat ervan uit dat de regering de motie-Van Baalen in dezen zal uitvoeren. Gaarne een reactie van de regering.

Het zal duidelijk zijn dat in het belang van de kleinere lidstaten het principe van de communautaire besluitvorming prevaleert boven de intergouvernementele benadering. Mijn fractie vindt dat er meer duidelijkheid moet komen omtrent de positie van de minister van Buitenlandse Zaken van de Unie. Hij heeft in de opzet van de Conventie een dubbele hoed op: én de commissiehoed, én de hoed van de Hoge Vertegenwoordiger voor het GBVB, het gemeenschappelijke buitenland- en veiligheidsbeleid. Als het Europees Parlement het vertrouwen in hem opzegt, kan hij niet voor de helft blijven zitten. Hoe denkt de regering deze onduidelijkheden aan te pakken in haar inzet voor de IGC?

Mijn fractie vindt dat de toetsingscriteria voor nieuwe lidstaten, de zogenaamde Kopenhagen-criteria, zoals democratie, mensenrechten en de rechtsstaat, in het verdrag tot vaststelling van de Grondwet moeten worden opgenomen. Elke kandidaat moet voortaan afzonderlijk worden beoordeeld alvorens een datum kan worden vastgesteld waarop de onderhandelingen kunnen beginnen. In het kader van het Europese veiligheids- en defensiebeleid vraagt de VVD-fractie een duidelijke stellingname van de regering bij de opbouw van een Europese Defensiemacht, mocht zulks in de richting van een uitholling van het Atlantisch Bondgenootschap, de NAVO, tenderen. Voor mijn fractie moet een Europese krijgsmacht complementair zijn aan de NAVO; dus bijvoorbeeld niet een afzonderlijk Europees hoofdkwartier en niet de bijstandsclausule in artikel 5 van het NAVO-verdrag overdoen door een soortgelijke formulering in het verdrag tot vaststelling van de Grondwet van Europa.

Tot slot wil ik een aantal actuele onderwerpen kort behandelen. In de eerste plaats vindt mijn fractie het van wezenlijk belang dat de regering alles op alles zet om het Stabiliteitspact overeind te houden. De overschrijdingen van de begrotingsafspraken van een aantal grote landen zijn een schending van het vertrouwen dat juist onmisbaar is om een muntunie in stand te houden. Afspraken moeten weer afspraken worden; anders zal uiteindelijk bij de burger het vertrouwen in de EU ernstig worden ondermijnd. Graag een reactie van de regering.

In de tweede plaats wil ik kort het rapport van de Algemene Rekenkamer aanstippen over de visumverlening in Schengenverband. Onder andere wordt geconstateerd dat de Schengenregelgeving dusdanig is geformuleerd dat Schengenlanden verschillende interpretaties kunnen hanteren. De rechtsbescherming van visumaanvragers verschilt sterk tussen de Schengenlanden. Verder constateert de Algemene Rekenkamer dat de Nederlandse

visumketen voor de zogenaamde "Schengenvisa" ontoreikend functioneert. Graag ook hierop een korte reactie van de regering, vooral met het oog op de aanstaande uitbreiding van de EU.

Als derde punt wil ik wijzen op de studie "Four Futures of Europe" van het Centraal Plan Bureau. Kort gezegd, deze studie constateert met betrekking tot de toekomst van Europa dat een betere toepassing van het subsidiariteitsbeginsel gewenst is: "nationaal wat nationaal kan, Europees wat Europees moet". Voorts acht ze de huidige welvaartsstaten onhoudbaar. Ik breng dit in relatie met de waarschuwing van de voorzitter van VNO-NCW, de heer Jacques Schraven, op het VNO-NCW-symposium "Doing business in a changing EU". Ik citeer: "Als je ziet hoe snel landen vergrijzen, dan zullen enorme sommen geld nodig zijn om de gezondheidszorg te betalen en de pensioenvoorziening overeind te houden, terwijl het aantal werkenden afneemt. In dat perspectief lijkt het mij niet te lukken om als Europa in de wereld voorop te gaan lopen". Mijn vraag aan de regering is: hoe moet dit gezien worden in relatie tot de Lissabon-doelstelling dat de EU in 2010 koploper moet zijn ten aanzien van de kenniseconomie?

Als afsluiting van mijn betoog citeer ik de Europarlementariër Jules Maaten: "Ik kies voor een vrij, veilig en verdraagzaam Europa, voor een Europa dat zijn grenzen kent en voor een Europa met meer markt en minder regeltjes". Ook inzake Europa geldt voor mijn fractie het thema van de algemene politieke beschouwingen van onze fractievoorzitter: meer deregulering.

De voorzitter: Mijnheer Hoekzema, ik wens u van harte geluk met uw maidenspeech. Het lidmaatschap van de Kamer is voor u een nieuwe fase in een veelzijdige loopbaan in de politieke en de bestuurlijke wereld. Van de Eerste Kamer wordt beweerd dat zij een bijzondere, toegevoegde waarde heeft, onder meer omdat de leden naast hun lidmaatschap van de Senaat in veel andere maatschappelijke sectoren actief zijn en van daaruit hun ervaring meebrengen. Uw cv is daarvan wel een heel sprekende illustratie. De aandachtsgebieden die u in de Kamer behartigt, zijn defensie en Europese samenwerking. Als voormalig staatssecretaris van Defensie en als voormalige burgemeester van onze marinehaven Den Helder, ligt de belangstelling voor defensie voor de hand. In de speech die u zojuist hield, heeft u duidelijk gemaakt dat ook de toekomst van Europa u zeer aan het hart gaat. Bij uw partijvoorzitterschap van de VVD werd in 1996 in een interview met het blad *Vrijheid en Democratie* geschreven: "De twee woorden die bij Willem Hoekzema het beste passen zijn zorgvuldigheid en geduld." In lijn daarmee heeft u zichzelf zojuist omschreven als "een wat gerijpte heer". De Kamer heeft decennialang veel profijt gehad van vele wat gerijpte heren. Ik ben ervan overtuigd dat dit de komende jaren met u niet anders zal zijn. Ik wens u veel succes met uw werkzaamheden.

**

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik spreek namens de fracties van de ChristenUnie en de SGP, zoals men kan weten. Voorzitter, staat u mij toe om met een premabulaire opmerking te beginnen. Ik heb nogal wat argumenten om mij op het debat te verheugen en enkele daarvan zitten op dit moment recht tegenover mij, aan de bewindsliedentafel. Mag ik ook vanaf deze plek de minister van Buitenlandse Zaken geluk wensen met het verloop van zijn carrière? Ik wens hem veel succes; de felicitatie gaat overigens gepaard met enige weemoed.

Voorzitter. Wij bevinden ons in het debat in zekere zin in de overgangsfase tussen de Conventie en een uiteindelijk verdrag dat de titel "grondwet voor Europa" heeft. Ik zal een drietal zaken aandacht geven. In de eerste plaats zeg en vraag ik iets over de wijze waarop wij, de Herren der Verträge, zoals de Duitsers dat zo mooi zeggen – de lidstaten – onze politieke verantwoordelijkheden zijn gaan hernemen. Daarbij komt iets over de gekozen procedure aan de orde. In de tweede plaats zeg ik iets over de prioriteiten van de Nederlandse regering. In de derde plaats anticipeer ik enigszins op een mogelijk eindresultaat en de manier waarop wij daarmee zouden kunnen omgaan.

Wie is nu namens de Nederlandse regering precies verantwoordelijk voor de IGC? Ik geef toe dat het een klein beetje een "Pietje Precies"-vraag is. In het verleden was duidelijk wie verantwoordelijk was, bijvoorbeeld de "commissie-Dulke". Zijn de drie bewindslieden die achter de tafel zitten verantwoordelijk naar gelang het gremium waarin zij optreden, of is er een echte Nederlandse vertegenwoordiger? Het was de Nederlandse wens om zo veel mogelijk de openbaarheid die in de Conventie is betracht ook toe te passen bij de IGC. Is daarvan sprake? Is de RAZEB-vergadering bijvoorbeeld inzake de IGC onverkort openbaar? Zo nee, wat heeft Nederland gedaan om de openbaarheid toch mogelijk te maken? De Eerste Kamer heeft gewenst dat zou worden uitgegaan van het conventiewerkstuk en dat de amendering in de IGC alleen acceptabel zou worden geacht als er unanimitéitssteun voor kwam. Als dat niet het geval was, dan zou het conventieresultaat prevaleren. Ik heb die wens overigens vanwege politiek realisme niet gesteund. Is de zojuist door mij beschreven wijze de manier waarop het Italiaanse voorzitterschap opereert? Ik heb niet de indruk dat dit het geval is.

Wat is de Nederlandse, Europese diplomatieke strategie? In het grotere Europa moet je bondgenoten zoeken, zeker als je prioriteiten stelt. Enige tijd geleden was er een bijeenkomst in Praag waarop een aantal middelgrote en kleinere landen sprak over zaken die ook Nederland belangrijk vindt. Wij waren daar niet bij aanwezig. Toen er een tijd geleden een brief moest worden geschreven om steun te geven aan de Amerikanen waren wij er ook niet bij en dat heeft misschien een soort beloning opgeleverd die tegenover mij zit. Dit laatste punt staat overigens los van mijn betoog. Wij zijn toch niet de fase van de celibataire diplomatie ingegaan? In elk geval vind ik dat de minister-president dat dan krachtig de kop in zou moeten drukken. Kortom, wordt er wel actief gezocht naar bondgenoten? Dat lijkt mij heel belangrijk.

De prioriteiten van de Nederlandse regering vinden wij terug in de brief van 16 september dit jaar. Daarin wordt overigens heel weinig gesproken over het

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Nederlands belang. Ik herinner de minister van Buitenlandse Zaken eraan dat wij daarover sinds Paars onbekommerd mogen praten. Dit geldt met uitzondering van het heel vitale punt dat het unanimitetsvereiste moet worden gehandhaafd wat betreft de besluitvorming inzake de financiële perspectieven. De koopman weet natuurlijk precies wanneer hij de unanimitetsregel moet hanteren. Ik heb overigens geen bezwaar tegen de inzet van de Nederlandse regering. In het WRR-rapport Nederland en de Europese Grondwet wordt erop gewezen dat de unanimitetsregel in de huidige stand van zaken vooral in het voordeel is van de netto-ontvangers, zoals Spanje. Dat is een rake observatie. Als de netto-ontvangers inderdaad vooral voordeel hebben, moet de Nederlandse positie misschien worden heroverwogen. Als het voorstel van de Europese Commissie, te weten het introduceren van een netto-begrenzer inzake de nationale financiële afdrachten, zou worden gehonoreerd, dan zou het een argument kunnen zijn om het unanimitetsvereiste voor financiële perspectieven te relativiseren. Ik weet op dit moment overigens niet in welke fase van rijpheid het voorstel zich bevindt. Ik zou het unanimitetsvereiste in elk geval onverkort handhaven op het punt van de harmonisatie van het strafrecht. Juist daarbij heb je te maken met een enorme variëteit en diversiteit van politiek-culturele aard in Europa. Het unanimitetsvereiste past daar heel wel bij.

De tweede prioriteit van de Nederlandse regering is het vergroten van de betrokkenheid van het Europese Parlement bij de verkiezing van de voorzitter van de Europese Commissie. Ik vind dat nog net geen non-issuë, maar ik wil het in elk geval geen prioriteit laten zijn. Het is allemaal erg braaf; een soort federale oprisping die naar mijn gevoel, kijkend naar de gang van zaken in de Conventie, enigszins achterhaald is. Belangrijker lijkt het mij om aandacht te geven aan de positie van de president. Wij mogen er niet meer over praten en dat doe ik dan ook niet meer; ik bedoel dan ook de semi-permanente voorzitter van de Europese Raad. Mijn suggestie is om deze functionaris, die wij onvermijdelijk op ons zien afkomen, zo veel mogelijk het kaliber te geven van een secretaris-generaal van een internationale instelling. Dat is iemand die primair functioneert onder verantwoordelijkheid van de leden die de instelling dragen, in dit geval de lidstaten van de Europese Unie.

Ik heb in een debat met de staatssecretaris ooit eens de suggestie gedaan om die functionaris te enten op onze oude stadhouders. Europa heeft iets van een neofeodale ordening, waarbij de onderlinge relaties van de partners een do et des-karakter hebben, voor wat hoort wat. Een krachtig centrum ontbreekt in elk geval. De stadhoudersfunctie past daar heel goed bij. Dit lijkt mij een originele inbreng van Nederlandse zijde. Nu ik de parlementaire mogelijkheid heb, stel ik dat nog eens voor.

Er is nog nooit door iemand antwoord gegeven op een vraag die naar ik meen ooit door Henry Kissinger is gesteld en nu door Colin Powell zou kunnen worden gesteld: wie moet ik bellen als er ergens in de wereld een grote ramp is? Kijk ik naar het werkstuk van de Conventie, dan kan dat of de semi-permanente nieuwe voorzitter van de Unie zijn of de nieuwe Europese minister van buitenlandse zaken. Mag ik op die oude vraag eens een

antwoord hebben van de Nederlandse regering? Als die vraag slecht te beantwoorden is, wat wordt er dan aan gedaan om dat te verbeteren?

Ik denk dat ik van mening verschil met de Nederlandse regering, maar ik zou de Europese minister van buitenlandse zaken zoveel mogelijk willen laten functioneren onder het mandaat van de Raad. Haal hem zoveel mogelijk weg uit de sfeer van de Commissie. Daar is hij toch een beetje een koekoeksjong. Hij hoort daar niet. Het is ook een vorm van institutionele vervuiling. Ik heb daar een politiek heel realistisch argument voor.

Wil de Europese minister van buitenlandse zaken iets voorstellen, dan kan hij veel beter met het gezag van Chirac, Blair, Balkenende enz. de wereld ingaan dan met het gezag van Prodi. Geen kwaad woord over Prodi, maar het realistische gehalte van deze observatie zal het kabinet duidelijk zijn.

Ik vind het heel mooi dat de Nederlandse regering waarachtig naar het Italiaanse voorzitterschap heeft overgebracht dat de nieuwe figuur van de voorzitter van de Europese Raad en andere voorname ambten zoveel mogelijk moeten openstaan voor alle lidstaten. Dat kennen wij in ons land ook. Alle ambten, zeker de hoge ambtelijke posities, staan open voor leden van alle politieke groeperingen, maar het is toch wel handig als je lid bent van een grotere politieke groepering. Zo zal het in Europa ook wel gaan. Ik sta echter volledig achter deze observatie van de Nederlandse regering.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik begrijp de positie van de heer Van Middelkoop op het punt van het functioneren van de Raad en van de Europese Commissie. Daarom heeft hij ook de minister van buitenlandse zaken zo ingekleurd. Hij komt dan over personen te spreken. Stel dat het type Delors voorzitter is van de Europese Commissie en het type Prodi van de Europese Raad, hetgeen een heel goede formule voor de toekomst zou zijn. Ik denk dat je met veel meer gezag de wereld in zou gaan in naam van Delors dan in de naam van Prodi.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Het is misschien toch veelzeggend dat wij na Delors in Europa eerst de heer Santer en nu de heer Prodi hebben gekozen. Dat zegt misschien iets over het gewicht dat aan de Commissie wordt toegekend.

Als het over buitenlandse politiek gaat, zal het gewicht van de politieke leiders van de nationale staten voorlopig toch veel groter zijn dan dat van een functionaris afkomstig uit de Europese Commissie. Misschien ga ik wel verder dan betamelijk is, maar als de heer Van der Linden het zo belangrijk vindt dat Europa met één mond spreekt en een aparte functionaris daarvoor heeft, de Europese minister van buitenlandse zaken, dan zal ook hij misschien toch misschien wat minder eurofiel en wat meer politiek realistisch moeten zijn, met de erkenning dat je overal gemakkelijker binnenkomt met de visitekaartjes van de leiders van de lidstaten.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik heb nog altijd het gevoel dat ik met twee benen op de grond sta, ook in Europa. Dat kan ik u verzekeren, als u bijvoorbeeld denkt aan de sector Europese financiering, rabatsystemen enz.

Daar gaat het nu niet over. Het gaat erom of wij de nieuwe periode willen zien als een transitieperiode om de Europese Commissie te versterken. De Europese Raad heeft op dit moment in feite de drie sleutelfiguren stevig in handen, om te beginnen de eigen voorzitter, die mede bepaalt wie voorzitter van de Europese Commissie wordt, want de Raad doet het voorstel aan het Europees Parlement. Daarom steun ik de opvatting van de heer Kohnstamm dat het Europees parlement op basis van de Europese verkiezingen zelf zijn kandidaat aan de Europese Raad moet voorstellen. Daardoor wordt de ruimte voor de Raad aanzienlijk verminderd. Als dat niet gebeurt, heeft de heer Van Middelkoop gelijk. De Raad heeft ook een grote say doordat hij de minister van buitenlandse zaken voordraagt. Die moet weliswaar de instemming hebben van de voorzitter van de Europese Commissie. De Raad heeft een veel te zwaar stempel. In de slotfase is de positie van de Europese Raad in de taakuitoefening behoorlijk uitgehold, maar dat zegt nog niets over de toekomst. Er hangt heel veel van de persoon af. Wij zien dit met nadruk als een overgangperiode, in een groeiproces naar versterking van de Europese Commissie op het punt van het buitenlandse veiligheidsbeleid.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Dank voor deze interventie. De heer Van der Linden heeft de verschillen in positie duidelijk gemarkeerd. Wij hebben ter zake van de Europese Commissie die ambities zeker niet. Ik blijf even scherp slijpen. Wij spreken voorlopig over de transitieperiode, maar ik zou de heer Van der Linden, in zijn positie, in overweging willen geven om de Europese minister voorlopig maar te koppelen aan de Raad, zoals nu in hoge mate het geval is met Solano. Voor dit moment zou ik hem in elk geval niet in de Europese Commissie willen onderbrengen, nog los van de bezwaren daartegen van meer institutionele aard, die hij ook wel kan bedenken. Wie is wanneer bevoegd, enz.?

In een verslag van een AO van de Tweede Kamer maakte de staatssecretaris melding van een voorstel van de heer Prodi over eersterangs coördinerende commissarissen. Ik heb geen flauw idee wat dat is. Kan hij dat verhelderen? Wat kan dat betekenen voor de Nederlandse positie? Kennelijk heeft Prodi een aparte figuur bedacht voor de samenstelling van de Europese Commissie.

Ik ben het geheel eens met de heer Van der Linden dat de wetgevende raad is verdwenen. Daar heb ik geen bezwaar tegen, hij wel. Een punt van overeenstemming is dat de openbaarheid daardoor vacant zal zijn. Er zijn in het verleden in de Tweede Kamer moties die mijn naam droegen aangenomen. Raden voor wetgeving moeten openbaar zijn.

Een ander punt is de vermelding van de joods-christelijke traditie in een preambule. Laten wij reëel zijn. Ik vind het woord "waardengemeenschap" voor Europa altijd iets te groot. Er is wel een gemeenschappelijke waardenoriëntatie, die wij bijvoorbeeld terugvinden in de eisen die wij stellen aan nieuwe toetreders. Bijvoorbeeld in de Kopenhagencriteria is daarvan iets weerspiegeld. Ik steun de regering krachtig als zij vasthoudt aan het voorstel om de joods-christelijke traditie te vermelden in de preambule. Voor het eerst in de geschiedenis gaan wij naar de Europese burger met iets van een grondwet. Die

burger mag dan toch weten waarop de politici, de machthebbers, kunnen worden aangesproken, waar zij hun wijsheid vandaan halen en wat de wortels van hun waarden zijn?

Ik wil steun verlenen aan de oppositie van het kabinet tegen de Eerste Kamer. Hier is een motie aangenomen. Ik had mij voorgenomen zo weinig mogelijk vergelijkingen te maken tussen de Tweede Kamer en de Eerste Kamer. Op één punt kan ik dat niet nalaten. Het was voor mij een verrassing dat in de Eerste Kamer de antiklerikale, godsdienstkritische gezindheid sterker is dan in de Tweede Kamer. Ik heb er wel mijn gedachten over waar dat vandaan komt. Ik vind dat echter een verouderde houding. Ik zou het kabinet krachtig willen bijvallen en haar voorstel origineel, bij de tijd en vernieuwend willen noemen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Waarop moet de burger afgaan om te weten waar de politici die het grondwettelijk verdrag maken hun wijsheid vandaan halen? Hoe komt het dat men dat in andere grondwetten niet nodig acht? Onze eigen Grondwet is van 1815, toen over de gemeenschappelijke waarden weinig twijfel bestond en de voorafgaande grondwet die van de Bataafse republiek was, waarin het opperwezen uitdrukkelijk werd opgevoerd. Men heeft er toen echter van afgezien. Moet wellicht de inhoud van de grondwet zelf zijn waarden verklaren, zonder discussies waar die waarden vandaan komen?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Het zijn niet onze fracties geweest die deze discussie zijn gestart. Dat is de heer Giscard d'Estaing geweest. De Nederlandse regering heeft een mooi, pro-actief voorstel gedaan. Ik steun de Nederlandse regering.

Natuurlijk is er te leven met een grondwet waarin geen preambule zit, al vind ik het zelf altijd wel iets chiquer dat je een soort visitekaartje verbindt aan een voor de burgers bindende tekst. Nu wij een heel bijzondere nieuwe kans krijgen bij de Europese burgers en nu het onderwerp is geagendeerd, wil ik dat graag doen op de wijze die de Nederlandse regering voorstelt.

De heer **Jurgens** (PvdA): Op een visitekaartje staat meestal een naam. Welke naam wil de heer Van Middelkoop er dan op zetten?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): U moet mij niet vangen op een metafoor, een woord.

De heer **Jurgens** (PvdA): Misschien Rousseau of andere grote democraten?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Rousseau kreeg zijn mogelijkheden al bij Giscard d'Estaing, omdat de Verlichting met zoveel woorden in de oorspronkelijke preambule stond. Enfin, ik denk dat deze discussie voor een deel al lang gevoerd is. Ik had een naar mijn gevoelen licht originele observatie toe te voegen aan de steun die ik wil geven aan het kabinet.

De heer **Kox** (SP): Ik begrijp het pleidooi van de heer Van Middelkoop, want dat past in zijn visie. Maar wat denkt hij van het feit dat de Kamers daar in meerderheid anders over hebben gesproken? Zou de regering zich niet iets meer gelegen moeten laten liggen aan die uitspraak van de Kamers? De heer Van Middelkoop is niet alleen vertegenwoordiger van zijn partij en van haar visie op politiek en religie, maar is ook een democraat. Moet de regering niet anders handelen als de Kamers dat zo uitdrukkelijk hebben gezegd?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Het braafheidsgehalte van die vraag is buitengewoon hoog. U stelt de vraag natuurlijk wel aan iemand die tegen die motie heeft gestemd. Ik ben het echter geheel met u eens, dat de hoofdregel dient te zijn dat moties moeten worden uitgevoerd.

De heer **Kox** (SP): En wat is dan de reden waarom hier die hoofdregel niet moet gelden? Omdat dat u beter uitkomt?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie). Nee. Toen de motie werd ingediend, wisten wij wat het standpunt van de Nederlandse regering was. De inhoud van de zaak lijkt mij zo gewichtig, dat ik er geen bezwaar tegen heb als de Nederlandse regering haar lijn voortzet. Het is dan verder aan de meerderheid van de Kamer om daar een conclusie aan te verbinden, al wil ik haar daartoe overigens niet uitnodigen.

De heer **Kox** (ChristenUnie): Ik stel vast dat de weinige keren dat twee Kamers een motie aannemen van dezelfde strekking, het voor de fracties van ChristenUnie en SGP toch toelaatbaar is dat de regering daarvan afwijkt.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Dat moet hoogst uitzonderlijk blijven, maar in dit geval vind ik dat gerechtvaardigd.

Ik krijg graag een herbevestiging van het standpunt van de Nederlandse regering, dat er geen Europees hoofdkwartier zal worden opgericht laat staan dat dit een plek zal krijgen in het komende verdrag. Dat is het standpunt van de Nederlandse regering, maar ik heb redenen om te vragen of dat nog altijd zo is en hoe dat op dit moment binnen de IGC figureert.

Tot slot wil ik iets zeggen over het eindresultaat in de vorm van anticipatie daarop. Ik wil het niet hebben over het referendum. Ik heb zo vaak over Europa gediscussieerd en dan kwam het referendum er weer bij. Vervolgens werd alleen maar over dat referendum gediscussieerd en nooit meer over Europa. Als je een debat over Europa wilt verzieken, dan moet je over het referendum beginnen. Ik heb het daar niet over.

Er is wel iets anders. Wij voeren voor Europa een grondwet in. Net als de regering neem ik dat serieus. Het is dan wel goed om na te denken over de vraag of de introductie van de grondwet niet gepaard moet gaan met redelijk zware eisen die passen bij het karakter van dit document. Het ligt voor de hand om in de Nederlandse situatie zoveel mogelijk de analogie te benutten met onze eigen wijzigingsbepalingen voor de Grondwet. Afgezien van details, zijn er twee vitale momenten bij wijziging van

de Grondwet. In de eerste plaats wordt het volk geraadpleegd: er moeten verkiezingen zijn tussen de eerste lezing en de tweede lezing. In de tweede plaats moet er bij een van de lezingen een tweederde meerderheid zijn. Wat de Europese grondwet betreft, komt er vermoedelijk een raadplegend referendum. In die zin wordt de analogie met de raadpleging van het volk van toepassing verklaard. Ik stel voor om ook dat andere criterium van toepassing te verklaren, te weten een tweederde meerderheid van de Kamers der Staten-Generaal. Wil de regering overwegen om bij het goedkeuringswetsvoorstel dat wij ooit ter zake van die grondwet zullen krijgen, een bepaling op te nemen waarin staat dat de goedkeuringswet pas is aanvaard indien tweederde van beide Kamers der Staten-Generaal daarmee heeft ingestemd.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: Ik wil de vergadering het volgende verzoek voorleggen. Tussentijds overleg heeft uitgewezen dat de regering er geen problemen mee heeft dat wij, ondanks onze uitloop van tien minuten, vasthouden aan de begintijd van half twee. Mijn vraag aan de Kamer is, of de Kamer daarmee problemen heeft. Dat betekent een inkorting van de lunchpauze met tien minuten à een kwartier.

**

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik denk dat mijn fractie daarmee problemen heeft. Wij hadden op een uur gerekend en dat willen wij ook benutten. Ik heb mijn spreektijd met vijf minuten overschreden. Ik zal dat in tweede termijn weer goedmaken. Dan loopt u in.

De **voorzitter**: Vijf minuten schelen altijd nog met een kwartier. Maar als dit het geval is, denk ik dat wij het volle uur moeten handhaven om alle fracties de gelegenheid te geven hun fractievergadering deugdelijk te kunnen houden. Ik schors de vergadering dan ook tot kwart voor twee. Het College van Senioren komt over vijf minuten bijeen.

**

De vergadering wordt van 12.45 uur tot 13.45 uur geschorst.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat door mij zijn benoemd tot leden van de commissie tot Onderzoek van de geloofsbrief van het benoemde lid der Kamer de heer F. Leijnse: de leden Woldring (voorzitter), Dees en Van den Berg.

De ingekomen missives van de voorzitter van het Centraal Stembureau en de geloofsbriefen van de heer F. Leijnse zijn inmiddels in handen gesteld van de commissie tot Onderzoek van de geloofsbrief.

Het is mij gebleken dat de commissie haar taak reeds heeft verricht. Ik geef derhalve het woord aan de heer Woldring, voorzitter van de commissie, tot het uitbrengen van het rapport.

**

De heer **Woldring** (voorzitter der commissie): De commissie tot Onderzoek van de geloofsbrief van de heer

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Leijnse heeft de eer aan de Kamer te rapporteren dat de geloofsbrieven en de daarbij ingevolge de Kieswet overgelegde bescheiden in orde zijn bevonden. Het rapport van de commissie is neergelegd ter griffie, ter inzage voor de leden. De commissie adviseert om de heer Leijnse als lid van de Kamer toe te laten.

De **voorzitter**: Ik dank de heer Woldring bijzonder hartelijk voor het uitbrengen van het rapport en de commissie voor het verrichten van haar taak. Ik stel de Kamer voor, het advies van de commissie te volgen en het rapport in de Handelingen te doen opnemen.

**

Daartoe wordt besloten.

(Het rapport is opgenomen aan het eind van deze editie.)<1>

De **voorzitter**: De heer Leijnse is in het gebouw der Kamer aanwezig. Ik verzoek de griffier, hem binnen te leiden.

**

Nadat de heer Leijnse door de griffier is binnengeleid, legt hij in handen van de voorzitter de bij de wet voorgeschreven verklaring en belofte af.

De **voorzitter**: Ik wens u van harte geluk met uw benoeming en verzoek u, in ons midden plaats te nemen.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Vreemdelingenwet!

Aan de orde is de **stemming** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 met betrekking tot het inwinnen van het advies van de Adviescommissie voor vreemdelingenzaken (28267)**.

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.

De heer **Middel** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Vorige week is tijdens de plenaire behandeling van het wetsvoorstel al gebleken dat de PvdA-fractie moeite heeft met dit wetsvoorstel. Onze kritiek concentreert zich op twee punten. In de eerste plaats wordt met terugwerkende kracht een verworven recht geschrapt, waar eventueel een precedentwerking uit voortvloeit. De minister heeft gezegd dat het niet anders kon. Zij zei dat de praktijk weerbarstig is, maar dat het niet weer zal gebeuren. Dat is dus een duidelijke toezegging. In de tweede plaats hebben wij er moeite mee dat de taak van de onafhankelijke Adviescommissie voor vreemdelingenzaken terzijde wordt geschoven. De minister heeft gezegd dat dit werk ook door ambtenaren kan worden gedaan.

Drie fracties in deze Kamer, de fracties van D66, GroenLinks en de PvdA, hebben de zeer constructieve

suggestie gedaan om de taak van de onafhankelijke Adviescommissie voor vreemdelingenzaken in stand te houden en deze commissie te laten bemensen door ambtenaren van de IND. Zij hebben toch niet meer zoveel te doen, omdat het aantal asielzoekers drastisch terugloopt. De minister kwam echter met een buitengewoon bureaucratische redenering om aan te geven waarom dit volgens haar niet mogelijk was. Dat heeft er in de fractie van de PvdA toe geleid dat er intensief is gediscussieerd over de manier waarop het nu verder moet. Enkele fractieleden zeiden dat wij gewoon principieel moesten tegenstemmen. Onze tegenstem houdt de wet echter niet tegen, want een meerderheid van deze Kamer is toch voor. Bovendien is de Tweede Kamer, weliswaar tandenknaarsend, akkoord gegaan met deze wet. Al met al is de fractie van de PvdA in deze Kamer tot de conclusie gekomen dat zij met moeite akkoord kan gaan met dit wetsvoorstel. De manier waarop het gegaan is, verdient geen schoonheidsprijs. Wij geloven de minister op haar woord als zij zegt dat het niet weer zal gebeuren.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fractie van GroenLinks tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Naar aanleiding van de vergadering van de bijzondere commissie voor de JBZ-Raad deel ik u het volgende mede. De Eerste Kamer heeft op 21 oktober 2003 het verslag met bijlagen ontvangen van de JBZ-Raad van 2/3 oktober 2003. In de aanbiedingsbrief bij dit verslag werd instemming gevraagd bij een viertal koninkrijk bindende ontwerpbesluiten. De bijzondere commissie voor de JBZ-Raad heeft heden voorgesteld in te stemmen met de punten 2a, B3 en B6. Instemming wordt onthouden bij agendapunt 2b, louter om de formele reden dat ook bij het verslag geen Nederlandse taalversie werd aangeboden van de ontwerpbegroting.

Voorts heeft de Eerste Kamer op 22 oktober 2003 de geannoteerde agenda met bijlagen ontvangen van de JBZ-Raad van 6 november 2003. In deze geannoteerde agenda worden 13 ontwerpbesluiten als koninkrijk bindend aangemerkt.

Op 31 oktober 2003 werd de aanvullende geannoteerde agenda met bijlagen voor de JBZ-Raad van 6 november 2003 ontvangen. Aangezien hierbij nieuwe ontwerpteksten na het verstrijken van de 15-dagtermijn werden voorgelegd bij de agendapunten 2k (nieuw), B4, B6, GC1 en GC2 geldt voor deze ontwerpbesluiten, dat deze de uitdrukkelijke instemming van de Eerste Kamer behoeven. Afgezien van de formele bezwaren is de bijzondere commissie voor de JBZ-Raad voornemens met betrekking tot agendapunt B4, de ontwerprichtlijn minimumnormen toekenning vluchtelingenstatus, nadere vragen te stellen aan de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie.

Gelet op het vervallen van de agendapunten 2i, B11 en B13 stelt de commissie een oordeel uit met betrekking tot de punten 2i en B11. B13 correspondeert met agendapunt B6 van de JBZ-Raad van 2/3 oktober

jongstleden waarvoor reeds werd geadviseerd instemming te verlenen.

De bijzondere commissie voor de JBZ-Raad heeft zich heden derhalve beraden over de agendapunten 2b, 2c, 2f, 2h, 2j, B10/GC3 aan de hand van de documenten welke werden meegezonden met de geannoteerde agenda. De commissie heeft heden voorgesteld in te stemmen met 2b, 2c, 2f, 2h. Instemming wordt onthouden aan 2j aangezien geen Nederlandstalig document is aangeboden en instemming wordt onthouden aan B10 aangezien geen ontwerp tekst is aangeboden.

Ik stel de Kamer voor deze adviezen te volgen.

**

Daartoe wordt besloten.

*B

!IGC!

Aan de orde is de voortzetting van:

- het debat Intergouvernementele Conferentie (IGC) inzake een Europese grondwet. (29213, nrs. 1 en 2).

Minister **Balkenende**: Mevrouw de voorzitter. Het is goed om zo kort na de algemene politieke beschouwingen opnieuw in uw Kamer te zijn. De herinnering is nog vers. Ik denk dat dit de heer Kox ertoe bracht, ons eraan te herinneren voorzichtig te zijn met de glazen water. Dat verschaft mij de vrijheid om in uw richting te zeggen dat wij nog recht hebben op negen gevulde koeken en dat ik er zeker van ben dat u die belofte zult inlossen.

De heren Van der Linden, Kohnstamm en Van Middelkoop hebben gelukwensen met zijn benoeming tot secretaris-generaal van de NAVO uitgesproken aan het adres van de minister van Buitenlandse Zaken, de heer De Hoop Scheffer. Misschien dat hij daarin aanleiding ziet om zelf een opmerking te maken, maar laat ik namens de regering zeggen dat wij deze gelukwensen zeer op prijs stellen. Ik zei zo-even tegen de fractievoorzitter van het CDA: als je hier in de Eerste Kamer bent, is het vaak handen schudden. Dat was ook vandaag het geval. Wij wensen de heer Hoekzema geluk met zijn maidenspeech. Het was even spannend. Hij zei: ik ben geen jongeling meer. De vraag was natuurlijk wat daarna kwam. Hij bleek zichzelf te kwalificeren als een gerijpte heer. U hebt daar naar vermogen op geantwoord, mevrouw de voorzitter. Ook een gelukwens in de richting van de heer Leijnse met zijn beëdiging tot lid van de Eerste Kamer. Wij wensen hem alle goeds en succes in zijn nieuwe rol. Het is ook in persoonlijke zin plezierig om elkaar op dit moment opnieuw tegen te komen in de ruimte die wij zo langzamerhand ook samen goed kennen.

Voorzitter. Wat de werkverdeling betreft het volgende. Ik zal een aantal algemene opmerkingen maken over het proces rondom de IGC en onder andere stilstaan bij vraagstukken op het gebied van de unanimiteit van de financiële perspectieven, de Commissaris per lidstaat en de joods-christelijke traditie in de preambule. Daarna zal ik ingaan op enkele opmerkingen die misschien iets verwijderd zijn van het onderwerp van vandaag, maar die niettemin zijn gemaakt over het Stabiliteits- en groeipact, de subsidiariteit en de deregulering. Ten slotte zal ik ingaan op het

referendum en enkele constitutionele aspecten. De minister van Buitenlandse Zaken zal stilstaan bij de Europese defensieaspecten. De heer Kox had het over de militarisering van Europa. De minister zal voorts ingaan op de Europese minister van Buitenlandse Zaken, de verhouding EU-NAVO en vraagstukken inzake het Schengenakkoord. De staatssecretaris zal ingaan op de resterende aspecten, zoals de meerderheidsbesluitvorming (QMV) en de besluitvorming in ECOFIN. Ik zeg op voorhand dat wat in ECOFIN-verband naar voren is gebracht inmiddels alweer is achterhaald. De staatssecretaris zal tevens ingaan op vraagstukken op het gebied van unanimiteit, het handvest van grondrechten en een aantal andere aspecten die door uw Kamer zijn genoemd.

De IGC is nu een maand aan de gang. De IGC staat in het teken van onderhandelingen over een grondwettelijk verdrag van de Unie. Dat is een unicum. Er staat natuurlijk veel op het spel: kiezen wij voor stilstand, dus achteruitgang, of kiezen wij voor vooruitgang? Die onderhandelingen vloten nog niet, zoals door sommigen uwer is gememoreerd. De heer Van der Linden, bekend met het fietsen, sprak over sur place. Er zijn inderdaad twee bijeenkomsten geweest in oktober die eigenlijk hetzelfde omvatten, namelijk dat de regeringsleiders hun punten uiteenzetten, zonder dat er een zekere meerwaarde was bij de tweede bespreking. Ik heb dat ook naar voren gebracht op de bijeenkomst onlangs in Brussel. Ik heb aangedrongen op tempo. Het tegenbeeld van wat de heer Van der Linden naar voren bracht, was de opmerking die de heer Kox maakte. Hij vroeg waarom er zo snel wordt gewerkt aan de grondwet. Het is goed om ons te realiseren dat wij in een proces zitten dat al enige tijd duurt. Wij hebben een eerste Conventie gehad, gestart in februari 2002. Die duurde zo'n anderhalf jaar. Daarbij waren het parlement en het publiek betrokken. Inmiddels zijn wij verder en praten wij over de IGC. Door de discussie over de Conventie, door de terugkoppeling, door het maatschappelijk debat en nu het debat over de IGC kunnen wij mijns inziens nu niet meer zeggen dat er sprake zou hoeven zijn van vervreemding van de burger of van toenemend nationalisme. Natuurlijk zullen wij nu tegen twistpunten oplopen. Daarover zal een geregeld debat plaatsvinden, hier en aan de overkant in de Tweede Kamer. Ik ben het dus niet eens met de opvatting als zou het allemaal ongecontroleerd en te snel gaan.

Het lijkt mij wel van belang te wijzen op de noodzaak tempo te maken. Wij hebben al eerder in het debat van uw Kamer met de Tweede-Kamerleden, maar ook in andere debatten gewezen op de noodzaak om op te schieten en te voorkomen dat er een proces van ontrafeling ontstaat.

Wanneer wij een proces zouden gaan meemaken dat maanden duurt en waarin steeds nieuwe voorstellen naar voren komen, kan dit op een gegeven moment ook leiden tot een uitholling van het mooie resultaat van de Conventie. Dat moeten wij zien te voorkomen. Ik denk dat het tempo ook van groot belang is voor de nieuwe lidstaten, zodat zij snel duidelijkheid hebben over het verdere proces.

Dan kom ik nu tot aan de verhouding tussen de IGC en "Laken". In Laken is een open opdracht verstrekt om na te denken over de toekomstige inrichting van de Europese Unie. Daarbij is de mogelijkheid van constitutionele ordening voor Europa ter sprake gekomen.

Ik denk daarom niet dat gezegd kan worden dat het mandaat van Laken is overschreden. Natuurlijk is het zo dat het proces niet voldoende opschiet, en er zal een aantal knopen moeten worden doorgemaakt. Nederland heeft vertrouwen in de goede afloop, maar het zal niet vanzelf gaan; laten wij elkaar niets wijs maken. Wel is het goed om te markeren dat er geweldig goed werk is geleverd door de Conventie. De heer Kohnstamm heeft volkomen gelijk dat de Conventie veel meer heeft opgeleverd dan wij voor een aantal maanden nog dachten. Ik herinner mij de discussies in het verband van de Europese Raad over de vraag hoe het verder zou moeten gaan, omdat de verschillen erg groot waren. Uiteindelijk is er in de slotfase behoorlijk tempo gemaakt. Er is een resultaat bereikt waar wij blij mee mogen zijn. Een belangrijke vaststelling is, dat de IGC niet bij nul begint.

Wij moeten ons ook bewust zijn van de tijd waarin wij leven en van de context waarin er besluiten moeten worden genomen. De heer Jurgens heeft in een doortimmerd betoog nog eens de sociaal-economische en politieke omgeving binnen Europa aangegeven, waarin wij verder moeten werken aan een nieuw perspectief voor Europa, zowel institutioneel als wat betreft beleidsinhoudelijke vraagstukken. Het is goed dat de heer Jurgens dit in alle duidelijkheid heeft gezegd, want het mag niet een soort abstract bestuurlijk vraagstuk worden. Uiteindelijk gaat het om de belangen van de Europese burger. Deze heeft baat bij een verdere internationalisering, omdat de vraagstukken die zich aandienen, een internationaal karakter krijgen.

De heer Van der Linden zei dat het sein voor Europa op rood staat. Hij doelde daarbij vooral op de sociaal-economische situatie in Europa en refereerde aan de conferentie, georganiseerd door VNO-NCW, die zeer recentelijk plaatsvond. Ik denk dat zijn waarneming juist is. Het beeld van Europa is anders dan in de jaren negentig en de jaren tachtig, toen werd gesproken over het doel Europa-1992. De discussie verschoof toen van Eurosclerose naar een "fortress Europe" en het beeld was toen ook dat iedereen in Europa moest investeren om niet achter te blijven. Nu zien wij dat de productiecapaciteit verschuift naar andere delen van de wereld en dat er zorg is over het niet halen van de doelstelling in het kader van de Lissabonstrategie. Ik denk dat het beeld dat de heer Van der Linden schetste, precies aangeeft in welk tijdsgewricht wij ons bevinden. Dit markeert ook de noodzaak om juist met elkaar verder te gaan, teneinde niet verder achterop te geraken.

Ik denk dat het ontwerpverdrag veel positieve veranderingen in zich draagt. Daarvan noem ik er drie in het bijzonder. In de eerste plaats zal de democratische legitimiteit worden vergroot. De Raad vergadert voortaan over wetgeving in het openbaar. Als standaardregel geldt dat, indien de Raad met gekwalificeerde meerderheid van stemmen beslist, het Europees Parlement medebeslissingsrecht heeft. Het Europees Parlement heeft volledig budgetrecht gekregen en de nationale parlementen hebben een rol bij de controle op de naleving van het beginsel van de subsidiariteit.

In de tweede plaats is de bestuurlijke slagvaardigheid vergroot. Er is sprake van een toename van besluitvorming met gekwalificeerde meerderheid.

Verder wordt er een "passerelle" ingevoerd, hetgeen betekent dat kan worden overgegaan van unanimiteit naar QMV zonder verdragswijziging. Ook is er sprake van versterking van de positie van de Commissie en van toezicht op de financiën van de Europese Unie.

Ten slotte is het institutionele evenwicht behouden. De posities van Commissie en Europees Parlement zijn versterkt, de taken en bevoegdheden van de gekozen vaste voorzitter van de Europese Raad zijn in toom gehouden. Ik denk dat dit een belangrijke waarneming is, omdat er juist vanuit de grote lidstaten aandrang was om deze president een toch wel erg zware positie te geven. Het externe beleid zal een extra impuls krijgen door de invoering van een Europese minister van buitenlandse zaken.

De heer Hoekzema gaf aan dat het machtsevenwicht zou zijn verschoven ten gunste van de grotere lidstaten. Dat zou wellicht gezegd kunnen worden van de besluitvorming, maar er zijn tal van andere waarborgen die dit beeld relativeren.

Dit alles beantwoordt aan het mandaat van Laken, waarin is bepaald dat de Europese Unie transparanter, democratischer en slagvaardiger moet worden.

Ik denk dat juist die elementen, transparantie en slagvaardigheid, in het belang zijn van de burger die wil zien dat Europa de zaken aanpakt die een internationaal karakter hebben. En volgens de regering is er dan ook een reden om zo dicht mogelijk bij het resultaat van de Conventie te blijven. Ik ben dus blij met de brede steun van de Kamer hiervoor.

De heer Van der Linden vroeg zich nog af of de elementen die Nederland naar voren brengt, niet een soort wisselgeld voor het verdere proces vormen. Ik denk niet dat het verstandig is om onze kaarten voor de onderhandelingen te laten zien. Ik neem dus met belangstelling kennis van zijn vraag, maar ik kan natuurlijk niet ingaan op onze onderhandlungsstrategie.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik begon met de opmerking dat bij de IGC de parlementaire dimensie heeft ontbroken. Bij de Conventie waren alle regeringen vertegenwoordigd, vele in de persoon van de minister van Buitenlandse Zaken. Zij hebben de Conventie aanzienlijk intensiever voorbereid en gevolgd dan de parlementen; ik sluit mij aan bij de opmerking van de heer Jurgens hierover. Zij hebben dus ook het resultaat van de Conventie tot het hunne gemaakt. Het is natuurlijk merkwaardig dat nu sommige regeringen aanvullende wensen op tafel leggen. De Nederlandse regering doet dit niet, zij sluit zich aan bij het resultaat, maar vanwege die aanvullende wensen wil zij ook nog vier puntjes melden. Ik zie dit laatste als wisselgeld, want anders komt de regering op gespannen voet met haar uitgangspunt te staan. Ik zet er grote vraagtekens bij dat er regeringen zijn, zoals het Verenigd Koninkrijk, die eerst in de werkgroep-Dehaene hebben onderhandeld over het eindresultaat, die vervolgens gingen onderhandelen in de Conventie en die nu ook daarvan het eindresultaat op tafel ligt, nogmaals gaan onderhandelen. Dit kan natuurlijk nooit de bedoeling van de Conventie zijn geweest. Mijn vraag aan de regering is dan ook, wat haar visie is op de

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

voortgang van het proces, de ontbrekende parlementaire dimensie en de aanvullende claims. Ziet zij die claims ook als wisselgeld?

Minister **Balkenende**: Laten wij maar niet in discussie gaan over wisselgeld, want dat heeft met de onderhandelingsstrategie te maken. Wij proberen zoveel mogelijk vast te houden aan het resultaat van de Conventie, dat is ook de inzet van de Nederlandse regering. En het parlement wordt uiteraard voortdurend betrokken bij het verdere proces in de IGC, met informatie en met het verdere debat. Wat ons betreft zal dit ook in een hoog tempo gaan, want ik maak mij er zorgen over dat er ontrafeling zal optreden, als het proces te lang gaat duren. Met steeds meer wensen verdwijnt de dynamiek uit het proces, wat nu juist zo'n mooi was toen het eindresultaat van de Conventie was bereikt. Er zal inderdaad met wijsheid moeten worden gehandeld als het gaat om het indienen van nieuwe claims, om het naar voren brengen van nieuwe inzichten. Sommige landen accepteren het resultaat, maar dit ontslaat ons niet van de verplichting om te bekijken of er nog essentiële dingen zijn die genoemd zouden moeten worden. Het is een kwestie van verstandig opereren, opdat niet het hele resultaat onderuit wordt gehaald. Het aantal wensen moet dus beperkt gehouden worden. De Nederlandse regering houdt dit ook voor ogen, wij hadden veel meer wensen; de Kamer kent de lijst. Wij willen strategisch opereren en daarom concentreren wij ons op een aantal zaken. Dit lijkt mij de verstandigste aanpak. Het is nog te vroeg om in te schatten of het zal lukken om alles in december af te ronden. Het voorzitterschap zal in de loop van november een document aan ons voorleggen dat de opmaat voor de finale besluitvorming moet zijn, maar ook de inhoud daarvan is nog moeilijk in te schatten. Wij zullen in bilateraal contact met het Italiaanse voorzitterschap aandringen op spoed en zorgvuldigheid. Als er aanleiding toe is, zullen wij uiteraard met het parlement in debat gaan. Wij zeggen dus allerminst dat de Conventie een resultaat heeft opgeleverd en dat wij verder niets meer behoeven te doen.

De heer Jurgens ging eigenlijk al verder dan de discussie in het kader van de IGC. Hij sprak al in termen van een nieuwe bestuurlijke structuur in Europa, waarin bijvoorbeeld de Europese Commissie zou kunnen fungeren als regering, terwijl de Raad dan meer de functie van de Senaat zou kunnen krijgen. Dit zijn elementen die al geregeld in de discussie naar voren zijn gebracht. Ik denk dat ze op langere termijn zeker een rol zullen gaan spelen. Als de subsidiariteit verder vorm heeft gekregen, als de bestuurlijke structuren zijn vervolmaakt, als er meer helderheid is verkregen over de internationale beleidsvorming, zullen die bestuurlijke vergezichten realiteit kunnen worden.

Het is daar nu nog te vroeg voor, maar het is wel goed om je bewust te zijn van de dynamiek in het proces. Wij hebben onze handen nu al vol om snel IGC-resultaten te boeken, maar het is interessant om de waarnemingen vanuit uw Kamer te mogen vernemen.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Is dit ook alleen maar een waarneming van de minister-president of

wordt hiermee tevens een politieke voorkeur voor de lange termijn geuit? In het laatste geval gebeurt hier iets en dan zou ik dat zorgelijk vinden. De idee van een senaat is door de Nederlandse politiek, zeker in de Tweede Kamer een paar jaar geleden, met zoveel woorden afgewezen. Als er nu een andere koers wordt ingezet voor de langere termijn, dan moet dat genoteerd worden. Ik betwijfel of het zo bedoeld is, maar ik verkrijg daarover graag helderheid. Hetzelfde geldt voor de evolutie van de Commissie richting een regering. De minister-president kan hier niet vrijblijvend over praten.

Minister **Balkenende**: Nee, ik heb gezegd dat het goed is om je bewust te zijn van het feit dat er dynamiek zit in het proces van het denken over Europa. Zo heb ik de heer Jurgens verstaan. Ik heb er niet een oordeel over uitgesproken, in die zin dat het die kant uit zou kunnen gaan. Ik heb wel gezegd dat er meerdere discussies zijn gevoerd, ook in het verleden, met oriëntaties zoals de heer Jurgens die aangeeft. Tegelijkertijd heb ik gezegd dat het al heel wat is als wij nu in IGC-verband tot conclusies kunnen komen. Daar hebben wij onze handen al vol aan. Daarbij heb ik nog helemaal geen uitspraak gedaan over het verdere verloop en de verdere toekomst van Europa. Laten wij ons eerst maar eens bepalen tot datgene dat ons nu te doen staat, want dat is al ingewikkeld genoeg.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik wil voorkomen dat de heer Van Middelkoop geschiedvervalsing zou plegen met zijn opmerking. Ik wijs erop dat de Tweede Kamer en de Eerste Kamer zich weliswaar tegen een senaat hebben uitgesproken, maar dat betrof een senaat die zou bestaan als er tegelijkertijd ook nog een raad van ministers was. Er is echter nooit bezwaar tegen gemaakt dat, indien de raad van ministers zou worden afgeschaft, er in plaats daarvan een senaat zou komen.

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Over de inzet van de Nederlandse regering kan ik kort zijn, want deze inzet is u bekend. Het betreft een gelijke toegang tot het ambt van voorzitter van de Europese Raad, omdat het van belang is dat de representanten van de grote, de middelgrote en de kleine lidstaten daarbij een kans hebben. Het schrappen van de wetgevende raad lijkt inmiddels realiteit te zijn.

Over de handhaving van het unanimititeitsvereiste bij de besluitvorming over de financiële perspectieven hebben meerdere leden gesproken. Het is een inzet die wij van belang vinden, namelijk om er op termijn voor te zorgen dat er grote duidelijkheid over bestaat wat het financiële perspectief is van de Europese Unie en wat ons te wachten staat. Daar passen zekere waarborgen bij. Er wordt niet door iedereen op dezelfde manier over gedacht. Het is een discussie die in relatie moet worden gezien met een heel andere discussie, namelijk die over de betalingspositie van de lidstaten. Het zijn twee zelfstandige discussies: de discussie over de unanimititeit inzake de financiële perspectieven -- dan praten wij over de uitgavenniveaus van de Unie -- en daarnaast de discussie over de vraag wie wat betaalt en in welke mate. Dat is de discussie over de nettobegrenzer. Deze discussies zullen afzonderlijk gevoerd moeten worden, maar op één plaats

zal het effect daarvan wel zichtbaar zijn, namelijk op onze nationale begroting, in de sfeer van de afdrachten.

Wij vinden voorts dat er sprake is van een onbalans in de financiële verplichtingen in Europa. Dat argument zal terugkomen in het debat over de nettobegrenzer. Wellicht zal de staatssecretaris daar nader op ingaan en iets zeggen over de laatste stand van zaken. Het is een belangrijk punt om onder ogen te zien.

Ten slotte kom ik bij het vierde punt, namelijk dat wij willen werken aan het vergroten van de betrokkenheid van het Europees Parlement bij de verkiezing van de voorzitter van de Europese Commissie.

Natuurlijk zullen er nog stevige debatten gaan volgen. In de onderhandelingen zal voor de Nederlandse regering ook een rol spelen de overweging welke gevolgen de realisering van een Nederlandse wens heeft voor andere onderdelen van het ontwerpverdrag. Immers, ik heb nu de vier punten genoemd, maar natuurlijk vormen deze niet de enige discussie.

Een discussie zal zeker ontstaan over de ene commissaris per lidstaat. Dat is ook een lastige kwestie voor de Nederlandse regering, omdat de visie van de Eerste Kamer niet dezelfde is als die van een meerderheid in de Tweede Kamer. De Nederlandse regering heeft zich in Beneluxverband geschaard achter een model waarvan wij hebben gezegd dat het moet gaan om de combinatie van betrokkenheid van lidstaten in de Commissie en een effectieve werkwijze binnen de Commissie. Dat was het idee van vijftien stemhebbende commissarissen plus een aantal andere zonder stemrecht. Dat is een idee dat niet unaniem wordt gedragen in de Europese Unie, want er bestaan grote verschillen van mening over. Vooral de nieuw toetredende landen hebben behoefte aan één commissaris per lidstaat. Nu is er inderdaad een voorstel gekomen van de kant van de Europese Commissie, waarin elk land een eigen commissaris heeft met stemrecht. Echter, in het voorstel van de Commissie gaat het dan om A- en B-commissarissen, in die zin dat de commissaris die verantwoordelijk is voor een cluster van onderwerpen, een andere positie heeft dan de commissaris voor wie dit niet geldt.

Daarover zal het debat de komende weken gaan. Het is duidelijk dat wij moeten streven naar een compromis. De einduitkomst is op dit moment nog allerminst helder.

Een ander punt van discussie betreft de preambule. Daarin worden de humanistische waarden expliciet genoemd en wordt in meer algemene zin gesproken over religieuze en culturele factoren.

Op 4 oktober en ook voor de zomervakantie heb ik gesproken over het inbrengen van een verwijzing naar de joods-christelijke traditie. Daarover heb ik verschillende malen met de Tweede Kamer gesproken. Het is goed om een onderscheid te maken tussen het articuleren van joods-christelijke waarden en het wijzen op een stuk van de Europese geschiedenis, namelijk de joods-christelijke traditie. Dat onderscheid is belangrijk omdat in de preambule gemarkeerd moet worden hoe Europa geworden is tot wat het nu is.

Ik heb gemerkt dat men zowel in het kabinet als in de Tweede Kamer uiteindelijk met die formule kon leven; sterker nog, de aanvankelijk gepolariseerde situatie

die ook in de Tweede Kamer bestond, is met die toelichting weggenomen. Het gespreksklimaat in dit huis is echter bepaald anders dan het gespreksklimaat in het kabinet en in de Tweede Kamer. Dat verbaast mij enigszins. Als wij spreken over Europa en over de vraag hoe Europa moet worden geduid, vind ik het een kwestie van eerlijkheid en ook gepast om naast de waarden van het humanisme een verwijzing naar de joods-christelijke traditie op te nemen.

Velen van u hebben daarover gesproken. Ik sprak met de heer Klink die ons wees op het boek van Charles Taylor getiteld "Sources of the Self". In dat boek van Taylor wordt juist gewezen op een maatschappij en samenleving die worden gedragen door verschillende bronnen. In de Europese context zijn die bronnen bijvoorbeeld het humanisme en de joods-christelijke traditie. In dat kader past een verwijzing naar die joods-christelijke traditie. Ik herinner mij overigens nog een debat dat ik in deze Kamer heb gehad met de heer Schuyer over dit punt. Toen zei de heer Schuyer dat hij er geen messen over zou trekken. Dat heb ik goed in mijn oren geknoopt want dat was een geruststellende mededeling. En nu hoor ik vandaag dat heer Jurgens zeggen: de minister-president is niet de minister-president van alle Nederlanders door nu over de joods-christelijke waarden te spreken. Dat vind ik jammer. Ik denk dat wij over dit onderwerp met wijsheid moeten spreken. Ik wil als het even kan zo min mogelijk polarisatie.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik ook, voorzitter, dus dat komt heel goed uit. De minister-president maakt die polarisatie door te doen voorkomen alsof je naast humanisme joods-christelijke waarden hebt. Het humanisme omvat echter juist een aantal waarden. Die staan overigens ook in artikel II. Ik noem deze even: de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, pluralisme, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, solidariteit en het verbod van discriminatie.

Ik daag de minister-president uit, mij aan te geven op welk moment de joods-christelijke religie -- ik behoor in ieder geval tot het christelijk deel daarvan -- gekenmerkt is geweest door het uitdragen van deze waarden. Ik vraag hem ook of niet gezegd zou kunnen worden dat deze waarden zijn veroverd op de bestaande religies. Vandaar dat wij ons allemaal kunnen vinden in de algemeen geldende term humanisme. Daaronder vallen de joods-christelijke waarden. Ik moet volhouden dat de waarden die in artikel II staan met name door de Verlichting en ten koste van de kerken en de christelijke religie zijn veroverd.

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Van toenadering is op dit moment nog geen sprake. In de preambule wordt gesproken over de waarden die ten grondslag liggen aan het humanisme. Er wordt gesproken in termen van gelijkheid van alle mensen, vrijheid en eerbied voor de rede. Daarna komt de zin: "Geïnspireerd op de culturele en religieuze humanistische tradities van Europa". Iedereen die dit leest, ziet hierin een articuleren van de humanistische waarden. Daarmee is niets mis want dat past bij de geschiedenis van Europa.

Maar waarom zouden wij dan voorbijgaan aan die andere traditie? Ik zou het overigens een gemiste kans vinden om niet een verwijzing naar die traditie op te nemen. Waarom is die verwijzing van groot belang? Omdat, juist bij zo'n preambule, die zou kunnen leiden tot een betere herkenbaarheid. Er wordt daarmee recht gedaan aan de verschillende grondslagen van de Europese geschiedenis. In meerdere van de toetredende landen wordt aangedrongen op het aangeven van de traditie. Toen ik in Polen was is mij dit gebleken. Men hecht daar zeer aan dit punt. Men is daar blij dat men kan gaan toetreden tot de Europese Unie. De mensen hebben in die landen een tijd meegemaakt waarin er helemaal geen vrijheid van godsdienst was. Dat soort elementen mag je in aanmerking nemen.

Ik wijs in dit verband nog op het volgende. Als Japanse zakenlieden in Europa zijn en zich een beeld willen vormen van de Europese samenleving, gebeurt het vaak dat ze de bijbel willen lezen, niet omdat zij christen willen worden, maar om een andere reden. Zij vragen zich af: hoe kan ik mij een beter beeld vormen van de wordingsgeschiedenis van het huidige Europa?

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Ik wil trachten dit debat iets helderder te maken. Ik meen dat de minister-president in gemeen overleg met de Tweede Kamer de aanspraak op "joods-christelijke waarden" heeft laten varen ten behoeve van "joods-christelijke traditie". Dat is wat hij zei.

Minister **Balkenende**: U zegt dit wat badinerend.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Nee, ik wil vaststellen waarover wij het exact hebben. Ik wil weten hoe groot voor de regering de reikwijdte van dit aspect is.

In de preambule wordt gesproken over de religieuze, culturele en humanistische traditie. Waar het debat eigenlijk over gaat, is dat u "religieuze traditie" te weinig vindt. Daarom wilt u het woord "religieuze" vervangen door "joods-christelijk". Dat is toch eigenlijk de essentie van het debat. Mijn vraag is: waarom bent u niet tevreden met "religieuze traditie"? In een deel van Europa bestaat een islamitische traditie c.q. heeft die bestaan, bijvoorbeeld in Spanje.

Minister **Balkenende**: Ik hecht aan de woorden "joods-christelijke traditie", omdat zeer velen vinden dat deze woorden horen bij het geven van een duiding van Europa. Het is waar dat humanisme en de Verlichting een belangrijke rol hebben gespeeld voor de waarden die in de Europese Unie gelden. Tegelijkertijd geldt dat de joods-christelijke traditie van grote betekenis is geweest voor de wording van Europa. Daaraan voorbijgaan zou onhistorisch zijn. Ik vind een aanduiding als "religieuze traditie" te algemeen. Over de precieze formulering heb ik het nog niet. Wel wil ik graag een explicitering waarmee wordt verwezen naar de joods-christelijke traditie. Over dit punt hebben wij in de Tweede Kamer gesproken. Eerst was het een moeilijk element. In de motie van mevrouw Van der Laan wordt gesproken over een religieuze grondslag. Ik heb het echter niet over een joods-christelijke grondslag van de Europese Unie. Daar gaat het

mij niet om, maar wel om een verwijzing naar de joods-christelijke traditie. In het laatste debat over deze kwestie in de Tweede Kamer hebben wij gemerkt dat we op dit punt elkaar konden vinden. De discussie heeft toen niet meer geleid tot politieke problemen. Dit is de wijsheid die in de Tweede Kamer bestond.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik vind het juist een kwestie van de messen slijpen als niet genoeg kan worden genomen met de woorden "religieuze tradities". Iedereen kan toch begrijpen wat daaronder wordt verstaan. Ik heb naar aanleiding hiervan nog een concrete vraag.

Voor mij heb ik het verslag van de conferentie van de vertegenwoordigers van de regeringen der lidstaten in Brussel op 24 oktober, document CIG37/03. Ik neem aan dat de regering ook over dit stuk beschikt. Hierin staan alle door de vertegenwoordigers van de regeringen gedane voorstellen. Bij voorstel "preambule" staat: een verwijzing opnemen naar het christelijk erfgoed van Europa. Er wordt vervolgens een aantal landen genoemd, maar de naam van Nederland staat daar niet bij. Op een andere plek staat evenmin een voorstel met de vermelding van de naam van Nederland. Toen ik dit las dacht ik: de regering voert toch de motie uit en heeft zich op 24 oktober in Brussel niet aansloten bij de landen die de verwijzing wel willen. Die landen waren overigens bijna allemaal nieuwe lidstaten. Hoe moet ik dit stuk nu begrepen, gelet ook op wat de minister-president zo-even heeft bepleit?

Minister **Balkenende**: Wat daar staat hield verband met iets anders. Het punt wat ik hier heb toegelicht, heb ik aangegeven op een eerdere bijeenkomst, ik meen op de bijeenkomst van 4 oktober. De laatste bijeenkomst in Brussel was een bijeenkomst die was gericht op de institutionele aspecten. Dat betekent dat er op dat moment voor ons niet de noodzaak was op deze kwestie terug te komen. De bijeenkomst ging namelijk over andere onderwerpen. Verder was onze positie op dit punt bekend. De discussie in Brussel op 24 oktober, de discussie in de Europese raad waarbij ik aanwezig was, richtte zich dus niet op de aspecten van de preambule.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): U vond het ook niet nodig om het punt op 23 oktober, toen het aan de orde werd gesteld, te ondersteunen?

Minister **Balkenende**: Nee, omdat het op 24 oktober ging om de institutionele aspecten. De positie van Nederland inzake de joods-christelijke traditie was al eerder duidelijk gemaakt en zou later aan de orde komen.

De heer **Jurgens** (PvdA): De minister-president vond dat er te weinig toenadering uit mijn woorden bleek. Ik heb hem ervan proberen te overtuigen van het feit dat hij en ik, christenen van verschillende kerken, vallen onder het begrip "humanistische traditie". Wij zijn daarin gerepresenteerd. De minister-president behoort oorspronkelijk tot de antirevolutionairen, die in de naamgeving alleen al het politiek liberalisme afwezen. Ik behoor tot een kerk die in 1864 de encycliek Quanta Cura

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

uitgaf, waarin uitdrukkelijk het politiek liberalisme werd veroordeeld, met een syllabus errorum erbij. 150 jaar later noemen wij een reeks verworvenheden van de Westerse beschaving. Het zijn alle verworvenheden die Groen van Prinsterer en paus Pius IX hebben verworpen. Wij mogen blij zijn dat wij ons nu mogen aansluiten bij de humanistische traditie en dat wij het joods-christelijke niet apart hoeven te noemen.

Minister Balkenende: Ik dank de heer Jurgens voor zijn uiteenzetting, maar hij zal het mij niet euvel duiden dat ik mij wat comfortabeler voel wanneer ook wordt verwezen naar de joods-christelijke traditie. Mijn antirevolutionaire wortels kan ik niet ontkennen, maar ik was indertijd wel rechtstreeks lid van het CDA, maar dat helpt in deze discussie weinig, ben ik bang.

De heer Kox (SP): Dit over-en-weer schiet niet erg veel op. Ik kan het mij voorstellen dat dat ook gebeurt in de IGC. Daar zal het ook niet erg veel opschieten. Wat is er volgens de minister-president te zeggen over het advies om de preambule gewoon weg te laten? Dan zeg je iets niet niet. Ik begrijp de gevoeligheden. Natuurlijk zijn er erg veel mensen die trots zijn op de joods-christelijke traditie. Als wij de preambule weglaten, hoeven wij daarover niet te discussiëren en elkaar daarop niet te bestrijden. Als wij het wel doen, komt er straks iets uit. Het een of het ander zal een groot deel van de mensen die erbij betrokken zijn niet plezieren.

Minister Balkenende: Het is een beetje de makkelijke weg om te zeggen: dan maar geen preambule. Ik vind het juist wel van belang dat die preambule er is. Waarom? Ik ga terug naar de discussie van vorig jaar over de uitbreiding van de Unie. Wij hebben toen nogal wat debatten gehad over Europa als waardengemeenschap. Wij hebben toen tegen elkaar gezegd dat de uitbreiding niet alleen een kwestie is van deel worden van de EU als economische gemeenschap. Nee, het gaat om het kunnen delen van de waarden die Europa met name na de Tweede Wereldoorlog naar voren heeft willen brengen.

De heer Kox (SP): Maar dan klopt datgene wat de heer Jurgens zegt. In artikel 2 staan een heleboel waarden waarin heel veel mensen op dit continent zich kunnen vinden. Als je je er niet in kunt vinden, dan heb je bij wijze van spreken een probleem. Ik kies niet voor de gemakkelijke oplossing. Soms kan beperking verstandig zijn.

Minister Balkenende: Wanneer wij willen articuleren dat Europa gezien moet worden als een waardengemeenschap, past het bij de grondwet om een aantal opmerkingen vooraf te maken. Juist een preambule biedt de mogelijkheid om Europa als waardengemeenschap nog eens onder woorden te brengen. Ik voer veel gesprekken met toetredende landen. Overall merk ik dat er behoefte bestaat om over die waarden van gedachten te wisselen. Nergens heb ik de behoefte gemerkt om die preambule maar te schrappen. Dat doet ook recht aan het tijdsgewricht waarin Europa zich bevindt. Het IJzeren Gordijn is weg. De landen kunnen erbij horen. Laten wij

die waardengemeenschap als zodanig benoemen. In dat kader is een preambule van groot belang.

De heer Kox (SP): Als de minister-president zegt dat niemand de preambule wil schrappen, dan ga ik dat hier niet bepleiten. Kan hij ons al een inkijkje geven in welke kant het opgaat: de Jurgens-kant of de Balkenende-kant?

Minister Balkenende: U zult het mij niet kwalijk nemen als ik zeg dat ik hoop dat het de Balkenende-kant opgaat. Dat is mijn doel. Wij hebben een paar keer over dit onderwerp gesproken, eerst in het verband van discussies over de Conventie. Op 4 oktober hebben wij er in het kader van de IGC over gesproken. Ik merk dat meer landen dit punt naar voren brengen, maar dan praat ik nog niet over een meerderheid. Ik vind het moeilijk om precies te duiden hoe de situatie is. Wij zullen de discussie verder moeten afwachten.

De heer Van der Linden (CDA): Ik graaf niet zo diep in de geschiedenis als de heer Jurgens. Ik kan hem wel zeggen dat ik mij in zijn benadering niet kan vinden. En blijkbaar met mij vele anderen in de Conventie. Immers, er is gepleit voor het maken van dit onderscheid, van deze nevenschikking.

Overigens heb ik begrepen dat Groen van Prinsterer ten aanzien van de afgescheidenen juist de vrijheid van godsdienst heeft moeten bepleiten in 1834. Dus in dat opzicht is dat een element dat hij in zijn betoog vergeten heeft.

Minister Balkenende: Voorzitter. Er zijn opmerkingen gemaakt over de voortgang in het proces. Een goed begin van de IGC was dat er een grote mate van overeenstemming bestond over de procedure die het Italiaanse voorzitterschap wilde volgen. De kern ervan was dat de IGC op politiek niveau plaatsvindt, dat getracht wordt de agenda beperkt te houden, dat de technische en juridische aspecten door het Raadsecretariaat ter hand zouden worden genomen en dat de IGC in december zou worden afgerond. Helaas verloopt de IGC nog niet voorspoedig. Er liggen enkele redenen aan ten grondslag. Veel en met name de kleine lidstaten hebben druk uitgeoefend om de agenda te verbreden. De tweede reden is dat er te veel een herhaling van zetten is geweest zonder dat er voortgang was ten aanzien van de onderhandelingen. Bovendien lijkt elke lidstaat een ander punt tot zijn prioriteit te hebben gemaakt waardoor er ook meer discussiepunten zijn dan werd gehoopt. Dat zal dus ook anders moeten. In de derde week van november zal het voorzitterschap met een compromisvoorstel komen en daarna zullen er spijkers met koppen moeten worden geslagen. In ieder geval moet dan duidelijk worden dat alleen nog over een zeer beperkt aantal openstaande punten verder zal worden onderhandeld. We moeten voorkomen dat het werk van de Conventie volledig wordt overgedaan. Pas dan kan het betekenen dat het proces van ontrafelen een aanvang zal gaan nemen. Ook in de IGC geldt dan dat het een kwestie is van geven en nemen.

Nederland doet het werk in het kader van de IGC niet alleen. Wij willen kiezen voor een actieve en constructieve rol. Dat hebben wij gedaan bij de Conventie en dat willen wij nu ook doen bij de IGC. Belangrijk was de samenwerking in Benelux-verband. In de Conventie is goed samengewerkt met België en Luxemburg en in het kader van de IGC gaan wij door met die samenwerking. Onlangs vond in dit gebouw een afstemmingsoverleg plaats met deze partners. Dat zullen wij ook weer niet alleen doen. Wij zullen kijken hoe wij met anderen verder kunnen. Zo hebben wij bijvoorbeeld begin december een gesprek met de Visegrad-landen en wij zullen ook zorgen voor de nodige bilaterale contacten met andere landen. Dat kan zijn met gelijkgezinde landen en dat kan ook zijn met bijvoorbeeld de oude Zes. Je zal daarin verstandig moeten opereren. Wij hebben steeds gekozen voor een actieve opstelling en het is ook absoluut noodzakelijk om daarmee door te gaan.

Het zal van belang zijn dat wij tempo blijven houden in het proces. Wij moeten er wel voor oppassen dat wij in een situatie komen van een ongeclausuleerd verzanden; wij hebben liever een gelimiteerd verbeteren. Dat is wat ons te doen staat en zo willen wij het proces tot een goed einde brengen.

Er is meer gezegd dan alleen over het werk inzake de IGC. Verschillende sprekers hebben gerefereerd aan de discussie over het Stabiliteits- en groeipact. Dat is een onderwerp dat burgers bezighoudt en dat ook van belang is voor de geloofwaardigheid van het Europees project. Ook in dit huis zijn er verschillen van opvatting. De heer Hoekzema heeft gezegd dat het pact overeind gehouden zal moeten worden en dat wanneer de afspraken ter zake worden geschonden, dit het vertrouwen van de burgers in het project zal ondermijnen. De heer Platvoet daarentegen zegt dat er toegewerkt moet worden naar een meer conjunctuurgevoelig systeem wat betreft het pact. Het is goed te onderlijnen dat het intact houden van het Stabiliteits- en groeipact noodzakelijk is om een aantal redenen. Het gaat om het nakomen van afspraken die in het verleden zijn gemaakt. Pacta sunt servant. Het gaat om het oog hebben voor de vergrijzing van de Europese samenleving. Dat betekent dat ook de afspraken die zijn gemaakt in financiële zin in dat langeretermijnperspectief moeten worden geplaast. Bovendien zal het pact gestabiliseerd moeten worden in verband met de geloofwaardigheid van de euro. Ik heb veel contact gehad met politieke collega's in Zweden. Wat men daar zag als een van de redenen om neen te zeggen tegen het referendum, was dat er twijfels bestonden over landen zoals Frankrijk en Duitsland wat betreft de naleving van de gestelde criteria.

De heer Kox heeft geduid op het thema van de subsidiariteit, waarbij hij het had over het voorkomen van een eng nationalisme. In het verleden is er veel over gediscussieerd. In 1992 werd gesproken over meer eenwording. Ik noem ook de vier vrijheden.

Er zijn twee ontwikkelingen te zien geweest. De ene was het focussen op meer internationale eenheid. Tegelijkertijd viel er een toenemende belangstelling voor de eigen taal, cultuur en regio waar te nemen. Wanneer deze eenwording samengaat met deze toenemende belangstelling is er niets

aan de hand. Het is dan een kwestie van erkenning van pluriformiteit en eenheid. Wanneer dit een terugval zou betekenen naar eng nationalisme, dan komt dit niet tegemoet aan wat op het ogenblik aan de orde moet zijn. Ik versta het signaal in die zin goed. Ik geef tegelijkertijd aan dat het belangrijk is om op een positieve manier te denken over de verdere internationalisering.

Dit brengt me bij het punt van de subsidiariteit. Subsidiariteit betekent het aanpakken van vraagstukken op het niveau waarop ze bestaan. Wanneer vraagstukken naar hun aard een internationaal karakter hebben, is het relevant om een sterke Europese Unie te hebben.

De heer Hoekzema heeft gesproken over regulering. Hij wees op de opmerkingen van de heer Jules Maaten. Ik ken de heer Maaten goed vanuit mijn Amstelveense raadsperiode. Wij waren toen collega's. De heer Maaten heeft gezegd dat ook Europa gekenmerkt zal moeten worden door meer markt en minder regels. Dit lijkt me een reëel punt. Ik heb bij de toetreding van tal van nieuwe lidstaten gemerkt dat we goed moeten kijken of het type regelgeving vanuit Brussel niet te complex en te omvangrijk is. De discussie die in Nederland wordt gevoerd over de vermindering van de administratieve lastendruk is ook relevant voor de regelgeving vanuit Brussel. Nederland zal dit punt gedurende het Voorzitterschap zeker aan de orde stellen.

Voorzitter. Ik maak tot slot een opmerking over het referendum en enkele constitutionele aspecten. De Tweede-Kamerleden Karimi, Dubbelboer en Van der Ham hebben het initiatief genomen voor een referendum over de Europese grondwet. Het betreft een raadplegend referendum dat, als het aan genoemde Kamerleden ligt, tegelijkertijd zal worden gehouden met de Europese Verkiezingen voor het Europees Parlement op 10 juni 2004. Het kabinet zal zijn standpunt over de inhoud van het wetsvoorstel kenbaar maken bij de openbare behandeling in de Tweede Kamer. Het is daarom nu nog niet aan de orde om op de criteria en dergelijke in te gaan.

De heer Jurgens merkte op dat het referendum misschien zou kunnen helpen om de tekortschietende legitimatie te versterken en een slag kunnen zijn om de betrokkenheid van de burger te vergroten. Er wordt in dit Huis verschillend gedacht over het fenomeen referendum. Ik heb goede nota genomen van de woorden van de woordvoerders. Deze redenering gaat op wanneer het referendum zich werkelijk zou richten op de IGC en een goede discussie daarover. Dat zal echter moeten blijken.

De heer Van Middelkoop heeft een opmerking gemaakt over de procedure in relatie tot de ratificatie en wat dit impliceert in het licht van de grondwetswijziging. Hij vroeg of de volksraadpleging bij de besluitvorming niet zou moeten uitmonden in een tweederde meerderheid van het parlement, omdat men hier te maken heeft met constitutionele aspecten. De Grondwet voorziet in goedkeuring bij tweederde meerderheid in het geval van verdragen die afwijken van de Nederlandse grondwet. Op basis van een eerste analyse en de verwachting van de regering, zal dit niet het geval zijn bij het onderhavige verdrag. De wetgever kan zich niet uit eigen beweging binden aan een goedkeuring bij tweederde meerderheid, wanneer de Grondwet daarin niet voorziet.

De heer Kox heeft gevraagd wat er na de afsluiting van de IGC gebeurt met onze Grondwet. De Europese grondwet blijft in essentie een verdrag en heeft geen andere invloed op Nederlandse wetten dan normale verdragen. Dit grondwettelijk verdrag ziet alleen op de handelingen van de Europese instellingen. Het is geen nieuwe grondwet voor de Nederlandse burgers in de verhouding tot de Nederlandse staat. Om deze reden tonen eerste analyses, onder andere van de WRR dat er nauwelijks invloed is op onze nationale Grondwet. De precieze uitkomsten van de IGC zullen moeten worden afgewacht.

Voorzitter. Ik ben hiermee aan het eind gekomen van het deel dat ik graag wilde bespreken. De overige punten zullen, zoals aangegeven, besproken worden door de minister van Buitenlandse Zaken en daarna door de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken.

*N

Minister De Hoop Scheffer: Mevrouw de voorzitter. Laat ik allereerst, na wat de minister-president heeft gezegd, persoonlijk alle leden hartelijk danken die in eerste termijn gelukwensen hebben uitgesproken ter gelegenheid van mijn benoeming tot secretaris-generaal van de NAVO. Ik ben daarvoor zeer erkentelijk.

Tegen de heer Van Middelkoop en alle anderen die het woord over dit onderwerp hebben gevoerd, zeg ik dat het woord weemoed door hem goed gekozen is. Ik voel dat ook zo, in de eerste plaats, omdat het vak van minister van Buitenlandse Zaken een prachtig vak is en in de tweede plaats, omdat ik in Brussel een ding zeer zeker zal missen, namelijk het parlementaire debat, zowel in dit huis als aan de overzijde. Het wordt een deel van je leven als je lang politicus bent, een prachtig deel van je leven. Het gaat over democratie en het botsen van meningen. Ik zal dat buitengewoon missen. Ik dank u zeer hartelijk voor uw gelukwensen.

Tegen de heer Jurgens en anderen zeg ik dat ik die nieuwe functie op mij neem in een periode waarin de Europese Unie zeer veel behoefte heeft aan een eenduidig en eenvormig buitenlands beleid. Hoewel de heer Jurgens in zijn betoog niet uitgebreid op het buitenlands politieke deel van de Europese Unie is ingegaan, maar wel over verdeeldheid heeft gesproken, zeg ik tegen hem en alle andere leden van deze Kamer dat wanneer die Europese eenheid ontbreekt op dit terrein ik één ding zeker weet: je maakt dan als Europese Unie nooit een vuist op het gebied van de buitenlandse politiek in de wereld. Even belangrijk is misschien dat je bij onze belangrijkste bondgenoot aan de andere zijde van de Atlantische Oceaan niet of onvoldoende wordt gehoord.

De verdeeldheid in de aanloop naar de Irak-oorlog is het sprekende bewijs dat een verdeeld Europa, een verdeeld Europees huis onmacht tot gevolg heeft. Er wordt dan een keuze gemaakt op het gebied van de buitenlandse politiek die landen als Nederland alleen moeten maken, zonder de dekking van nu veertien, straks vierentwintig Europese partners. Het belang van de Intergouvernementele conferentie op buitenlands politiek terrein is dat al die vijftien en straks al die vijfentwintig

landen buitenlands politiek opereren binnen de kaders die wij daarvoor met elkaar hebben afgesproken. Allemaal. Dat is de enige manier om te voorkomen dat uiteindelijk grotere landen of de grote landen de keuze zullen maken het maar buiten die structuren te doen. De heer Van der Linden sprak daarover. Wij hebben daar in het recente verleden een voorbeeld van gezien rond een initiatief van drie grote lidstaten, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, jegens Iran.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Het is dat de minister van Buitenlandse Zaken zelf het voorbeeld erbij haalt, maar deze discussie wordt ook door ons gevoerd. Hij zegt dat het ingrijpen in Irak leert dat er verdeeldheid is en dat het goed zou zijn als het Europese beleid gestalte kreeg.

Gesteld dat die Europese minister van Buitenlandse Zaken een jaar geleden er al was geweest, dan zou de opvatting van de Europese Unie over het mogelijke ingrijpen van de Verenigde Staten in Irak niet die vorm hebben gekregen zoals de steun van het Verenigd Koninkrijk daaraan of de steun van Nederland daaraan. Kunt u die opvatting met mij delen? Bent u het met mij eens dat er dan wat anders was uitgekomen dan een van die twee opties, gezien de opvatting van belangrijke lidstaten als Frankrijk en Duitsland?

Minister De Hoop Scheffer: Nee, die opvatting deel ik niet. Als ik de heer Platvoet goed begrijp, kan het instituut Europees minister van Buitenlandse Zaken dat in de Intergouvernementele conferentie op dit moment aan de orde is, nooit een vervanger zijn voor politieke verdeeldheid. Je kunt nooit met het bedenken van een structuur politieke verdeeldheid oplossen. Ik vrees dus, hoezeer de regering ook voorstander is van een Europese minister van Buitenlandse Zaken dat een zo fundamentele verdeeldheid die ik ten diepste betreur zoals ik hopelijk duidelijk genoeg heb overgebracht nooit kan worden opgelost door de aanwezigheid van een Europese minister van Buitenlandse Zaken.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Mij lijkt dat ook. Daarom is Irak eigenlijk geen goed voorbeeld om te pleiten voor een Europees minister van Buitenlandse Zaken, want die verdeeldheid zou even goed hebben bestaan.

Minister De Hoop Scheffer: Wij praten in hypothesen. De heer Platvoet doet dat, ik doe dat nu ook. Indien Europa in de aanloop naar de Irak-oorlog een uniforme positie had ingenomen, dan ben ik ervan overtuigd dat wat die positie er zou zijn geweest, er een serieuzer debat tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten had kunnen plaatsvinden, zowel binnen als buiten de NAVO dan nu heeft plaatsgevonden.

Wij werden immers geconfronteerd met de situatie -- om het eens vanuit het Nederlandse perspectief te belichten -- dat een buitenlands-politieke keuze voorlag: ofwel het loslaten van twee van onze meest belangrijke bondgenoten in Europa, te weten Frankrijk en Duitsland, ofwel het loslaten van onze allerbelangrijkste bondgenoot aan gene zijde van de oceaan. Met mijn voorbeeld heb ik willen aantonen dat die vorm van verdeeldheid ertoe leidt, dat

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Europa niet gehoord wordt in de wereld. Ik denk dat de heer Platvoet dit met mij eens zal zijn.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ja, ik ben het helemaal met u eens op dat punt. Daarmee zegt u ook dat niet per definitie geldt dat, als er één opvatting zou zijn in de Europese buitenlandse politiek, die altijd zou stroken met het belang van de Verenigde Staten.

Minister **De Hoop Scheffer**: Daar heeft de heer Platvoet volstrekt gelijk in, voorzitter. Mag ik hem twee voorbeelden geven? Het eerste is het Internationale Strafhof, waar de Europese Unie een vrij fundamenteel verschil van mening over heeft met de Verenigde Staten, en het tweede het Kyoto-protocol. Zo kan ik nog een aantal voorbeelden noemen. Er kan dus nooit gezegd worden dat de Europese positie per definitie dezelfde zal zijn als die van de Verenigde Staten. Dat zou ook een saaie wereld opleveren.

Met deze inleiding mijnerzijds wil ik aangeven dat Europa op basis van de resultaten van de IGC, hoe je het ook wendt of keert, op buitenlands-politiek terrein en op het punt van veiligheids- en defensiebeleid een veel grotere verantwoordelijkheid zal moeten nemen. Ik ben daarbij niet bevreesd, zoals de heer Kox het heeft uitgedrukt, voor een militarisering van Europa. Europa doet inderdaad op dit moment haar best om militairen op de been te brengen die op kunnen treden waar dat nodig is, maar dat zijn dezelfde militairen als die in NAVO-verband optreden, want wij hebben geen defensiebudget dat het mogelijk maakt om in Europees verband en in NAVO-verband aparte mannen en vrouwen te hebben. Ik ben zeker niet bang voor militarisering van Europa, maar vind het wel belangrijk dat Europa die grotere verantwoordelijkheid nemen kan.

Daarbij zeg ik met de heer Van der Linden dat, waar het Europese defensie- en veiligheidsbeleid vorm krijgt, dit complementair dient te zijn aan de NAVO. Het heeft geen zin en geeft in politieke zin ook geen pas om los van de NAVO een aparte Europese defensiestructuur op te zetten. Dat laat onverlet dat Europa die eigen verantwoordelijkheid moet nemen en dat dit van tijd tot tijd, als aan bepaalde voorwaarden is voldaan, ook buiten de NAVO zal kunnen zijn.

De heer **Kox** (SP): De minister zegt dat hij niet met de SP vreest dat er een militarisering van Europa optreedt. Laat ik het woord "vrezan" weglaten, want dat geeft inderdaad een appreciatie aan, maar dat Europa straks naast één munt, één monetaire politiek en één Europese president ook één Europees leger heeft dat ook buiten het EU-grondgebied kan opereren, zoals in de ontwerpgrondwet staat, is toch een militarisering van de Unie in de neutrale zin van het woord? Voorheen hadden wij dat immers niet en wij krijgen het nu wel.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik heb het woord militarisering zoals de heer Kox dat vanmorgen gebruikte, wellicht ten onrechte in een wat pejoratieve zin opgevat. Als hij bedoelt wat ik bedoel, namelijk dat Europa ook buiten de grenzen van Europa van tijd tot tijd in

crisisbeheersingsoperaties haar verantwoordelijkheid zal moeten kunnen nemen, zijn wij het eens.

De heer **Kox** (SP): Nu, dat Europa als eenheid, als de bondsstaat waar de heer Jurgens over sprak, straks ook een leger heeft dat ergens ingezet kan worden. Dat is een ontwikkeling die wij niet hadden, maar nu wel krijgen. Dat is een buitengewoon vergaande stap.

Minister **De Hoop Scheffer**: Wat ik heb gezegd over een grotere verantwoordelijkheid van de Europese Unie, ook op het terrein van veiligheids- en defensiebeleid, brengt met zich mee -- dat is althans de ambitie van de regering -- dat er steeds meer integraal wordt opgetreden door Europese krijgsmachten, die op elkaar zijn afgestemd en niet allemaal hetzelfde doen. Uiteindelijk zouden die kunnen komen tot een taakverdeling, al zijn wij daar nog ver vandaan. Op den duur hoeft Nederland immers niet alles te doen, terwijl dat ook voor de andere lidstaten geldt. In die zin kan Europa haar verantwoordelijkheid nemen, niet alleen binnen, maar ook buiten de Europese grenzen. Ik hoop dat van harte en hoop dat de heer Kox dat met mij hoopt, althans dit als ambitie wil onderschrijven.

De heer **Kox** (SP): Nee, liever niet, want ik wil liever niet in blokken denken, dus ook niet in een Europees legerblok. Wij zijn het echter wel eens over de vaststelling: het nieuwe Europa krijgt dus ook één leger dat kan gaan optreden zoals het leger van de Verenigde Staten.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat Europa één leger krijgt, is naar mijn mening een ver verwijderde conclusie. Dat Europa zal optreden namens de Verenigde Staten, gaat mij ook te ver.

De heer **Kox** (SP): Er komt een mogelijkheid om buiten ons grondgebied met één legerstructuur op te treden.

Minister **De Hoop Scheffer**: Laat ik een concreet voorbeeld noemen uit het recente verleden: de operatie Artemis in Oost-Kongo, in Bunia, Ituri. De heer Kox weet ook dat daar een meer dan verschrikkelijke burgeroorlog heerste waarin talloze slachtoffers vielen. In die operatie heeft Europa onder leiding van Frankrijk, ere wie ere toekomt, verantwoordelijkheid genomen. De heer Kox moet met mij eens zijn dat het daarbij gaat om een verantwoordelijkheid in het kader van crisisbeheersing waarmee men het moeilijk oneens kan zijn, voorzover deze natuurlijk is ingebed in een internationaal kader.

De heer **Kox** (SP): Het gaat mij niet om de waardering van operaties. Daarover kunnen wij hele debatten voeren. Het punt is dat wij op weg zijn naar één operatie, met één munt, één president en één legerstructuur. Dat leger kan optreden zoals elk leger kan optreden, dus ook buiten de eigen grenzen. Die ontwikkeling moet duidelijk gemaakt worden aan de burgers van Europa. Een dergelijk leger hadden wij nog niet.

Minister **De Hoop Scheffer**: Wij zijn op weg naar een grotere integratie van krijgsmachten binnen Europa. Die kunnen opereren, die kunnen een defensiecapaciteit opbouwen en die kunnen een defensiebeleid ontwikkelen. Ik heb daarover gezegd dat dit complementair moet zijn aan de NAVO. Europa treedt alleen buiten de NAVO op als de daarvoor afgesproken procedures zijn afgewerkt. De kwalificatie van "één Europees leger" gaat mij te ver; het gaat om meer integratie van krijgsmachten.

De heer **Kox** (SP): Ik zal hierop in tweede termijn dieper ingaan en daarbij de grondwetsartikelen noemen.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ter operationalisering van de discussie met de heer Kox stel ik een vraag die ik ook graag aan de secretaris-generaal van de NAVO had gesteld. Omdat dat niet mogelijk is, stel ik de vraag aan de minister van Buitenlandse Zaken van het Koninkrijk der Nederlanden. Het inrichten van een Europees hoofdkwartier is naar mijn overtuiging altijd een grens geweest die wij niet moeten overschrijden. Hanteert de Nederlandse regering hetzelfde uitgangspunt? Wat zijn de standpunten in de rest van Europa?

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik was ongetwijfeld op dit punt gekomen na mijn algemene inleiding. Ik kan de heer Van Middelkoop nu reeds zeggen dat de inrichting van een Europees operationeel hoofdkwartier niet op het lijstje van de Nederlandse regering staat. De Nederlandse regering is het daar niet mee eens. Tervuren-opties zijn voor de Nederlandse regering dan ook niet aan de orde. Uit de meest recente stand van het internationaal overleg blijkt tot vreugde van de Nederlandse regering dat de Tervuren-optie wat verdampt.

Ik ben het eens met de heer Van der Linden dat het belangrijk is dat de Frans-Duitse samenwerking in Europa wordt geïntensiveerd. Ik ben het ook met hem eens over het belang van aansluiting daarbij door het Verenigd Koninkrijk. Als die drie landen gezamenlijk optrekken en het eens zijn over een aantal vraagstukken, dan komen zij al snel op een positie die niet ver afligt van de Nederlandse positie. De heer Van der Linden constateert terecht dat het nodig kan zijn om in het grote Europa van 25, kopgroepen te laten ontstaan. Dat valt onder het hoofdstuk "gestructureerde samenwerking". De Nederlandse regering is daarbij wel van mening dat die transparant moet zijn en open moet staan voor eenieder. Het mag niet zo ver gaan, en dat is de kritiek van de Nederlandse regering op de huidige tekst van artikel 23, dat een kleine groep landen zichzelf een mandaat kan geven om namens de Europese Unie op te treden. Ik formuleer dit punt nu op de meest korte en heldere manier. Ik ben het met de heer Van der Linden eens dat in een Europa van 25, van tijd tot tijd samenwerkingsverbanden ontstaan tussen bepaalde landen die elkaar op grond van bepaalde criteria hebben opgezocht. De Nederlandse regering is op het punt van gestructureerde samenwerking van mening dat de bepalingen die op dit moment gelden vanuit het Verdrag van Amsterdam, "enhanced corporation", niet de problemen met zich brengen die voortkomen uit artikel 23 over de gestructureerde samenwerking.

De heer **Van der Linden** (CDA): A contrario geredeneerd, kan het echter ook niet zo zijn dat landen die willen meedoen, mede de inhoud, het tempo en de marsroute bepalen van een kopgroep. Als dat het geval zou zijn, wordt de gehele versterkte samenwerking gefrustreerd. Indien dit zou zijn toegepast bij de euro, zou deze nooit tot stand zijn gekomen. Een kopgroep moet voldoende ruimte en power kunnen ontwikkelen om de voorhoede te kunnen vormen.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat ben ik met de heer Van der Linden eens, maar dit laat onverlet dat de voorwaarden voor gestructureerde samenwerking zoals ik die net heb genoemd, belangrijk zijn. Het is niet goed als welke groep van landen van de EU dan ook zichzelf een mandaat verschaft om op bepaalde terreinen over te gaan tot gestructureerde vormen van samenwerking.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik ben het met de minister eens dat elk land de vrije keuze moet hebben om mee te doen en daarbij zijn eigen afweging moet maken. Als landen echter niet meedoen en er is een relevante kopgroep, zoals staat in artikel 23, met voldoende body, dan moet die kopgroep in hoge mate zijn eigen route kunnen bepalen. Deze mag uiteraard niet in strijd zijn met hetgeen in de EU is afgesproken.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dit laatste is in feite ook de inzet van de Nederlandse regering.

De heer Hoekzema heeft gesproken over het machtsevenwicht en de positie van de Europese minister van Buitenlandse Zaken daarin. De minister-president heeft de heer Hoekzema -- die ik feliciteer met zijn maidenspeech -- al grotendeels geantwoord op vragen over dit onderwerp. In dit verband wil een betooglijn afmaken die ik zonet halverwege heb afgekap. Het is belangrijk dat, ook in een Unie van 25, de grote lidstaten binnen de kaders blijven opereren. Er moet dus zorgvuldigheid worden betracht bij het scheppen van die kaders. Ik heb op het buitenlands politiek terrein -- dat geldt overigens evenzeer voor andere terreinen -- ervaren dat een Unie van 25, waarmee wij nu al om de tafel zitten, geheel anders is dan een Unie van 15. Er moet worden voorkomen dat kleine groepjes landen buiten de kaders en structuren om hun eigen zaakjes gaan regelen. Daarvoor is in deze Kamer vanmorgen terecht gewaarschuwd. Wat zeker moet worden voorkomen, is dat de grote landen het te lastig gaan vinden dat zij moeten opereren binnen een Unie van 25, en straks van 27 of misschien nog meer. Ook zij moeten binnen die kaders blijven.

Ik kom terug op mijn voorbeeld rond Iran. Enerzijds is het positief dat met de demarche van Fransen, Duitsers en Engelsen in het kader van het vermeende Iraanse militair-nucleaire programma, er naar het lijkt enig succes is geboekt om Iran te dwingen het additioneel protocol bij het Non-proliferatieverdrag te tekenen. Anderzijds is het negatief dat die exercitie is ondernomen zonder dat daarover in het kader van de 25 was gesproken, en zonder dat de heer Solana als Hoge Vertegenwoordiger, straks de Europese minister van Buitenlandse Zaken,

daarbij een belangrijke rol heeft gespeeld. Er is eerst teruggekoppeld nadat de exercitie in Teheran had plaatsgevonden. Dit voorbeeld geeft aan dat die drie landen als zij samenwerken, politiek gewicht in wereld hebben. Het is dus niet zo dat Europa geen politiek gewicht in de wereld heeft als zaken niet in het kader van die 25 landen wordt besproken. Ik heb daarover een dubbel gevoel. De Nederlandse regering heeft de ambitie -- ook in dat opzicht is de IGC belangrijk -- om ook de grote landen erbij te houden, en zo te voorkomen dat men het overleg te lastig gaat vinden en zelfstandig gaat opereren; hoe nobel en aantrekkelijk het buitenlands politieke doel ook zou kunnen zijn.

Ik heb net al tegen de heer Platvoet gezegd dat de figuur van de Europese minister van Buitenlandse Zaken belangrijk is. De Nederlandse regering vindt -- en daarin verschil ik principieel van mening met de heer Van Middelkoop -- dat die Europese minister van Buitenlandse Zaken een dubbele ophanging moet hebben. Hij of zij moet in relatie staan tot de Raad, maar zeker ook tot de Europese Commissie. Dat wordt in het Nederlands "de dubbele hoed" en in het Engels "double hatted" genoemd. Waarom? Alleen met een combinatie van de heren Solana en Patten, Hoge Vertegenwoordiger en EU-commissaris belast met een deel van het buitenlandse beleid, kun je geïntegreerd buitenlands beleid in de Unie voeren. De buitenlandse politieke vraagstukken kun je niet meer scheiden van handelspolitiek, ontwikkelingssamenwerking en financiële steun. Om die reden vind ik het van groot belang dat die dubbele ophanging er komt.

Tegen de heer Hoekzema zeg ik dat dit inderdaad betekent dat zo'n Europese minister van Buitenlandse Zaken niet voor de helft kan aanblijven als het Europees Parlement het vertrouwen zou opzeggen. In dat geval moeten beide helften van de Europese minister van Buitenlandse Zaken aftreden. Hij moet in dat geval beide petten afzetten. Indien de Raad dat zou willen, kan deze zeggen: wij stellen dezelfde persoon wederom aan. De Raad draagt immers de verantwoordelijkheid voor het Raadsdeel van de Europese minister van Buitenlandse Zaken. Mocht de Commissievoorzitter de Europese minister van Buitenlandse Zaken en tevens lid van de Commissie, willen laten aftreden -- in de wandeling de *lex Prodi* geheten -- dan kan dit alleen met instemming van de Europese Raad.

De heer Van Middelkoop heeft vanmorgen Commissievoorzitter Prodi en diens voorganger Santer aangehaald in het debat over de structuur. Ik denk dat je daar voorzichtig mee moet zijn. De heer Van Middelkoop moet voorzichtig zijn met het bouwen of afwijzen van structuren op grond van een oordeel over het functioneren van een bepaalde Commissievoorzitter. Dat vind ik riskant. Ik geef de heer Van Middelkoop direct toe dat de mate van succes of invloed in Europa van een Commissievoorzitter of van een toekomstige pro tempore voorzitter van de Europese Raad afhankelijk zal zijn van de kracht en invloed van de persoon zelf. Zonder dat ik daarbij al te veel namen noem, merk ik op dat er in de Europese geschiedenis sterke en zwakke figuren zijn opgetreden. Een heel sterke Commissievoorzitter was de

heer Delors. Zelfs als de heer Delors minder bevoegdheden had gehad, was hij nog een sterke Commissievoorzitter geweest. Met andere woorden: je mag geen structuren bouwen op personen. Ik denk dat dat niet goed zou zijn en ik denk dat het wel goed is om de Europese minister van Buitenlandse Zaken die dubbele ophanging te geven. Daarin ligt het meningsverschil dat ik met de heer Van Middelkoop heb. Overigens doet het mij deugd om na onze vele debatten aan de overkant, ook in dit huis met hem te kunnen debatteren.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik denk dat de minister het allemaal iets zwaarder maakt dan ik heb bedoeld. In ieder geval was het de heer Van der Linden die de heer Delors als voorbeeld noemde. Dit bracht mij er vervolgens toe om erop te wijzen dat de Commissie als instituut na Delors wel degelijk te maken heeft gehad met functieverlies. Daarbij kan in dit verband worden gedacht aan de crisis die in de Commissie zelf heeft gewoed. Met betrekking tot het functioneren van de Europese minister van Buitenlandse Zaken gaat het om het volgende: als je deze minister het gezicht naar buiten wilt laten zijn, die vanuit Amerika wordt gebeld als er een probleem is, dan sta je een stuk sterker als je het gezag van de premiers van Europa en de president van Frankrijk kan meenemen in plaats van het gezag van de voorzitter van de Europese Commissie. Ik kijk dan niet naar personen.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik zou niet weten waarom een dubbel opgehangen of dubbel verankerde Europese minister van Buitenlandse Zaken niet het gezag van Balkenende, Chirac en Blair -- niet noodzakelijkerwijs in die volgorde -- achter zich zou hebben.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Het is toch ondenkbaar dat zo'n minister een belangrijke Europese positie inneemt, bijvoorbeeld wanneer er een crisis in Afrika is, zonder op zijn minst het fiat te hebben gekregen van de belangrijkste of alle Europese premiers? Dat is toch primair aan het fiat dat hij krijgt binnen de Europese Commissie, gegeven het Europa van dit moment?

Minister **De Hoop Scheffer**: Met excuus, maar ik begrijp het nog steeds niet. Waarom zou het voorbeeld dat u noemt tekort worden gedaan op het moment dat de Europese minister van buitenlandse zaken handelt met de politieke steun van de Nederlandse premier, de Franse president en de Britse eerste minister, terwijl hij of zij ook is opgehangen aan de Commissie? Waarom zou dit het gezag van het opereren onder de Raad per definitie verminderen? Sterker nog -- u vroeg wie de Amerikaanse president moet bellen en die vraag is vaker gesteld -- ik denk dat de Amerikaanse president of de minister van buitenlandse zaken juist de Europese minister van buitenlandse zaken gaat bellen op het moment dat hij weet dat hij niet alleen bij de betrokken man of vrouw terecht kan voor de vraagstukken van direct buitenlandspolitieke aard, maar ook voor vraagstukken als financiële steun aan de Palestijnse gebieden, in het kader van een geïntegreerd

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Europees buitenlands beleid. Het lijkt mij juist veel praktischer, veel gemakkelijker en dus veel efficiënter.

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik ben het eens met de minister van Buitenlandse Zaken als hij zegt dat de externe betrekkingen en het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid in één persoon moeten worden verenigd, omdat je dit niet kunt scheiden. Dat zien wij ook in Nederland of in andere landen. Hebben wij echter met de twee petten niet een voortdurend conflict ingebouwd in de institutie van de minister van buitenlandse zaken en moet er niet een keuze worden gemaakt met betrekking tot de vraag waar de minister van buitenlandse zaken aan wordt opgehangen? Is het dan niet veel beter, ook in verhouding tot mijn betoog, om de minister van buitenlandse zaken op te hangen aan de Europese Commissie? U hebt het voorbeeld gegeven dat, als de voorzitter zegt: mijnheer Solana, u hebt het niet goed gedaan en u moet verdwijnen, de Raad kan zeggen: ach, mijnheer de voorzitter van de Commissie, u kunt nog veel meer zeggen, maar wij gaan rustig onze eigen gang en wij benoemen deze minister van buitenlandse zaken weer. Dat is natuurlijk een situatie die wij in de ontwikkeling van Europa niet moeten hebben.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik denk dat dit laatste scenario, de Lex Prodi, zeer uitzonderlijk is.

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik heb geconstateerd dat in de politiek alles mogelijk is en dat geldt zeker voor de buitenlandse politiek.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat kan ik zonder voorbehoud bevestigen. Ik vind uw keuze echter niet de juiste. Als de minister van buitenlandse zaken wordt opgehangen aan de Commissie, heeft de heer Van Middelkoop een punt met zijn opmerking dat de minister van buitenlandse zaken dan het gezag mist van de regeringsleiders en het staatshoofd. Het voorstel voor de dubbele pet wordt op dit moment weliswaar niet unaniem, maar breed gesteund in Europa. In het kader van het "smoel" dat wij Europa in buitenlandspolitieke zin willen geven en ter versterking van de Commissie, waar de heer Hoekzema aanhecht, is het van belang deze functionaris ook in te bedden in de Commissie, opdat zijn strikt buitenlandspolitieke Raadsverantwoordelijkheden in de Commissie kunnen worden ingebracht en hij in de Commissie een positie heeft en een verantwoordelijkheid draagt die nu de heer Patten draagt. Deze laatste heeft echter niet het gezag van de Raad achter zich. Juist de combinatie van "Solana" en "Patten" zal tot de meest krachtige vertegenwoordiger van de Europese Unie leiden. Ophanging aan uitsluitend de Commissie is zeer onvoldoende.

De heer **Hoekzema** (VVD): Dat kan zijn, maar het is natuurlijk wel zo dat, als er inderdaad een conflictsituatie optreedt, Europa een buitengewoon slechte figuur slaat tegenover andere landen en dan met name tegenover de Verenigde Staten.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat is juist, maar als er met de huidige verhoudingen een groot conflict optrad tussen

de heren Solana en Patten of tussen de heer Solana en de voorzitter van de Commissie, zou je de poppen ook aan het dansen hebben. Gelukkig is dit nog niet gebeurd. Ik ben het met u eens dat je de poppen ook aan het dansen zou hebben als de lex-Prodi in werking moest komen. Het is alleen de vraag of je vanwege deze eventualiteit de ophanging hiervan in de Raad van Europese ministers zou moeten opgeven. Dat zou mij veel te ver gaan.

Voorzitter. De heer Van Middelkoop sprak van celibataire diplomatie. Nu heb ik geen persoonlijke ervaring met het celibaat, maar door mijn achtergrond ben ik niet helemaal onvertrouwd met dit verschijnsel. Dit even terzijde. De indruk die de heer Van Middelkoop nu wekt, is dat Nederland het in de uitgebreide Europese Unie zelf wel zou kunnen redden. Dit is uitgesloten; ik sluit mij wat dit betreft aan bij de woorden van de minister-president. Het is mijn stellige opvatting dat wij in de vergrote Unie van 25, en straks nog meer, een heel nieuwe, moderne vorm van bilaterale diplomatie nodig zullen hebben. Ik heb wel eens gedacht dat bilaterale diplomatie uit de tijd was en dat alles op het multilaterale vlak geregeld zou worden. Het tegendeel is waar, mits wij het erover eens kunnen zijn dat bilaterale diplomatie in dienst van de Europese integratie moet staan. Als je bondgenootschappen wilt sluiten, zul je exact moeten weten wat er in welke hoofdstad wordt gedacht, zoals de minister-president al zei. Vijf jaar geleden werd er aan de overzijde wel eens gezegd dat de Nederlandse ambassades in Europa net zo goed gesloten zouden kunnen worden, maar ik denk dat zij een uiterst belangrijke rol zullen spelen in het verdere proces van Europese integratie.

Tot slot nog een reactie op het zijpad dat de heer Hoekzema in zijn maidenspeech insloeg: het rapport van de Algemene Rekenkamer in relatie tot de Schengen-visa. Uiteraard neemt de regering de aanbevelingen van de Rekenkamer zeer ter harte. Zij zal deze zoveel mogelijk verwerken in de nieuwe Nederlandse visumwet die op stapel staat, en in het nieuwe nationale visum-informatiesysteem. Met andere woorden, de zorg die in de woorden van de heer Hoekzema doorklonk, is ook de zorg van de regering. Wij zullen adequaat reageren op wat de Rekenkamer ons heeft voorgehouden.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter, ik had de minister nog gevraagd of dit niet het juiste moment is om in de hele discussie over de Europese defensie meer in Benelux-verband op te treden, nu de Britten aanschuiven bij de Duitsers en de Fransen.

Minister **De Hoop Scheffer**: Voorzitter, dit is een vrij lastige kwestie. De heer Van der Linden weet met zijn brede ervaring dat de Benelux voortreffelijk heeft gefunctioneerd. De Benelux functioneert nog steeds buitengewoon goed; staatssecretaris Nicolai speelt hierbij een zeer actieve rol. Er is wat "reparatiewerk" te doen als de heer Van der Linden de Benelux wil inzetten op de punten waarover wij zojuist gesproken hebben, met name als het gaat om gestructureerde samenwerking op het punt van het Europese hoofdkwartier. Ik denk dat daarvoor wel enig werk te doen is, maar ik moet zeggen dat ook op dat terrein de contacten goed zijn. Ik ben het met de heer Van der Linden eens dat er naarmate het Verenigd Koninkrijk

op dit soort punten dichter bij Frankrijk en Duitsland komt, vanzelf meer ruimte ontstaat voor meer eensgezindheid in de Benelux. Dan moeten wij wel helemaal af van operationele Europese hoofdkwartieren à la Tervuren; ik sprak al van "verdampen". Dit komt toch uit de koker van een viertal landen, waaronder twee Benelux-partners, die op 29 april hiervoor om de tafel zijn gaan zitten.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat begrijp ik, maar het wordt wel een beetje vreemd als wij ons afzijdig gaan houden als de Britten aanschuiven. Als je invloed wilt uitoefenen op het proces, is het natuurlijk het beste om erin deel te nemen. Ik zou de regering dan ook nogmaals in overweging willen geven om juist nu haar invloed in de Benelux aan te wenden om overeenkomstig de opvattingen van de minister en onze opvattingen complementair te werken.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dit is een goed punt van de heer Van der Linden. Hij weet dat in het reguliere contact dat op alle niveaus bestaat, zowel tussen de premiers alsook tussen de ministers van buitenlandse zaken en de bewindslieden voor Europese zaken, over alle onderwerpen wordt gepraat. Daarbij moet ook over dit onderwerp worden gepraat. De Nederlandse regering heeft zeker niet de ambitie afzijdig te blijven bij de discussie die in het Verenigd Koninkrijk en tussen het Verenigd Koninkrijk enerzijds en Frankrijk en Duitsland anderzijds plaatsvindt over deze belangrijke onderwerpen. Afzijdigheid zou een heel slechte positie zijn voor de Nederlandse regering.

*N

Staatssecretaris **Nicolaï**: Voorzitter. Misschien mag ik op deze feestelijke dag van felicitaties ook met felicitaties van mijn kant beginnen. In de eerste plaats feliciteer ik dan de heer Hoekzema met zijn maidenspeech. De regering zal met belangstelling volgen hoe de Europese fakkel van de heer Van Eekelen door hem verder wordt gedragen. In de tweede plaats feliciteer ik de heer Leijnse met zijn toetreding tot deze Kamer.

Voorzitter. Graag zal ik een paar specifieke onderwerpen, zoals al aangekondigd door de minister-president, voor mijn rekening nemen. Dit betreft om te beginnen de meerderheidsbesluitvorming en het toenemende aantal terreinen waarop bij gekwalificeerde meerderheid besloten kan gaan worden als wij het verdrag krijgen dat wij hopen te krijgen. De aanduiding "wij hopen" kan mijns inziens heel breed verstaan worden. Het is namelijk een lijn van dit kabinet om uitbreiding van meerderheidsbesluitvorming mogelijk te maken, terwijl de lijn dat meerderheidsbesluitvorming het uitgangspunt zou moeten zijn, tevens een lijn is die vele woordvoerders hier bij deze gelegenheid nog eens hebben benadrukt, zoals de heer Kohnstamm en anderen. Dat betekent dat er enkele terreinen zijn waar wij, wat de Nederlandse regering betreft, idealiter nog een stapje verder zouden moeten gaan. Mocht die gelegenheid zich voordoen bij de

besprekingen in de intergouvernementele conferentie die nu plaatsvindt, dan zullen wij ons daarbij aansluiten. Dat betreft bijvoorbeeld, zo zeg ik in de richting van de heer Platvoet, het sociale beleid. De Nederlandse regering heeft zich er sterk voor gemaakt om daar meerderheidsbesluitvorming mogelijk te maken. Wij staan nog steeds op die positie.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik zou hier graag de volgende vraag over willen stellen, een vraag die ik ook in eerste termijn al heb gesteld. Ik zag in het stuk van 24 oktober dat Frankrijk hierover een voorstel had gedaan, met name op het punt van het sociale beleid. Dit heeft echter niet de steun van Nederland gekregen, zo maak ik althans uit het stuk op. Kunt u dat uitleggen?

Staatssecretaris **Nicolaï**: Ja, dat is heel goed uit te leggen. Wij zijn namelijk terughoudend. Dat is precies de spanning zoals die door een aantal woordvoerders hier naar voren is gebracht, waaronder mijns inziens ook de heer Platvoet. Deze beëindigde zijn betoog namelijk met te zeggen: pas op met die lijst van overige wensen, want dat kan een gevaarlijke tactiek zijn; concentreer je juist op die paar hoofdpunten. Daar gaan wij als regering op een verstandige manier mee om door ons te concentreren op die hoofdpunten, zonder na te laten, als op een gegeven moment de discussie plaatsvindt en er positie moet worden gekozen, op dat moment actief vanuit onze oude posities stelling daarin te nemen. Hij kan ervan verzekerd zijn dat dit ook geldt voor het sociale beleid, met de kanttekeningen die wij daar eerder bij gemaakt hebben.

Voorzitter. Een specifiek en een iets lastiger punt op het gebied van meerderheidsbesluitvorming betreft het justitierrein, respectievelijk het strafrechtterrein, waarvoor de heer Jurgens met name aandacht vroeg. Te dien aanzien weet uw Kamer dat wij geen voorstander zijn van meerderheidsbesluitvorming over de hele lijn op het gebied van het strafrecht. De gedachte die erachter zit, is dat wij als regering een scherper onderscheid willen tussen wat echt Europees is op het gebied van strafrecht en strafprocesrecht en wat een nationale zaak is en nationale criminaliteit zou betreffen. Als je dat onderscheid hanteert, is het ook logisch dat je voor het ene de unanimitéit hanteert en voor het andere de meerderheidsbesluitvorming. Immers, als het echt Europees is, kan het via de regels van meerderheidsbesluitvorming besloten worden.

Pratend over meerderheidsbesluitvorming en unanimitéit kom ik op -- zoals het hier door de meeste woordvoerders is genoemd -- de Ecofin-voorstellen in de IGC. Misschien mag ik beginnen met een procedurele opmerking. Ik zeg: de Ecofin-voorstellen, zoals het door een aantal woordvoerders hier is genoemd. Wij als regering hebben het in formele zin echter niet beschouwd als een voorstel van de Ecofin Raad dat daar ter tafel kwam. Wij hebben het beschouwd als een voorstel dat het voorzitterschap, op basis van conclusies in de Ecofin Raad, aan ons als leden van de intergouvernementele conferentie presenteerde. Daar hebben wij op gereageerd.

Ik zeg dat met enige formaliteit en plechtigheid omdat dit belangrijk is. Wij delen de zorg van de geachte

afgevaardigden en vinden dat het absoluut niet aangaat dat een vakraad IGC-tje gaat spelen. Het zou onwerkbaar zijn als elke vakraad iets leuks zou gaan bedenken dat dan weer onderdeel van de IGC zou worden. Zo kan de procedure niet zijn! Het was wel interessant dat in het voorstel dat het voorzitterschap deed op basis van die gesprekken in de Ecofin, unanimiteit van besluitvorming over de financiële perspectieven zat. Wij weten dat de kans om dit op een goede manier op tafel te krijgen c.q. te houden niet groot is. De regering heeft dan ook de pragmatische lijn gekozen. Ik weet dat er hier anders over wordt gedacht maar wij hechten zeer aan dat aspect. Wij hebben gekeken of wij dat verder konden brengen, maar het gehele voorstel is van tafel. Er is geen sprake meer van een package van het voorzitterschap gebaseerd op de Ecofin-compromissen. Als package is het van tafel en de discussie kan weer per punt gevoerd worden. Dat neemt een aantal van de terechte zorgen van de leden van de Eerste Kamer weg. Er zaten inderdaad lelijke aspecten in dat voorstel van de Ecofin. De positie van het Europese Parlement ging erop achteruit ten opzichte van de huidige voorstellen. De positie van de Commissie ging er zelfs nog verder op achteruit ten opzichte van de voorstellen. Die positie werd wel wat beter ten opzichte van de huidige situatie, maar wij willen een veel sterkere positie van de Commissie op het financiële terrein. Wij hebben nu alle ruimte om op al die punten onze lijn te blijven vervolgen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik begrijp de staatssecretaris niet helemaal. Ik heb hier een stuk voor mij van 24 oktober over de conferentie van de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten. Ik neem aan dat de staatssecretaris dit stuk ook kent.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Ik ken dat stuk inderdaad.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): In dit stuk staan alle punten opgesomd die op 23 oktober aan de orde zijn geweest, waaronder de punten 20, 21, 22 en 27 die ik in mijn termijn heb genoemd: de budgettaire beginselen, de begrotingsprocedure, het meerjarig financiële kader en het multilaterale toezicht. Op al deze punten is er een voorstel gedaan, ondersteund door Nederland, om het budgetrecht van het Europese Parlement af te zwakken dan wel om de co-decisie terug te draaien naar een adviesrecht. NL staat vet gedrukt achter al deze vier voorstellen. Zegt de staatssecretaris nu dat ik dat fout zie, dat het geen voorstellen zijn van Nederland?

Staatssecretaris **Nicolaï**: Het voorstel van de Ecofin was in formele zin geen onderdeel van de IGC. Het is natuurlijk een vakraad niet verboden om te spreken of om bepaalde compromissen te formuleren. Zij mogen ook tegen het voorzitterschap zeggen: Zou dit niet iets zijn, kunt u daar iets mee? Het voorzitterschap kan dan kiezen om dat al dan niet te doen. Dat is formeel correct als maar niet de indruk ontstaat dat een vakraad IGC-tje kan spelen en de uitkomst van een vakraad meteen een status heeft in de IGC. Het zijn dus geen voorstellen die wij in de IGC gedaan hebben.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Waarom wordt Nederland dan achter die vier punten genoemd?

Staatssecretaris **Nicolaï**: In die vakraad zijn compromissen gesloten zoals dat wel vaker gebeurt. Vervolgens worden die compromissen centraal gewogen in de IGC. Toen echter dit package als geheel van tafel ging, hebben wij eieren voor ons geld gekozen.

De **voorzitter**: De heer Kohnstamm heeft nu het woord, mijnheer Platvoet.

**

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik begrijp dat minister Zalm dit heeft voorgesteld in de Ecofin en dat dit niet gedekt wordt door de regering!

De **voorzitter**: De staatssecretaris hoeft deze opmerking niet te beantwoorden. Ik geef nu het woord aan de heer Kohnstamm.

De heer **Kohnstamm** (D66): Dit was precies mijn punt. Ik vroeg mij af wie van de collega's van de heren achter de tafel dit briljante voorstel heeft meeondertekend en wat ze vervolgens met die collega's hebben gedaan? Misschien zou vierendelen het minste zijn wat je kunt doen. Het voorstel wordt namelijk resoluut afgewezen en gelukkig hebben wij inmiddels bakzeil gehaald.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Het is duidelijk dat inmiddels het voorstel is ingetrokken. Maakt u zich dus geen zorgen, zeg ik tegen iedereen die dat doet. Over de procedure heb ik al gesproken. Bij het vinden van een compromis, deed zich ineens het punt van de unanimiteit voor en dat maakte het sluiten van een compromis interessant. Maar nogmaals, dit is allemaal verleden tijd, want het gedane voorstel ligt niet meer als een compromis ter tafel.

Dit brengt mij op de discussie over het punt van de unanimiteit. Een paar woordvoerders hebben aangegeven unanimiteit voor de besluitvorming juist niet een voordeel te vinden als het gaat om de financiële perspectieven. Onder anderen de heer Kox heeft dit betoogd. Ook de heer Van Middelkoop, die er toch wel voor voelde, vroeg zich af: kan besluitvorming bij unanimiteit niet een nadeel zijn? Terecht wees hij op het feit dat een land dat netto-ontvanger is belang kan hebben bij unanimiteit. Besluitvorming bij unanimiteit is niet de alles omvattende oplossing voor onze nettopositie en überhaupt niet voor de financiële besluitvorming. Deze wijze van opereren geeft ons wel de garantie dat niet zonder onze instemming onze positie slechter kan worden. Dat is in ieder geval iets, maar niet genoeg. Besluitvorming bij unanimiteit geeft Nederland sowieso grip op het belangrijke punt van de besluitvorming bij het vaststellen van de meerjarige begroting.

Het nadeel van een vetorecht in het algemeen kan zijn dat je daardoor de besluitvorming tegenhoudt. Wat de financiële perspectieven betreft, is de situatie echter anders. Er is namelijk een noodvoorziening. Als er geen besluit komt, geldt in feite de oude begroting. Per maand kan dan een twaalfde van de oude begroting worden

doorgevoerd. Met andere woorden, de besluitvorming wordt hier met een vetorecht niet geblokkeerd, maar het biedt wel mogelijkheden. Hiermee kan voorkomen worden dat de uitgaven de pan uitrijzen. Men houdt dan dus grip op de begroting. Daarnaast is iets anders minstens zo belangrijk, al betreft dat een andere discussie. De minister-president heeft hierop ook gewezen en dat is de inhoudelijke discussie over de financiële perspectieven. Die staat los van de verdragstekst en zal later in de tijd worden gevoerd. Daarbij zal het gaan om de nettobegrenzing. Enkele leden hebben hierover gesproken. Het hanteren van een nettobegrenzer zou eigenlijk het beste zijn om de nettopositie van Nederland op termijn te verbeteren, althans als sprake is van een goede nettobegrenzer. Van belang is namelijk welke getallen hiervoor worden genoemd. Wat de kansen voor zo'n begrenzer zijn, is moeilijk in te schatten, want de raad staat aan het begin van de discussie hierover. Over meer dan een jaar zal die tot besluitvorming op dit punt komen. De Commissie is in principe voor en ik verwacht daarom dat wat dat orgaan betreft, alles goed zal verlopen. Tegelijk zal men beseffen dat er niet zo'n groot aantal landen is dat zelf belang heeft bij het hanteren van een nettobegrenzer. In feite is dat alleen een enorme nettobetaler als Nederland. Wij scoren in dat opzicht twee keer zo goed als het land dat ons opvolgt als nettobetaler. Toch zullen wij er zeer hard aan trekken. We hebben de discussie gehad over de rebatet voor het Verenigd Koninkrijk. Daarover wordt veel gesproken. Ook voor die kwestie zal een oplossing moeten worden gevonden. Wie weet, vormt de mogelijkheid van de nettobegrenzer daarbij een uitweg.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Voor het vaststellen van de omvang van het budget van de Europese Unie heb je altijd twee partijen nodig: de raad en het Europees Parlement. Ik maak mij wat dat betreft geen zorgen. De raad zit er namelijk zelf bij als de omvang van het budget wordt vastgesteld. De discussie is echter ontstaan, doordat Nederland vindt dat het te veel afdraagt aan de Europese Unie in netto, directe overdrachten. Dit staat los van de export, de investeringen et cetera. Stel nu dat er een nettobegrenzer komt, dan is dat bezwaar van te veel afdrachten aan de Unie toch ondervangen? Dan hoeven wij op dat punt toch niet vast te houden aan het beginsel van unanimiteit. Daarvan zouden wij in de toekomst alleen maar last hebben. Het Verenigd Koninkrijk zou met het unanimitieitsbeginsel het rabatsysteem kunnen volhouden. Dat systeem is echter een van de meest pertinente onjuistheden en onbillijkheden van het financieringsstelsel van de Europese Unie. We zouden dus de situatie kunnen krijgen waarin het Verenigd Koninkrijk wordt ontzien en de toetredende landen nettobetaler worden.

Staatssecretaris **Nicolai**: Dit is een hypothetische situatie. Probleem is dat de discussie over de nettobegrenzer later tot uitkomsten zal leiden dan de discussie die wij nu over het unanimitieitsbeginsel voeren. Het scenario dat de heer Van der Linden schetst, doet zich dus in feite niet voor. Wij zullen ons sterk maken voor het handhaven van het unanimitieitsbeginsel. De discussie over de nettobegrenzer is in feite anders van aard.

Dat uiteindelijk daarmee wel gedeeltelijk eenzelfde doel wordt gediend, is waar, maar wij zullen nooit op het ene vooruitlopen voordat wij het andere hebben.

Ik kom op enkele specifieke punten. De heer Platvoet had een hele lijst met punten, ondanks zijn adagium: pas op dat je niet te veel punten gaat inbrengen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Dat is natuurlijk een beetje flauw. Ik ben de punten die de Nederlandse regering heeft ingebracht, nagelopen.

Staatssecretaris **Nicolai**: Ik zal ze met plezier behandelen en doe ook niets af aan het belang van de punten. Integendeel, het zijn punten waar de regering nauwkeurig naar gekeken heeft en zal blijven kijken.

De regering kan leven met de formulering van het Handvest. Wij benadrukken het belang van de toelichting om precies die risico's uit te sluiten die bijvoorbeeld zouden kunnen ontstaan als het gaat om claims van burgers op gratis onderwijs bij een nationale overheid. Het is in principe afdoende in de tekst ondervangen, maar het is van belang om de toelichting voldoende onderdeel te laten zijn van het Handvest zelve.

De discussie over de diensten van algemeen belang heeft vooral te maken met de interne markt, waar wij voor zijn. Waar wij ook voor zijn, is dat diensten van algemeen belang onderdeel uitmaken van de interne markt. Er is een risico. Als het bij aparte wetgeving geregeld wordt, kan het minder de vrije werking van de interne markt binnen de EU zijn en kan er meer ruimte komen voor protectionisme, waar wij niet voor zijn. Dat is de achtergrond van onze zorg op dit punt.

De regering maakt zich altijd zeer sterk voor de hervorming van het landbouwbeleid. In de secundaire en tertiaire categorie nemen wij het punt steeds mee in de gesprekken. Het is op zichzelf in deze IGC niet aan de orde. Als het aan de orde komt, is het standpunt van de Nederlandse regering bekend.

Ik kan kort zijn over de brief van de VNG over de plaats van decentrale overheden. De VNG zegt in feite: pas op dat wij de verworvenheden voor decentrale overheden niet kwijtraken. Dat zijn wij geheel met de VNG eens.

Het idee van de ombudsman kunnen wij bekijken. Het is niet ingebracht, ook niet door de ombudsman zelf, die waarnemer bij de Conventie was. Wij kunnen het nader bekijken.

De heer Kox heeft gesproken over de grondwettelijke kant van dit verdrag in verhouding tot onze Grondwet. Ook daarover hebben wij in deze zaal eerder gesproken. Om te beginnen zeg ik dat het geen grondwet is die in Europa gemaakt wordt. Het is een verdrag. Je kunt zeggen: een grondwettelijk verdrag, maar in juridische zin kan niet van een grondwet worden gesproken.

De heer **Kox** (SP): Het is een verdrag, maar je zou kunnen spreken van een grondwettelijk verdrag. U hoort de onlogica zijn intrede al doen. Dit wordt de grondwet van de Europese Unie. Zo heette het nog niet in Laken, maar daarna is het zo wel gaan heten. Dan wordt het dus een grondwet, en een grondwet regelt onder andere de

grondrechten en grondbeginselen van een staat. Dat doet deze regeling ook. Dat wij de vorm van een verdrag kiezen, doet niets af aan de aard van een grondwet. Dan hebben wij dus twee grondwetten. Dat is een unieke situatie voor Nederland. Het betekent dat er strijdigheid kan komen tussen beide grondwetten. Wat is dan de manier waarop wij daarmee moeten omgaan? Immers, de ene grondwet, die hoogste, mag in de systematiek van de EU wel getoetst worden, maar die middelste niet.

Staatssecretaris **Nicolai**: Juridisch gezien gaat het om een verdrag. Datgene wat voor een gewoon verdrag geldt, geldt ook voor dit grondwettelijke verdrag. De heer Kox heeft in zijn eerste termijn gevraagd hoe Nederlandse wetten zich verhouden tot dit grondwettelijke verdrag. Het antwoord luidt: zoals Nederlandse wetten zich tot alle verdragen verhouden. Het gaat niet om een sui generis-bepaling. Dit verdrag is niet van een andere orde dan andere verdragen. Maar het heet een grondwettelijk verdrag, omdat er constitutionele elementen in zitten, waarvan je goed moet bekijken hoe ze zich verhouden tot de Nederlandse Grondwet.

Dat is ook gedaan. Het is ook door de Raad van State bekeken. Er is geen tegenstrijdigheid of spanning. Dat is ook niet zo raar omdat dit grondwettelijke verdrag betrekking heeft op Europese instellingen en dat is natuurlijk iets anders dan de Nederlandse Grondwet die betrekking heeft op Nederland.

De heer **Kox** (SP): U zei zo-even dat de Raad van State er ook naar heeft gekeken. Ik herinner mij echter niet dat dit stuk is overhandigd. Kunnen wij dat alsnog inzien? Ik had begrepen dat u de vorige keer heeft gezegd dat de Raad van State er in een later stadium naar zou gaan kijken. Ik zou als medewetgever dan ook graag geïnformeerd worden over dat advies.

Staatssecretaris **Nicolai**: Dat is uitstekend. Volgens mij is het onderdeel van advisering van de Raad van State in een eerder stadium en daarmee is het voldoende openbaar voor deze Kamer. Maar mocht het anders zijn dan zal ik de heer Kox daarbij graag van dienst zijn.

De heer Van der Linden heeft nog gesproken over de wetgevende raad en de vergadering in openbaarheid. De premier heeft al duidelijk aangegeven dat die zaken wel gegarandeerd zijn. Dat betreft een van de weinige concrete stappen die in IGC-kader zijn gezet: het afwijzen van de wetgevende raad en het realiseren van openbaarheid van wetgevende vergaderingen.

Vervolgens kom ik te spreken over de verkiezing van de voorzitter van de Europese Commissie waarbij naar het oordeel van de regering een grote rol van het Europees Parlement op z'n plaats zou zijn. De heer Van der Linden heeft de zorg geuit dat hiermee de steen uit het bouwwerk zou worden getrokken. Dat is naar mijn stellige overtuiging niet het geval. Wij willen niet een principiële verandering aanbrengen in het evenwicht tussen de Europese Commissie, het Europees Parlement en de Europese Raad. Wel willen wij een sterkere en slagvaardiger Commissie en een democratischer Europa met een sterkere rol van het Europees Parlement. Beide

kan je versterken door het Europees Parlement iets meer betrokkenheid te geven bij de verkiezing van de voorzitter van de Europese Commissie. Feitelijk is het nu erg in handen van de Raad die het de facto feitelijk kan uitmaken; het is namelijk slikken of stikken voor het Europees Parlement en dat zal dan snel slikken zijn. Wij willen niet aan die principiële machtsverdeling tornen, maar wij willen wel een iets effectievere procedure zodat het Europees Parlement zijn rol van medebeslisser over wie voorzitter van de Commissie wordt, effectief kan maken. Dat kan op lichtere manieren dan door aan dat evenwicht te tornen, waarbij de variant die de heer Van der Linden al eerder noemde, een heel praktische kan zijn, namelijk dat wanneer het een of twee keer niet gelukt is, het Europees Parlement een eigen verantwoordelijkheid zou mogen nemen. Je kan ook denken aan meervoudige voordrachten of aan het houden van een profielschetsdiscussie in het Europees Parlement voordat de Europese Raad met een voorstel kan komen. Er zijn meerdere varianten en wij zijn hard bezig om daarin iets verstandigs te vinden wat op voldoende draagvlak kan rekenen.

De heer Van Middelkoop heeft gevraagd waarom Nederland niet vertegenwoordigd was in Praag. Dat betrof een bijeenkomst waarbij een groot aantal kleinere landen bij elkaar waren kort voor de formele start van de IGC. Het algemene antwoord is dat wij per geval bekijken bij welke bijeenkomst wij willen zijn. Daar zit ook een gedachte achter, namelijk dat wij niet in een vaste groep of kongsi verstoep willen raken. Aan het einde van de Conventie zijn wij een beetje aangeduid als de gangleader van de ganging up van kleine landen, maar dat was ook nooit onze eerste keus. Toen wij met Frankrijk en Duitsland op een gegeven moment onvoldoende voor elkaar vreesden te krijgen, hebben wij eieren voor ons geld gekozen in de vorm van een samenwerking ad hoc met een groep van 18 niet grote landen. Dat was niet in het kader van een vaste oriëntatie. Integendeel. Ik meen dat wij juist in de nieuwe Europese Unie met 25 lidstaten er beter aan doen door ervoor te zorgen dat wij niet in de groep van de kleine landen terecht te komen. Wij weten ook dat wij niet in de groep van de grote landen zitten, maar wij kunnen van die situatie een deugd maken door beide ingangen te hebben.

Voorzitter. Er zijn nog enkele andere opmerkingen gemaakt. De heer Hoekzema wees op het bredere belang van de Lissabonstrategie en het streven van Europa om in 2010 de meest concurrerende kenniseconomie ter wereld te zijn. Hij zei vooral dat het niet opschiet en dat er grote risico's zijn. Hij wees er verder op dat ook de heer Schraven en anderen zich daar grote zorgen over maken.

Er is zeker reden tot zorg. Het streven om in 2010 het meest concurrerend te zijn wordt met de dag ambitieuzer. Dat heeft met een aantal zaken te maken. Nationale overheden moeten binnen Europa hun verantwoordelijkheid nemen, waarbij het trefwoord "structurele hervormingen" is. Het bedrijfsleven moet zijn verantwoordelijkheid nemen op het gebied van R&D waar het meer achterblijft dan de overheden. Ook de methodiek speelt een rol, de zogenaamde methode van de

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Lissabonstrategie en de open coördinatie. Er zijn op dit moment te veel goede doelen. We moeten ons meer concentreren op de hoofddoelstellingen van de Lissabonstrategie en op de uitvoering en implementatie.

Voorzitter. Wij zullen dit volgend jaar tijdens ons Voorzitterschap doen, samen met de Ieren. Er is volgend jaar een bijna gecombineerd Voorzitterschap van Ierland en Nederland. Wij werken op dit punt zeer nauw samen en zijn het zeer eens. Het accent in de Lissabonstrategie ligt op het voorjaar, omdat de jaarlijkse voorjaarsraad over dit punt gaat. Nederland zal er tijdens het eigen Voorzitterschap ook een paar specifieke punten uithalen die van belang zijn, zonder daarbij te doubleren met de voorjaarsraad. Een belangrijk concreet punt zal de deregulering en de lastendruk zijn. Wij pakken deze zaken in Nederland zeer ambitieus aan. Aangezien de helft van de regelgeving echter uit Europa komt, heeft dit weinig zin als wij dit punt niet eveneens op Europees niveau aanpakken.

Voorzitter. Er werd door enkele woordvoerders onder wie de heer Kox gevraagd of het überhaupt uitmaakt wat Nederland in de IGC doet. Ook de heer Jurgens stelde enkele principiële vragen, waaronder de vraag of wij de loop van de ontwikkelingen zelf in de hand hebben. Hij wees daarbij op de discussie over de uitbreiding, waarbij de vraag hoeveel invloed Nederland heeft op de uitbreiding en toetreding van de tien landen, zeer pregnant aan de orde was. Dit deed mij denken aan de discussie die wij in de Tweede Kamer over de uitbreiding hebben gevoerd, waar de heer Melkert zijn laatste debat voerde. Hij had kritiek op de Nederlandse regering, omdat deze moeilijk deed over de uitbreiding en het zonder slag of stoot laten toetreden van landen die er nog niet klaar voor waren. De Nederlandse regering pleitte ervoor om een bepaalde vorm van uitsluiting mogelijk te maken op die terreinen waarop bepaalde landen nog niet klaar waren. De heer Melkert zei toen: Ook al kraait de haan niet, de zon gaat toch op. Hoewel dit een aardig spreekwoord is, is het de verkeerde voorstelling van zaken. Ik heb deze gelukkig noch in de woorden van de heer Kox noch in die van de heer Jurgens of anderen beluisterd. Alle woordvoerders hebben hier juist betoogd dat de regering haar invloed moet uitoefenen. De EU is geen natuurverschijnsel dat over ons komt. De EU zijn we zelf. De vergadering wordt voor vijf minuten geschorst.

*N

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. Ik stel kort nog drie onderwerpen aan de orde.

De heer Kox doelde in het interruptiedebat met de staatssecretaris waarschijnlijk op het advies van de Raad van State van 26 september. Ik kan met hem meevoelen dat het nuttig zou zijn, nu het stuk er als geheel ligt, een wat uitvoeriger vraag aan de Raad van State voor te leggen. Mij lijkt het de moeite waard om als in debatten over de EEG gezegd wordt dat er sprake is van een functionele staat, dit begrip verder uit te werken. De staatssecretaris zou daar zelf ook plezier van kunnen hebben.

Mijn tweede punt betreft het uitvoeren van moties van een of beide Kamers. Als de Kamer de mogelijkheid heeft, kritiek te leveren of suggesties te doen voor onderhandelingen, dan heeft de minister-president mij nog niet duidelijk gemaakt waarom het hem naar zijn mening vrijstaat af te wijken van de uitdrukkelijke wens van een grote meerderheid in beide Kamers. Ik verwijs met name naar artikel 1, lid 54 over de kwestie van het meerjarenperspectief. Hij moet op deze vraag wel antwoord geven, want wat is nog de zin van onze beraadslaging in deze Kamer als de regering gewoon haar gang gaat en alleen die moties overneemt die haar uitkomen? Mij lijkt het prettig als hij de leden van de Eerste Kamer ervan kan overtuigen dat het zinvol is dat wij met hem debatteren.

Rest mij nog de kwestie van de preambule. In de wandelgangen hadden wij daar even een discussie over. De vraag was of men tot het kamp van Balkenende of van Jurgens behoorde. Gezien ons geestelijk voorgelicht behoren wij beiden waarschijnlijk tot de late bekeerlingen. Ik spreek nu even niet als vertegenwoordiger van de fractie van de PvdA, maar als katholiek. Het zou mijns inziens de christenen in Nederland passen enige deemoed te tonen als zij zich beroepen op de waarde van het christendom, juist in dit geval waarbij het gaat om waarden als vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat, de eerbiediging van mensenrechten, verdraagzaamheid en pluralisme. Van deze waarden hebben juist de kerken niet het allersterkste voorbeeld gegeven. Zij hebben zich laten overtuigen door de mensen van de Verlichting dat wij die kant op moesten gaan. Wij kunnen dus meeliften met wat onze voorouders gezamenlijk hebben gedaan in de tijd van de Verlichting en daarna tijdens de Franse en Amerikaanse revolutie. Wij moeten ons echter niet op de borst kloppen.

Ik doe een beroep op de minister-president, omdat ik geen polarisatie wens. Ik lees een tekst waarin het gaat over culturele, religieuze en humanistische tradities van Europa. Ik houd vol dat het christendom onder alledrie valt: cultureel, religieus en humanistisch. Erasmus was een humanist in de oorspronkelijke betekenis van het woord. Je moet dus geen nevenstelling hebben, waardoor het lijkt alsof het christendom losstaat van die drie tradities. Zowel de culturele, de religieuze als de humanistische traditie is mede door het christendom gevoed. Misschien mag ik hem daarop aanspreken in een poging om elkaar te vinden.

Ik herhaal dat ik dat niet doe namens de fractie van de PvdA, want die gaat van het veel hardere standpunt uit dat in een grondwet zulke aspecten überhaupt niet thuis horen. Ik wil proberen hem ervan te overtuigen dat hij zich dient neer te leggen bij de huidige tekst van de preambule. Er is vandaag vaker gepleit voor deemoed. Ik hoop dat wij deze deemoed gezamenlijk kunnen opbrengen en dat wij geen getuigenispolitiek voeren.

Aan mijn hele betoog ligt de grote zorg ten grondslag die bij mijn fractie bestaat. De heer Kox en ik hebben die zorg in eerste termijn in een kort debatje onderling benadrukt.

Bij het ervaren van wat Europa aan het doen is, is er in feite sprake van een emotionele achterstand bij de mensen. Wij, als verlichte regenten, weten dat Europa heel goede dingen doet. Overigens verschillen de heer Kox en ik

daarover van mening. Bij de bevolking bestaat er echter op dat punt een achterstand en dat is een gevaar voor de legitimatie van wat wij staan te doen. Dit zal een zorg van ons allemaal zijn; het zal geen partijpolitieke kwestie zijn. Ik had dan ook een wat fermere antwoord van de regering verwacht over de manier waarop de achterstand kleiner gemaakt zou kunnen worden. Ik heb als voorbeeld het referendum genoemd, omdat wij dan moeite moeten doen om de burgers ergens van te overtuigen, maar er zijn wellicht ook andere middelen mogelijk. Ik lok graag op dit punt een betoog van de minister-president uit.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Eerst nog een opmerking over de Ecofinraad die een belangrijk deel van mijn betoog vormde. Ik heb niet gesproken over het stuk van die raad, maar over het stuk van het voorzitterschap waarin de punten van de Ecofinraad waren meegenomen. Ze waren daarin voorzien van een asterix, misschien voor de attentiewaarde. Begrijp ik nu goed dat de regering zegt dat de voorstellen in het document van de voorzitter over de punten die ik heb genoemd, dus de budgettaire beginselen, de begrotingsprocedure en het multilaterale toezicht, niet de steun van de regering krijgen in de verdere onderhandelingen die nog zullen plaatsvinden over de teksten? Ik zie de minister-president nu knikken, maar misschien kan hij het straks nog even zeggen. Dan ben ik daar tevreden mee en hoef ik de motie die ik achter de hand heb en waar ik ook brede steun in de Kamer voor heb weten te verzamelen, niet in te dienen.

Ook het meerjarig financieel kader is in de reeks van voorstellen genoemd. Wij weten dat de regering er anders over denkt; dat is in eerste termijn aan de orde geweest. De staatssecretaris zei dat hierover in onze Kamer verschillend wordt gedacht, maar er is door onze Kamer een motie aangenomen waarin erop is aangedrongen om het unanimitieitsbeginsel met betrekking tot het meerjarig financieel beleid los te laten en bijvoorbeeld te streven naar een versterkte gekwalificeerde meerderheid. Dat is dus geen verschil van mening, maar een duidelijke opvatting die in deze Kamer leeft. Ik sluit mij dan ook aan bij de vraag van de heer Jurgens, welke waarde de regering hecht aan het feit dat deze motie is aangenomen. Ook op dat punt vind ik dat de regering dient te volgen wat deze Kamer en de Tweede Kamer hebben besloten, door deze moties aan te nemen.

In eerste termijn heb ik expliciet gevraagd naar een verantwoording over de manier waarop is omgegaan met de aangenomen moties. Bij een aantal van die moties is die verantwoording impliciet gegeven, maar niet bij allemaal. Misschien kan dat alsnog gebeuren.

Dan nog een opmerking over de preambule. In het interruptiedebatje met de minister-president is al duidelijk geworden, dat de joods-christelijke waarden niet zozeer meer aan de orde zijn, maar dat het gaat om de tradities. Ik blijf mij verbazen over de scherpelijerij die wordt volgehouden om de religieuze tradities zoals die nu worden genoemd, te verbijzonderen tot de joods-christelijke. Ik begrijp dat niet zo goed, gezien de oproep die ook de minister-president doet om op dit punt niet al te

precies te willen zijn. Zoals de formulering nu luidt, lijkt mij dat een heel rekkelijke.

De heer Kox vroeg zich nog bij interruptie af, of de preambule niet beter kan worden geschrapt. Dat is ook de strekking van een motie die ik in juni heb ingediend in het debat over de ontwerpgrondwet. Die motie is toen niet aangenomen, maar ik blijf erbij dat schrappen van de preambule nog steeds de beste oplossing zou zijn. Als je nog enige intellectuele kwaliteit wilt brengen in de preambule, kom je niet ver, want als het gaat om de geschiedenis van Europa, is het een zeer eenzijdig, positief opgeklopt verhaal.

Met geen woord wordt gerept over de vele zwarte bladzijden in de geschiedenis van Europa. In die zin gaat het om een goedkoop stukje propaganda dat beter weggelaten kan worden. Die discussie is echter reeds gevoerd.

Ik heb in eerste termijn niets gezegd over het Europees defensiebeleid, niet zozeer omdat ik daarover geen opvatting heb, maar omdat ik gekozen heb voor de lijn in mijn betoog van controle op de jongste inbreng van de regering in het debat. De opvatting van mijn fractie is vrij duidelijk: de discussie over defensiesamenwerking op Europees niveau moet gevoerd worden totdat Europa uitsluitend mensen en middelen kan inzetten in gebieden waarin peace keeping of peace enforcing onder de vlag van de Verenigde Naties noodzakelijk is. Die lijn wil mijn fractie in de discussie blijven betrekken. De koppeling met de NAVO is daarbij absoluut niet noodzakelijk. Een en ander is heel wel zonder de NAVO en als het moet zonder de Verenigde Staten mogelijk.

De heer **Kox** (SP): Hebt u de formulering dat inzet alleen mag op basis van besluiten van de Verenigde Naties in de nieuwe grondwet gevonden? Is het ontbreken daarvan een reden voor de fractie van GroenLinks om, gelet op haar verleden, niet in te stemmen met de grondwet en de burgers te adviseren om nee te stemmen in het referendum dat mede dankzij haar inspanningen tot stand is gebracht?

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Wij kunnen natuurlijk pas een oordeel over de grondwet uitspreken als de definitieve vorm daarvan bekend is. De kwestie is naar onze mening niet statisch; de discussie over de Europese vredesmacht en de relatie tot de NAVO is juist heel dynamisch. De NAVO is natuurlijk ook aan veranderingen, c.q. erosie, onderhevig in de laatste tien jaar. Wij denken dat wij de discussie kunnen beïnvloeden door daar actief aan deel te nemen.

De heer **Kox** (SP): Mijn vraag was of GroenLinks kan instemmen met een grondwet waarin staat dat niet de Verenigde Naties de bottom line vormen, maar de Europese Unie zelfstandig kan beslissen om buiten het grondgebied tot peace enforcing of peace keeping over te gaan. Kan GroenLinks daarmee leven? Wij kunnen op basis van het antwoord op die vraag onze houding ten opzichte van het referendum bepalen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Dat zal blijken. In de discussie is het mandaat van de Verenigde Naties voor ons

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

een noodzakelijke voorwaarde, ongeacht of dat wordt vastgelegd in die grondwet.

De heer **Kox** (SP): Ik constateer dat als het punt niet wordt opgenomen in de grondwet, GroenLinks doorgaat met de strijd en ondertussen voor de grondwet stemt.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik sluit niet uit dat de strijd doorgaat en wij onze zin krijgen. Overigens besluiten wij niet alleen op grond van dit punt of wij ja of nee tegen de grondwet zeggen. Andere aspecten spelen daarbij ook een rol.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. De regering afwerkend volgens het principe "last in, first out" begin ik mijn betoog bij de staatssecretaris. Hij wijst erop dat het proces zich nog steeds ontwikkelt. Enerzijds is dat hoopgevend, want het kan dus nog alle kanten op, maar anderzijds is het beangstigend want het kan nog de verkeerde kant opgaan. De staatssecretaris geeft in het kader van Ecofin aan dat de zaak uiteindelijk is goed gekomen. Hij heeft niet aangegeven of het goed is gekomen met de verantwoordelijke minister, omdat de zaak reeds is afgerond. De suggestie van de D66-fractie om de betreffende bewindspersoon te vierdelen, vond ik wat ver gaan maar wat meer duidelijkheid op dit punt is zeker wenselijk.

Ik ben blij te horen: de EU zijn wij zelf. Ik ben mijn bijdrage immers met soortgelijke woorden begonnen. Parlementen mogen net zo min als regeringen zeggen dat zij niets meer te zeggen hebben. Parlementen kunnen zeggen dat zij niets meer willen zeggen en regeringen kunnen zeggen dat zij hun bijdrage beperken, maar dat is een politieke keuze. Het proces valt in dezen niets te verwijten. Overigens ontstaan in processen vaak bewegingen waarlangs iedereen denkt dat hij geen kant meer op kan, maar volgens mij kunnen wij nog alle kanten op.

De staatssecretaris wijst mij erop dat dit een verdrag is en dus geen grondwet. Tegelijkertijd is het geen verdrag maar een "grondwettelijk verdrag". Daarmee wordt in ons staatsrecht de nieuwe figuur van het "grondwettelijk verdrag" geïntroduceerd. Dit zou zorgvuldiger moeten gebeuren. De Raad van State heeft geen echt advies gegeven. Weliswaar is er een zin aan gewijd, maar normaal gesproken wordt er veel meer gedaan als wetsvoorstellen worden voorgelegd. Als de regering op dit punt nog over een ander document beschikt, wil ik dat graag zien. Als de regering daarover niet beschikt, lijkt het mij noodzakelijk dat die toets alsnog plaatsvindt, voordat instemming wordt betuigd met dit grondwettelijk verdrag. Wanneer het verdrag er namelijk is, betekent dit dat de Grondwet daaraan ondergeschikt is gemaakt. Het zou pijnlijk zijn als wij er dan achter komen dat er iets is besloten wat in strijd is met de Grondwet, maar waaraan wij niets meer kunnen doen. Ik kan overigens al een voorbeeld geven waar de Nederlandse en

de Europese Grondwet met elkaar botsen. In de Europese Grondwet wordt een solidariteitsverplichting opgelegd op het punt van veiligheids- en defensie-inspanningen. Zeker in het licht van de ene defensiestructuur en wellicht het ene defensiesysteem waarnaar wordt gestreefd, betekent dit dat een beroep kan worden gedaan op delen van de Nederlandse krijgsmacht, bijvoorbeeld door België of Estland. Nederland moet dan op basis van het verdrag hulp verlenen, vooral omdat wij marineschepen hebben en België en Estland niet. Dit vloekt met artikel 96 van de Grondwet, waarin staat dat de Staten-Generaal gaan over de inzet van Nederlandse militairen. Als wij vliegtuigen leveren, zitten daar ook altijd Nederlandse piloten in. Wellicht kan de staatssecretaris mij dit toch nog eens uitleggen.

De minister van Buitenlandse Zaken zal het parlementaire debat missen. Ik kan mij dat alleszins voorstellen. Ik ben onlangs benoemd in de Parlementaire Assemblee van de NAVO -- die bestaat ook -- waar ik hem misschien nog tegenkom, zodat wij een surrogaatdebatje kunnen voeren. Dat kan zich echter natuurlijk nooit meten met het echte debat.

Volgens de minister van Buitenlandse Zaken kun je zonder eenheid geen vuist maken, en heb je dan geen oren in Amerika. Ik vond dit een heel interessante zin. Blijkbaar zijn wij tot blokvorming veroordeeld om met een ander blok in gesprek te kunnen komen. Ik zou het plezieriger vinden als wij met Amerika kunnen spreken zonder dat wij ons van tevoren als blok moeten opstellen. Ik geloof meer in landen die met elkaar "on speaking terms" zijn dan in blokken die zich tegen elkaar opstellen in de hoop zo verder te komen.

De minister van Buitenlandse Zaken verwacht niet dat er één Europees leger zal komen. In artikel 15 staat echter toch dat de inspanningen op het gebied van veiligheid en defensie kunnen leiden tot een gemeenschappelijke defensie. Kan hij mij dit nog eens uitleggen?

De dubbele ophanging van ministers van Buitenlandse Zaken, Europees of Nederlands, lijkt mij een pijnlijke aangelegenheid. In de praktijk zal dit waarschijnlijk vaak tot conflicten leiden, maar het is dan aan die minister van Buitenlandse Zaken om dat dan op te lossen.

De minister-president wijst mij erop dat er afgerekend moet worden; hij eist negen gevulde koeken op. Ik had afgesproken dat ik die zou betalen als er werd geleverd. Ik begrijp nu dat de minister-president, op basis van de Handelingen, vindt dat hij die toezegging vol waarmaakt. Ik zal dan hem dan ook zodadelijk negen koeken overhandigen. Daarmee wordt overigens wel het vrijmarktmechanisme ernstig verstoord: er zijn nu weer geen koeken te koop!

Ik heb mijn mening gegeven over de moties. Ook daarvoor geldt dat er moet worden afgerekend; als het parlement iets zegt, moet de regering goede redenen hebben om daarvan af te wijken. Verder denk ik dat het mandaat van Laken niet zo breed was als de minister-president ons nu voorhoudt. Dit leid ik af uit reacties daarna van de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, die sprak over het bouwen van luchtkastelen en een vrijblijvende praatclub. Dat is toch iets anders dan: wij

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

hebben opdracht om een nieuwe grondwet te schrijven. Het proces is gaandeweg wel in die richting gegaan, maar volgens mij ontbrak het mandaat daarvoor.

Ik neem aan dat op tal terreinen voortgang wordt geboekt. Het is niet erg dat tempo wordt gemaakt en dat er wordt doorgepakt. De vraag in dat verband is echter waarom er zoveel tempo wordt gemaakt, maar zo weinig zorgvuldigheid wordt betracht.

Ik ken namelijk geen omvangrijker wet in Nederland die zó snel is afgehandeld als deze wet.

De **voorzitter**: Kunt u uw betoog afronden?

**

De heer **Kox** (SP): Daarom is mijn conclusie dat wij ons inderdaad hadden moeten houden aan wat er in Laken is vastgesteld: modernisering van de instituten van de Unie. De grondwet was dan iets geweest voor een later moment. Wij zijn nu te vroeg en daarom kan mijn fractie hieraan geen steun geven.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik wacht even tot de heer Kox zijn gevulde koeken aan de premier heeft overhandigd.

Ik moet eerlijk zeggen dat ik niet gewend ben aan ideologische scherpslijperij op het punt van de preambule. In de Conventie heb ik het ook niet beleefd, zoals het hier is beleefd. Ik wil veel meer van de belevingswereld van de burgers uitgaan. Onder de burgers, ook de burgers die in de Conventie aanwezig waren, bevindt zich een grote stroming die dat referentiepunt juist wel wil hebben. Tegen de heer Jurgens zeg ik: de rol die de huidige paus, als hoofd van de katholieke kerk, bij de val van de Berlijnse muur heeft gespeeld, is vele malen door de heer Gorbatsjov onderstreept. Ik weet niet hoe Europa er op dit ogenblik zou uitzien als de paus deze rol op dat moment niet had vervuld. Ik heb dit niet van mijzelf, maar ik verwijs naar Gorbatsjov, die dit een aantal keren nadrukkelijk heeft gesteld.

Ik wijs de heer Jurgens voorts op een aantal zeer belangrijke encyclieken en de sociale leer van gerechtigheid, naastenliefde en rentmeesterschap die juist in de kerk waartoe ik behoor, een zeer wezenlijke rol vervult. Ik ben opgevoed met de tien geboden die doordeesemd zijn van sociaal gedrag: naastenliefde, voor de ander klaarstaan, mijn en dijn. Dat zijn waarden die misschien niet voortvloeiën uit een dieper liggende ideologie die een paar honderd jaar teruggaat, maar wel uit de belevingswereld en opvoeding van de mensen van vandaag de dag. Ik zou met name vanuit die invalshoek willen opereren.

Over het mandaat van Laken zeg ik dat ik mij uiteraard ook een beetje aangesproken voelde. Ik ben buitengewoon blij dat wij het mandaat van Laken unaniem op deze manier hebben geïnterpreteerd en dat niemand zei: wij handelen nu in strijd met het mandaat van Laken.

De heer **Kox** (SP): Wat dacht de heer Van der Linden toen de minister van Buitenlandse Zaken, de vertegenwoordiger van onze regering, zei "zij zijn daar luchtkastelen aan het bouwen" en "het is een vrijblijvende praatclub". Toen moet de heer Van der Linden toch, los van wat hij precies van die woorden vond, gedacht hebben: dat is vreemd, de regering denkt er anders over dan wij. De heer Van der Linden interpreteert het mandaat toch anders dan de regering toen deed.

De heer **Van der Linden** (CDA): Nee, absoluut niet. Ik heb daar een andere opvatting over.

De heer **Kox** (SP): Niet deze minister van Buitenlandse Zaken, maar zijn voorganger dacht daar toch heel anders over?

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik heb dan ook op dat moment tegen die minister van Buitenlandse Zaken gezegd dat ik zijn opvatting niet deelde, dat het proces zijn beloop zou hebben, dat het zijn eigen mechanisme kent en dat de betrokkenheid van degenen die daar waren en de samenstelling van de Conventie bijna op voorhand een garantie zouden zijn voor succes.

De heer **Kox** (SP): Dan stellen wij samen vast dat niet duidelijk was dat dit mandaat in Laken was gegeven en dat de Conventie het op een bepaalde manier heeft geïnterpreteerd, namelijk anders dan de toenmalige regering deed.

De heer **Van der Linden** (CDA): Nee, uit die woorden van de minister van Buitenlandse Zaken mag u niet afleiden dat het mandaat van Laken een beperkt mandaat was. Dat was een politieke inschatting van de minister van Buitenlandse Zaken op dat moment. Dat kunt u niet doortrekken naar het mandaat van Laken. Het opvallende is dat alle deelnemers uit de 28 landen, de Europese Commissie en het Europees Parlement dat mandaat unaniem op deze manier hebben geïnterpreteerd en ingevuld.

Ik wil nog een paar punten oppakken. Het eerste punt heeft betrekking op het Verenigd Koninkrijk. Irak is natuurlijk een vreselijk wespennest. Ik heb het gevoel dat er in ieder geval één les uit Irak is getrokken, namelijk dat het Verenigd Koninkrijk toch wat dichterbij Europa is gekomen. Binnen de Benelux moeten wij proberen een balans te vinden in het defensiebeleid op weg naar een gemeenschappelijke Europese Defensie. Mijn verre horizon is één leger, maar dat is een heel verre horizon.

Op dit moment bedragen de defensie-uitgaven van Europa 60% van de Amerikaanse uitgaven, met een rendement van 15%. Wij hebben dus nog veel te doen, ook in relatie tot de belastingcenten van onze burgers, om effectiever met de middelen om te gaan. Dit kan alleen door samenwerking. Ik deel de opvatting van de minister wij dit traject moeten ingaan, zonder ons vast te leggen op de verre einder.

Wij hebben niet gesproken over de kwestie Spanje-Polen. Hoe schat de regering in dat wij hier

uitkomen? Wordt het 66%, dan wordt Polen geïsoleerd. Wat betreft de omvang van de Commissie verzet ik mij sterk tegen een mogelijk voorstel van Italië, waarbij de Europese Commissie uit 30 of meer leden zal bestaan. Ik hoop dat de Nederlandse regering daar dwars voor gaat liggen, want anders zou dit betekenen dat wij het kind met het badwater weggooien.

De staatssecretaris zegt dat hij de positie van het Europees Parlement wil versterken en dat is prima; daar zijn wij het allemaal mee eens. Hij heeft echter niet gezegd dat Nederland op dat punt de Conventie wil openbreken door te stellen dat het Europees Parlement de voorzitter van de Europese Commissie rechtstreeks verkiest. Betekent dit, als de Conventie blijft zoals die nu is, dat de VVD-fractie zegt: dat is het dan, wij gaan dit niet tot toetssteen maken van de beoordeling van het eindresultaat van de intergouvernementele conferentie? Gaat de VVD-fractie de boordeling over het referendum daar niet aan ophangen? Die indruk is wel gewekt, met name aan de overkant in de Tweede Kamer. Ik zou die indruk in elk geval willen wegnemen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): U suggereert nu dat u er voorstander van zou zijn om de Conventie open te breken en het Europees Parlement de voorzitter van de Europese Commissie te laten kiezen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Neen, daar ben ik niet voor. Ik heb juist gezegd dat dit een gevaarlijke operatie is, hoewel ik zelf op dat gebied amendementen heb ingediend binnen de Conventie. Als de staatssecretaris zegt dat binnen de teksten die nu voorliggen versterking van de positie van het Europees Parlement kan worden doorgevoerd, vind ik dat prima. Ik ben daar zeer tevreden mee, zeker in relatie tot het feit dat twee andere sleutelfiguren door de Europese Raad worden voorgedragen of benoemd. Het openbreken van de Conventie, zonder dat daarover een vanzelfsprekende unanimititeit bestaat binnen de IGC, zou naar mijn gevoel betekenen dat wij op een glijbaan zitten. Gelet op de positie van andere lidstaten acht ik de kans dat dit gebeurt overigens heel klein.

Op vragen over Europol is niet gereageerd. Morgen komt Europol in het Coreper aan de orde. Ik zou willen benadrukken dat de nationale parlementen hierin een plek moeten krijgen. Ik sluit aan bij de slotopmerking van de heer Jurgens. Het is broodnodig dat wij Europa bovenaan de politieke agenda zetten, omdat wij draagvlak nodig hebben en omdat het publieke debat noodzakelijk is. De politici, zowel hier als aan de overzijde, dragen er grote verantwoordelijkheid voor om aan de burgers duidelijk te maken waar de politieke partijen staan in het Europese debat. Dat is de eerste verantwoordelijkheid die wij hebben en wij mogen die niet afschuiven op anderen. Als wij het erbij laten zitten, mogen wij burgers niet verwijten dat zij onvoldoende interesse hebben in de Europese politiek. Daarbij hoort ook dat wij de maatschappelijke organisaties engageren om posities in te nemen met betrekking tot Europa. Zij zijn beter in staat om de vertaalslag te maken naar de leden van hun organisaties dan menig politicus in het land.

*N

De heer **Kohnstamm** (D66): Voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun reactie. Wat de Ecofin en het voorzitterschap betreft, heeft de staatssecretaris ons uitgelegd hoe de procedure is gegaan. Ik kom tot de conclusie dat de coup van Zalm verijdeld is en wens de staatssecretaris zeer veel succes toe om die collega beter in de gaten te houden wanneer hij buitengaats gaat, want dan gaat het mis en dat moeten wij niet hebben. Het is ook goed voor de heer Zalm als hij op dit punt beter in de gaten wordt gehouden, want dan hoeft hij hier in de senaat niet meer zo hardhandig door de staatssecretaris tot de orde te worden geroepen. Het is overigens een curieus deel van het debatje waarin de staatssecretaris ook nog de nettobegrenzer en de uniformiteit in de besluitvormingsprocedure Financiële Perspectieven achtereenvolgens behandelt.

Hij is hierover ook al in de Tweede Kamer in debat gegaan. Ik kom steeds meer tot de overtuiging dat die twee meer met elkaar te maken hebben dan je zou kunnen afleiden uit de debatten aan de overzijde, mede naar aanleiding van een uitspraak van de staatssecretaris in De Telegraaf. Dit betekent eigenlijk dat je bij de Conventie, als je het over kon doen, meteen ook over de netto-begrenzer een besluit zou kunnen nemen, want dan zou de deal iets gemakkelijker tot stand kunnen komen: wel een netto-begrenzer, maar geen uniformiteit in de financiële perspectieven. Ik laat dit even voor wat het is.

Ik heb met grote instemming en waardering geluisterd naar de opmerkingen van de heer Jurgens, deze keer sprekend als katholiek. Vanuit mijn eigen invalshoek wil ik er met handhaving van mijn indringende verzoek aan de minister-president alleen nog over zeggen dat het in de waardengemeenschap van D66 en de Onafhankelijke Senaatsfractie niet gebruikelijk is om met geslepen messen te debatteren.

Ik heb van het European policy centre in Brussel een prachtig schema gekregen. Daaruit blijkt dat er, als alle landen op de meest relevante en cruciale punten bij hun oorspronkelijke inzet voor de IGC blijven, helemaal niets meer van terecht komt. Ik heb op mijn stelling in eerste termijn helemaal geen reactie gehad. Dat is ook niet nodig, want wie zwijgt, stemt toe. Ik stelde dat het Verdrag van Nice, geratificeerd en wel, de enige terugvaloptie is als de tekst van de Conventie "down the drain" gaat. Dit zou niet minder dan dramatisch zijn voor de institutionele architectuur van de EU en voor de besluitvaardigheid van de instituties van de EU. Ik steun hiermee op hoofdlijnen de inzet van het kabinet, niet als het gaat om de afwijkingen van de Conventie, maar als het gaat om de koers van het kabinet om toch vooral voorzichtig te zijn met het acquis van de Conventie. Ik wens het kabinet ontzettend veel succes bij zijn pogingen om ervoor te zorgen dat dit zoveel mogelijk intact blijft.

*N

De heer **Hoekzema** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de minister-president, de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken zeer voor hun uitgebreide antwoord. Het was toch niet helemaal volledig. In de eerste plaats vraag ik de minister-president nog om een verduidelijking van zijn antwoord op mijn vraag over het verschuiven van het machtsverwicht ten gunste van de grotere lidstaten. Hij zei dat er bij het besluitvormingsproces inderdaad een verschuiving van het zwaartepunt in de richting van de grotere lidstaten aan de gang is, met name in de Raad. Omdat de grotere lidstaten nu eenmaal een duidelijke positie in de Raad hebben, betekent dit naar mijn mening dat zij toch wat extra macht dreigen te krijgen, terwijl het juist de opzet van mijn fractie is – en ik meen dat dit ook de opzet van de regering is – om de kleinere lidstaten een duidelijke positie in dit machtsverwicht te laten behouden. Vandaar dat ik een relatie legde met de samenstelling van de Europese Commissie: elke lidstaat een stemhebbende Commissaris. Daar is de minister-president wel naar toe gaan redeneren. Ik maak hieruit op dat het in het hele proces met name gelet op de positie die de nieuwe lidstaten hebben ingenomen, ook wel in die richting zal gaan. Graag een nadere verduidelijking hiervan.

In de richting van de minister-president wil ik nog opmerken dat het mij deugd doet dat hij zo'n duidelijk antwoord heeft gegeven, daar waar het ons standpunt inzake deregulering betreft. Hij heeft aangegeven dat hij op Europees niveau en straks als voorzitter van de Europese Unie er alles aan zal doen om hier paal en perk aan te stellen en om het terug te brengen, met name ook wat betreft de administratieve lasten enz.

Voorts wil ik namens mijn fractie nog iets zeggen over de preambule. In de eerste plaats is mijn fractie van mening dat een preambule bij deze grondwet eigenlijk niet nodig is. In de tweede plaats, als deze er toch komt, willen wij het zo sober mogelijk houden. Mijn fractie heeft er geen enkele behoefte aan en is er ook tegen om met name het begrip "religieuze traditie" nader te articuleren. Dat vinden wij in dezen niet verstandig. Ik denk dat wij dit vooral breed moeten houden.

De minister van Buitenlandse Zaken zeg ik dank voor de uitgebreide beantwoording. Ik heb één vraag in zijn richting en dat betreft de bijstandsclausule, artikel 5 van het NAVO-verdrag. Wij vinden het niet nodig dat een dergelijke clausule ook nog opgenomen wordt in de grondwet, als het gaat om het EVDB. Daar wil ik graag de reactie van de minister van Buitenlandse Zaken op horen.

De staatssecretaris, ten slotte, heeft het gehad over een sterke Europese Commissie en een sterk Europees Parlement. Dat spreekt ons zeer aan. Hij heeft er ook over gesproken dat het kabinet in alle opzichten wil bevorderen dat de betrokkenheid van het Europees Parlement bij de verkiezing van de voorzitter van de Commissie duidelijk vorm wordt gegeven. Ik heb uit zijn antwoorden begrepen dat hij verschillende modaliteiten onderkent op grond waarvan de facto het Europees Parlement een zeer belangrijke stem, zo niet dé stem, heeft als het gaat om de verkiezing van de voorzitter. Wij vinden dit belangrijk,

ook in het kader van het zo communautair mogelijk opereren van Europa in het belang van de kleinere landen.

In dat opzicht kom ik nu direct bij de heer Van der Linden en de heer Kohnstamm. Beiden hebben gevraagd wat het standpunt van de fractie van de VVD in de Eerste Kamer is, als het gaat om de uiteindelijke standpuntbepaling in dezen, met name in verband met het al of niet rechtstreeks kiezen van de voorzitter van de Commissie door het Europees Parlement. Welnu, in de eerste plaats heb ik begrepen -- ik ben hier nog maar pas begonnen -- dat wij twee Kamers hebben en dat iedere Kamer haar eigen positie heeft. In de tweede plaats hebben wij als fractie gezegd dat wij het hele proces met betrekking tot wat uiteindelijk de grondwet zal worden, willen afwachten omdat het vele aspecten heeft. Wij willen het mede beoordelen op de positie die de kleinere landen daarin behouden. Dat zal bepalend zijn voor het standpunt dat wij uiteindelijk innemen. Ik begrijp dat de heer Van der Linden het daarmee eens is en dat hij dit hard wil uitroepen!

De heer **Van der Linden** (CDA): Betekent dit dat u tevreden zult zijn als het conventieresultaat dat ter tafel ligt op hoofdpunten aanvaard wordt?

De heer **Hoekzema** (VVD): Nee, dan zouden wij voorbijgaan aan het feit dat het proces nog gaande is. Als wij het conventieresultaat dat nu ter tafel ligt aanvaarden, is het de vraag of wij daarover nog wel moeten discussiëren. Waarom voeren wij dan nog dit debat als wij dit resultaat toch aannemen? De discussie in beide Kamers is juist bedoeld om enige verbeteringen aan te brengen, ook ten behoeve van de positie van ons land. U zult het er toch mee eens zijn dat als wij over de buitenlandse politiek praten of als wij in Europees verband onderhandelingen voeren, met name het belang van Nederland daarbij een rol speelt.

De heer **Van der Linden** (CDA): Uiteraard speelt daarbij het belang van Nederland een rol. Hierover komen wij te spreken in het debat over de Staat van de Europese Unie. Nu gaat het mij om iets anders. We hebben namelijk een conventieresultaat dat op verschillende punten en op verschillende tijdstippen is besproken. De uitkomst van die discussie is bekend. Graag wil ik nu weten of die uitkomst door de VVD-fractie als een goede uitkomst wordt gezien.

De heer **Hoekzema** (VVD): Dat kunt u mij niet vragen, want de IGC is nog volop bezig en moet nog bepalen hoe de grondwet er uiteindelijk komt uit te zien. Wij zouden te vroeg roepen als wij nu al een standpunt zouden innemen. Daarmee zouden wij niet een goede positie innemen. In alle jaren waarin ik mij met politiek bezighield, heb ik geleerd dat je nooit te vroeg je standpunt moet bepalen. Dat moet je zeker niet doen als nog allerlei discussies worden gevoerd en de regering probeert in IGC-verband zoveel mogelijk te bereiken. Op dit moment krijgt u van mij op dit punt dan ook geen uitspraak.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Eigenlijk had ik de heer Hoekzema niet willen interrumpen, omdat ik

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

dit betoog zie als een verlengde van zijn maidenspeech. Toch heb ik nu een vraag naar aanleiding van zijn opmerking van vijf minuten geleden. Wat de VVD-fractie betreft, hoeft de preambule niet. In juni is in de Eerste Kamer een motie ingediend waarin wordt uitgesproken af te zien van de preambule. De VVD-fractie heeft toen tegen die motie gestemd. Gelukkig is voortschrijdend inzicht eenieder gegeven. Als ik deze motie in derde termijn opnieuw zou indienen, zou de heer Hoekzema daar dan zijn handtekening onder zetten?

De heer **Hoekzema** (VVD): Als ik gezegd heb dat die preambule wat ons betreft in feite niet hoeft, omdat die niet functioneel is in het licht van de grondwet, weet u wat nu mijn antwoord is.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ja, dus?

De heer **Hoekzema** (VVD): Ja.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Dan vraag ik de voorzitter om een derde termijn te houden, zodat ik die motie kan indienen.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Ik ben nog enigszins verbouwereerd vanwege het feit dat de heer Hoekzema in de val trapte die de heer Platvoet aanbracht. De heer Platvoet kan ik dan weer complimenteren met zijn raffinement, maar ik wilde eigenlijk beginnen met het bedanken van de bewindslieden voor de gegeven antwoorden. Materieel kan ik blijven bij wat ik heb gezegd. Ik heb met zeer veel plezier geluisterd naar de manier waarop de minister-president zijn beleid verdedigt. Hij heeft gezegd dat de regering er voorstander van is dat er in de preambule een verwijzing komt naar de joods-christelijke traditie. Hij heeft heel duidelijk gemaakt dat de relatie met de Tweede Kamer op dit punt is gepacificeerd. Dat vind ik waardevol. Hiervan zou deze Kamer iets kunnen leren. Vervolgens heeft hij de kwestie teruggebracht tot de juiste proporties. Hij heeft gezegd: het gaat om een verwijzing naar een traditie en niet meer dan dat. Het zou mij een lief ding waard zijn geweest als de heer Hoekzema dat goed zou hebben opgevangen en niet zo gemakkelijk zijn handtekening had gegeven. Ik adviseer hem nog eens na te deken voordat hij die inderdaad zet. Je kunt op een gegeven moment ook de zaak de zaak laten en de regering de ruimte geven. Nu is sprake van het je binden aan een oppositiepartij, terwijl die oppositiepartij zeer uitgesproken opvattingen heeft. Die gaan veel verder dan die van de VVD.

De heer **Kohnstamm** (D66): Ik heb altijd begrepen dat de heer Van Middelkoop een echte democraat is. Op basis van dit debat kunnen wij -- motie of niet -- vaststellen dat er in deze Kamer een meerderheid is tegen de koers die de minister-president heeft ingezet. Wij kunnen gaan spelen over het gegeven jawoord en het terugtrekken. Ik kan het

mij voorstellen dat daar omtrekkende bewegingen over kunnen worden gemaakt. Vaststaat één ding: er is een meerderheid voor een andere koers. Zou dat voor de minister-president niet medebepalend moeten zijn bij het bepalen van zijn inzet straks in de IGC?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik heb de heer Kohnstamm leren kennen als politicus, democraat en soms als jurist. Dat laatste moet ik hem nu in verwijtende zin voorhouden. Als je een politiek gevoel hebt, wil dat toch niet zeggen dat je dat altijd kracht moet bijzetten door een motie in te dienen of te steunen? Je kunt op een gegeven moment ook de verhoudingen niet zwaarder willen maken dan nodig is. Er zijn allerlei modaliteiten denkbaar voordat je zover komt dat je je eigen politieke opvatting tot gelding wilt brengen op een zodanig sterke manier dat je een confrontatie met de regering zoekt. Dat kan met behoud van ieders opvattingen, ook die van de heer Hoekzema.

De heer **Kohnstamm** (D66): Stelt de heer Van Middelkoop met mij vast dat een meerderheid in deze Kamer een andere route zou willen bewandelen dan de minister-president heeft aangegeven?

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Zo geformuleerd, in deze voorzichtige bewoordingen, heb ik tegen die formulering geen bezwaar.

Ik voeg de minister-president mijn waardering toe in zijn oppositie tegen de heer Jurgens, van wie wij tot mijn grote verbazing vernamen dat wij met z'n allen allang lid zijn van het Humanistisch Verbond. Dat is echt niet zo.

De heer **Jurgens** (PvdA): De vorige ronde was het geschiedvervalsing en nu is het werkelijkheidsvervalsing, want humanisme en het Humanistisch Verbond betekenen in Nederland heel iets anders dan het algemene begrip "humanisme", waar ook Desiderius Erasmus, Rudolf Agricola en vele anderen zich mee tooiden.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Het was mijn wat speelse manier om duidelijk te maken dat de manier waarop de heer Jurgens het begrip "humanisme" uitlegt niet de mijne is en veel te zwaar is opgerekt. Maar goed, laten wij die levensbeschouwelijke discussie niet verder voeren. Ter markering van mijn eigen standpunt had ik er behoefte aan om even een kritische kanttekening te plaatsen bij dit gebruik van het woord "humanisme". Ik gebruik niet graag grote woorden als geschiedvervalsing, maar het was van een bijzonder karakter.

Ik neem Groen van Prinsterer in bescherming tegen de heer Jurgens, die een beetje deed alsof Groen van Prinsterer in zijn tijd een reactionaire figuur was. Groen van Prinsterer voelde zich helemaal thuis bij de liberale staat, maar werd kritisch toen hij in de gaten kreeg dat het de staat van de liberalen was. Dat was even iets anders.

Ik vraag de minister-president hoe het stuk van de Conventie functioneert binnen de IGC. Het is een praktische vraag, maar hij zal de achtergrond begrijpen.

Ik heb met de minister van Buitenlandse Zaken een verschil van mening over de positie van de Europese minister van buitenlandse zaken. Dat kan niet helemaal worden opgelost. Dat hij twee petten heeft, vind ik niet

eens het meest belangrijke, al voorzie ik allerlei institutionele problemen. Het verschil van mening betreft de vraag wat de zwaarste pet is. Ik daag de minister uit door een zijlicht op deze vraag te werpen. Hoe moet in zijn waarneming in een concreet geval het mandaat van deze functionaris totstandkomen? Hij moet op een gegeven moment een positie bepalen. Misschien begrijp ik dan iets beter waar het politiek primaat bij de aansturing behoort te liggen.

De celibataire diplomatie was een teleologische prikkel die ik heb toegediend en die volledig heeft gewerkt. Waarom wij niet in Praag waren, heb ik niet al te goed begrepen, maar laat maar.

Is het de bedoeling van de staatssecretaris om de zaak van de nettobegrenzer naar het niveau van de IGC, naar het verdrag te tillen?

Mogelijkerwijs zou er verwarring kunnen bestaan over de rol van de Raad van State in het hele proces. Als ik het goed zie, is het volgende aan de orde. De Raad van State heeft geadviseerd over de Conventie. Als de IGC is afgerond en er een product ligt, wordt dat gewoon in Nederland onderworpen aan de nationale goedkeuringsprocedure. Daar hoort een advies van de Raad van State bij. Die kan concluderen dat er sprake is van strijdigheid met de Grondwet.

In dat geval hebben we keurige voorschriften over hoe te handelen. Een nieuw advies van de Raad van State zal toch de gewone status hebben in het proces van goedkeuring van een goedkeuringswetsvoorstel. Als ik dat verkeerd zie, hoor ik dat graag.

De voorzitter: Dan geef ik nu het woord aan de regering voor de reactie in tweede termijn, met het vriendelijke verzoek een en ander zo beknopt mogelijk te houden, gelet op het feit dat we qua tijd wat uitlopen en ook gelet op het feit dat na het debat over het Nederlands voorzitterschap van de Raad van Europa de minister van Buitenlandse Zaken naar de Tweede Kamer moet.

**

*N

Minister Balkenende: Mevrouw de voorzitter. Ik zal trachten zo beknopt mogelijk te antwoorden, zoals u heeft aangegeven. Ik dank de leden van de Kamer voor de inbreng in tweede termijn.

De heer Jurgens heeft gevraagd hoe het kabinet omgaat met de moties die zijn aangenomen. De algemene regel is dat een motie in beginsel behoort te worden uitgevoerd tenzij er bepaalde redenen zijn waarom het niet kan. Wanneer we spreken over Europa, zijn er nogal wat voorbeelden waarbij de Eerste en de Tweede Kamer niet eensluidende signalen afgeven. Ik noem het vraagstuk van de commissaris per lidstaat. Daarover denkt de Eerste Kamer anders dan de Tweede Kamer, terwijl wij als regering met beide delen van de Staten-Generaal hebben te maken. Aangaande de financiële perspectieven en de continuïteit constateer ik, dat wij in de Tweede Kamer een politieke dekking hebben voor ons standpunt dat wij

moeten streven naar unanimiteit, althans als inzet bij de besprekingen in het kader van de IGC. De Eerste Kamer denkt daar evenwel anders over. Ten aanzien van de preambule merk ik op dat er sprake is van een zekere pacificatie in de Tweede Kamer waar gesproken wordt in termen van een verwijzing naar de joods-christelijke traditie en niet naar joods-christelijke waarden.

De heer Jurgens heeft met betrekking tot de preambule gezegd dat er geen reden is voor het kabinet om zich hiervoor op de borst te kloppen. Hij heeft het woord deemoed gebruikt. Ik vond het overigens boeiend te constateren dat hij vandaag niet de behoefte had om te spreken als senator maar wel als katholiek, en als protestant voeg ik er graag aan toe, als rooms-katholiek. In de Tweede Kamer heb ik wel eens een debat gevoerd waarbij de spreker zichzelf de vraag stelde of hij daar als mens, als lijststrekker of als minister het woord voerde. In de Tweede Kamer ligt het wat dat betreft dus nog wat complexer dan in de Eerste Kamer. Dat past wellicht ook wat meer bij de hoedanigheid van deze Kamer als chambre de réflexion. De heer Jurgens heeft gezegd dat de traditie eigenlijk opgaat in waarden van het humanisme. Ik meen dat het recht doen aan de Europese geschiedenis inhoudt, dat de authentieke betekenis van de joods-christelijke traditie wordt gearticuleerd. Ik noem als voorbeeld de rol die de huidige paus heeft gespeeld bij de omwenteling destijds van het systeem in Polen. Als je in Polen bent en je hoort hoe men daar spreekt over het onderwerp, dan maakt dat veel duidelijk. Het is niet de bedoeling om daarmee te polariseren maar om recht te doen aan datgene wat mensen voelen. Mensen zoals president Kwasniewski en premier Miller, van wie de een agnost is en de ander atheïst, praten juist vanwege die gevoelens met hartstocht over dit onderwerp om recht te doen aan wat anderen denken. Om die reden heb ik vandaag in deze Kamer gezegd dat dit niet iets is voor scherpelijperij of polarisatie. Het is belangrijk dat wij elkaar een klein beetje de ruimte geven om te komen tot een formule die ook recht doet aan dat deel van de Europese geschiedenis.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): De minister noemde drie voorbeelden van punten waarover de Eerste en de Tweede Kamer van standpunt verschillen. Ik moet hem nageven dat die voorbeelden terecht zijn. Dat is een nadeel of misschien wel een voordeel van het tweekamerstelsel.

De Tweede Kamer heeft op dit punt een duidelijke motie aangenomen met betrekking tot de term joods-christelijk in de preambule. Nu uit het debat in tweede termijn is gebleken dat ook de VVD zeer duidelijk vindt dat het in de preambule moet blijven bij de religieuze traditie en dat religieus niet verder gepreciseerd moet worden, is er in de Eerste Kamer een duidelijke meerderheid die vindt dat het hierbij moet blijven. Zowel de Eerste als de Tweede Kamer is die mening toegedaan. Dat is een overduidelijk signaal, ook voor u. U begon vanuit de redenering: als het verschillend ligt, dan ligt het moeilijk. Het ligt nu niet verschillend, het ligt duidelijk en eenduidig. U kunt dan niet blijven verwijzen naar een kleine minderheid van vooral nieuwe lidstaten die dit ook zou vinden.

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Laat hierover geen enkel misverstand bestaan. Ik heb het mandaat van de Tweede Kamer om het standpunt uit te dragen, zoals ik dat hier heb aangegeven. We hebben daarover van gedachten gewisseld. Er is daarover eerder een motie aangenomen. We zijn verdergegaan met het debat en we zijn elkaar daar genaderd op de woorden joods-christelijke traditie. Dit is een standpunt van het kabinet. Ik heb dit internationaal ingebracht. Ik hecht aan mijn eigen consistentie op internationaal terrein. Als deze Kamer de behoefte heeft om een uitspraak te vragen, dan heeft zij dat recht. Ik vind dat ik voldoende politiek mandaat heb vanuit de Tweede Kamer om op dit punt de lijn die ik heb ingezet te voltooien. Ik zal dat ook doen.

Voorzitter. De heer Jurgens heeft gesproken over het overtuigen van de burger. Hij noemde de term "verlichte regenten" als uiting van de besluitvorming van het mechaniek in Europa. Ik wil hem graag volgen in zijn appel dat het Europa van de 21ste eeuw niet alleen in het verstand moet zitten van degenen die bezig zijn met de besluitvorming maar ook in de harten van de burgers. Mensen moeten een Europeagevoel krijgen. Er moet een Europese identiteit ontstaan die als zodanig wordt beleefd. Oud-premier Zijlstra zei dat de Tweede Kamer in de jaren vijftig vol zat, als je het over Europa had. Er zitten nu bij de debatten over Europa alleen woordvoerders en er is verder een lege Kamer. Hoe kan dat? Er is kennelijk een soort automatisme ontstaan over Europa, terwijl we ons in feite bewust moeten zijn van de verandering die zich op het ogenblik aftekent. Ik ben daarom gelukkig dat de Conventie niet alleen een zaak is geweest van een kleine club. Er zijn parlementen bij betrokken geraakt. De parlementariërs hebben gezorgd voor terugkoppeling naar hun eigen parlement, in ons geval de Tweede en de Eerste Kamer. Er vindt een Europadebat plaats. Wij zien dat er een breed debat aan het ontstaan is rond de IGC. Er zijn referenda en noem maar op. Ik mag hopen dat de situatie van "verlichte regenten" plaatsmaakt voor een Europeagevoel waarbij mensen het belang van Europa en de waarde van de Europese samenwerking inzien en de noodzaak beseffen om internationale vraagstukken op internationale schaal op te lossen. We moeten dan met elkaar verder kunnen komen.

De heer Kox sprak over het mandaat van Laken. Het mandaat van Laken moet gezien worden vanuit twee elementen. Er is om te beginnen een open opdracht gegeven om te komen tot een toekomstige inrichting van de Unie. Op basis van die open opdracht zou je de vraag kunnen stellen of dit niet te veel is geweest. Er is in dat kader gesproken over de mogelijkheid van een constitutionele ordening. Het feit dat rekening is gehouden met de mogelijkheid van een constitutionele ordening, heeft alles te maken met de vraag hoe de Conventie gezien moet worden in relatie tot het mandaat van Laken. De Conventie beantwoordt aan wat in het mandaat besloten lag.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Die redenering is plausibel. De Conventie heeft het in ieder geval op die manier gezien. Ik wil alleen vaststellen dat de toenmalige regering het in ieder geval niet op die manier zag. Deze gebruikte de formulering: leuk verzetje, praatclubs. Er was iets in het

mandaat van Laken dat deze mogelijkheid gaf. De Conventie heeft het althans zo geïnterpreteerd. De toenmalige Nederlandse regering dacht daar anders over. Er is een moment geweest dat de regering van opvatting is veranderd op dat punt.

Minister **Balkenende**: Toen indertijd het werk begon, werd gesproken over de Conventie in termen van een instantie die meerdere opties zou kunnen aandragen. Uiteindelijk is er iets anders uitgekomen in die zin dat het geen breed palet aan opties was, want dat had de discussie vooruitgeschoven. Dat had voor moeilijkheden gezorgd en veel meer tijd gekost.

De waarde van de Conventie is dat het niet is gebleven bij verschillende opties, wat misschien aanvankelijk de verwachting was. Zij bleek uiteindelijk de handtekening voor de verdere institutionele structuur van Europa.

De heer **Kox** (SP): Die appreciatie kun je daaraan geven, anderen waarderen de Conventie anders. Als een minister van Buitenlandse Zaken zegt dat men luchtkastelen bouwt, is je eerste idee als burger niet dat men een grondwet in elkaar timmert. Ik hoop dat wij het daarover eens zijn. De toenmalige regering dacht er anders over. Waar is dat veranderingsproces begonnen? De Conventie had een eigen dynamiek. Wanneer dacht de Nederlandse regering: hier wordt wel degelijk gewerkt aan een constitutioneel verdrag en dat vinden wij een belangrijke zaak? Deze regering straalt uit dat zij het een belangrijke zaak vindt. Zij zegt iets anders dan de vorige minister van Buitenlandse Zaken.

Minister **Balkenende**: Het is niet alleen een kwestie van de vorige regering of de vorige minister van Buitenlandse Zaken. De perceptie op dat moment was dat het werk van de Conventie zou kunnen uitmonden in verscheidene opties, met alle onzekerheid van dien. Uiteindelijk is het anders gelopen. In het debat heb ik gezegd dat er op gegeven moment een vergadering was van de Europese Raad waarin de verdeeldheid van opvatting zeer groot was. De vraag was toen of het de Conventie zou lukken, tijdig tot een conclusie te komen. Het is gelukt. Ik ben heel blij met die voortvarendheid. Als het resultaat van de Conventie geweest zou zijn dat er verscheidene opties waren, dan had dit het proces behoorlijk vertraagd en belemmerd. Ik ben blij dat het zover is gekomen. Ik houd staande dat wat eruit is gekomen, binnen het mandaat van Laken valt.

De heer Van der Linden heeft gevraagd naar de inschatting van de stemmenweging. Hij verwijst terecht naar landen als Spanje en Polen die op dit punt hun positie duidelijk hebben gemarkeerd. Voorts heeft hij het over de samenstelling van de Commissie. Het lijkt mij niet verstandig, nu in te gaan op de vraag hoe het zou kunnen gaan. Wij weten ongeveer wat het krachtenspel is. Wij weten ook dat als er geen besluiten komen, de terugvaloptie van Nice er is. Mij lijkt het niet verstandig op die mogelijkheden in te gaan. Er is een uitkomst in het kader van de Conventie. Wij zullen de komende weken moeten zien of wij er met elkaar uit kunnen komen. Het

lijkt mij niet verstandig op deze plaats te speculeren over mogelijke uitkomsten.

De heer Kohnstamm heeft gesproken over de waardengemeenschap. Dat onderwerp hebben wij nu voldoende besproken. Hij zei dat als iedereen op zijn strepen blijft staan, er niets overblijft. Dat is natuurlijk waar. Hij maakt het aanschouwelijk. Onze zorg is dat als het proces te veel tijd neemt en er steeds nieuwe ideeën naar voren worden gebracht, het gevaar van ontrafeling dreigt. Wij willen dat niet. Om die reden wil het kabinet zo dicht mogelijk bij het Conventieresultaat blijven. Die keuze is breed ondersteund. Voorts moeten wij tempo blijven maken. De heer Kohnstamm heeft dat signaal willen afgeven. Hij heeft daarin gelijk.

De heer Hoekzema heeft gesproken over de grote lidstaten en de stemmenweging. Het Verdrag van Nice bevat een andere stemmenweging dan de uitkomsten van de Conventie. De uitkomsten van de Conventie zijn iets gunstiger voor de grote staten, hoewel daar tegenover staat dat de communautaire besluitvorming wordt versterkt. Er waren echter ook voorstellen van grote lidstaten die destijds duidelijk leidden tot een grotere rol van de Europese Raad en een veel grotere rol van de president van de Europese Raad. Dat zou een veel slechtere uitkomst zijn geweest. De waarde van de Conventie is naar mijn mening dat men het evenwicht tussen de instellingen, Parlement, Commissie en Raad, heeft kunnen behouden. Ik ben daarmee ingenomen.

De heer Hoekzema sprak vervolgens over de stemhebbend Commissaris per lidstaat. Hij veronderstelde dat het die kant zou uitgaan. Hiervoor geldt hetzelfde als wat ik tegen de heer Van der Linden moest zeggen. Ik laat mij niet uit over de precieze uitkomsten. Ik heb aangegeven wat het resultaat van de Conventie is en wat de ideeën zijn binnen de Commissie. Ik heb gewezen op de gevoeligheden die bestaan bij de nieuwe lidstaten. Wij zullen de komende weken moeten zien tot welke conclusies dat kan leiden.

De heer Van Middelkoop heeft gevraagd hoe het stuk van de Conventie functioneert. Het is een ontwerpverdrag. Als zodanig wordt het aan de orde gesteld binnen de IGC. Het is een stuk dat de basis vormt voor de verdere beraadslaging. Het doel is, zo dicht mogelijk bij het Conventieresultaat te blijven. Vragen over een aantal punten moeten nog wel beantwoord worden.

Voorzitter. Ik meen hiermee de vragen te hebben beantwoord die mij zijn gesteld. De overige vragen zullen door de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris worden beantwoord.

Ik hecht eraan, op te merken dat wij op het ogenblik aan de vooravond staan van een belangrijk besluitvormingsproces ten aanzien van het Europa van morgen, het Europa van de 21ste eeuw.

Ik heb dat vandaag heel duidelijk gevoeld, ook bij de heer Hoekzema die destijds discussies meemaakte, toen hij nog een jongeling was, over het Europese ideaal na de tweede wereldoorlog. Daar hebben wij lange tijd mee geleefd, maar wij hebben nu een andere situatie in Europa. Het ijzeren gordijn is weg en landen die lange tijd weg waren, zijn nu weer bij de Europese Unie gekomen. Dat proces is iets om dankbaar voor te zijn, en het betekent ook dat wij

stil moeten staan bij de structuren die nodig zijn om de nieuwe fase van de Europese geschiedenis in te gaan. Wat dat betreft beleven wij een belangrijke tijd en ben ik zeer ingenomen met het debat vandaag in uw Kamer.

De heer **Hoekzema** (VVD): De minister-president heeft nog recht op een nadere verduidelijking van de positie die ik innam bij een interruptie van de heer Platvoet. Hier wreekt zich enigszins dat ik een nieuweling ben. Ik heb contact gehad met mijn fractie over dit punt en het is duidelijk dat ik spreek vanuit de fractie. Het komt erop neer dat wij geen behoefte hebben aan moties. De sense of the meeting, zoals de heer Kohnstamm het heeft gezegd, is duidelijk. Wij zullen dus geen messen slijpen op dit punt.

De heer **Kox** (SP): U zegt dat u geen behoefte hebt aan moties, maar u hebt wel namens de fractie van de VVD het standpunt verwoord, dat er geen behoefte is aan een preambule en zeker niet aan de uitgebreide formulering die nu voorligt. Het is voor het kabinet wel belangrijk om te weten of u nu alles intrekt. Dat mag natuurlijk; voortschrijdend inzicht, zelfs als het zo snel komt. Hebt u nu alleen geen behoefte aan een motie, of trekt u ook uw opmerkingen hierover in?

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik heb gezegd dat wij geen behoefte hebben aan een motie, omdat wij op dit punt niet scherp de messen willen slijpen.

De heer **Kox** (SP): Maar uw mening handhaaft u, namens de VVD-fractie?

De heer **Hoekzema** (VVD): Daar is het een en ander over gezegd. De implicaties daarvan in de richting van de heer Platvoet waren echter niet juist. Het betekent dus: geen motie.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik zal niet zeggen dat het de teleurstelling van mijn leven is.

De heer **Hoekzema** (VVD): Dat zou te veel eer zijn.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Daarom. Ik vind het wel heel jammer. De heer Hoekzema is hier een beginneling, maar niet in de politiek. De minister-president heeft duidelijk gezegd, toen ik hem erover uitdaagde, dat de Eerste Kamer dan maar met een motie zou moeten komen. Ook de minister-president is in Amstelveen begonnen in de gemeenteraad, dus hij weet hoe de hazen lopen. Nu de heer Hoekzema geen motie wil, is dat punt dus weg en dat betreurt ik. Ik had de minister-president graag met een uitspraak van de Kamer over dit onderwerp geconfronteerd.

Ik wil nog een andere vraag aan de minister-president stellen. Hij zei, in een prachtige afsluiting, dat hij verheugd was met het debat in onze Kamer over dit onderwerp. Ik hoop dat hij nog steeds verheugd blijft als ik hem een nadere vraag stel, als minister-president, dus als voorzitter van het kabinet. In het debat is duidelijk geworden dat minister Zalm een kortstondige Alleingang heeft betracht met betrekking tot de voorstellen in de Ecofinraad over het budgetrecht en het co-decisierrecht van

het Europees Parlement. Ik wil duidelijk horen van de minister-president dat dit, wat hem betreft, eenmalig is geweest en dat hij ervoor zal zorgen, als voorzitter van het kabinet, dat een dergelijke Alleingang op dit soort cruciale punten niet meer voorkomt. Dat lijkt mij zijn eerste verantwoordelijkheid.

Minister **Balkenende**: Aan hetgeen de staatssecretaris over dit onderwerp heeft gezegd, heb ik niets toe te voegen. Voor het overige bespreken wij de zaken in het kabinet. Ik herhaal wat de staatssecretaris heeft gezegd: in de Ecofinraad zijn zaken naar voren gebracht en uiteindelijk zitten wij nu in een andere fase. Daar wil ik het bij laten.

*N

Minister **De Hoop Scheffer**: Mevrouw de voorzitter. Dank aan de leden voor hun inbreng in tweede termijn. Ik ben in de eerste plaats een antwoord schuldig aan de heer Platvoet. Wij kunnen een lange discussie voeren -- in deze fase moeten wij dat overigens niet doen -- over het uitzenden van Nederlandse en andere militairen voor vredesoperaties. De heer Platvoet kent het toetsingskader en kent ook het handvest van de Verenigde Naties. Hij weet dus met mij dat het handvest van de VN toestaat dat regionale organisaties verantwoordelijkheid nemen voor het uitzenden van militairen bij crisisbeheersingsoperaties.

Hij weet ook dat in ons toetsingskader wordt uitgegaan van een VN-mandaat. Dit betekent in beginsel, los van artikel 5-discussies in NAVO-verband, dat niet de stelling gehanteerd kan worden dat inzet alleen en uitsluitend onder VN-mandaat kan plaatsvinden. Daaraan wordt uiteraard wel de voorkeur gegeven.

In de richting van de heer Kox herhaal ik dat de regering niet de ambitie heeft om één leger in Europa tot stand te brengen. Een Europees leger is niet gelijk aan een gemeenschappelijk Europees defensie- en veiligheidsbeleid. Ik heb hem verkeerd begrepen als hij in tweede termijn een pleidooi heeft gehouden voor een verdeeld Europa; hij sprak zich uit tegen blokvorming.

De heer **Kox** (SP): Ik lees in de grondwet niet alleen "defensiebeleid" maar ook "defensie".

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat is volstrekt correct. De term "één leger" wordt daar echter niet in gebruikt.

De heer **Kox** (SP): Wat is gemeenschappelijke defensie dan?

Minister **De Hoop Scheffer**: "Gemeenschappelijke defensie" is bepaald niet hetzelfde als "één leger".

De heer **Kox** (SP): Als het geen "gemeenschappelijk defensiebeleid" is en ook niet "één leger", dan moet u mij uitleggen wat daartussen zit. Als u wilt, kunt u daar ook schriftelijk op ingaan.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik hoef daar geen uitgebreide nota's over te sturen want het is heel simpel. Het gaat om

een heel intensieve samenwerking op het gebied van veiligheids- en defensiebeleid, niets meer en niets minder.

De heer **Kox** (SP): Hier denk ik even over na.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat is goed. Dat doe ik ook.

Ik heb de heer Kox misverstaan als hij een pleidooi heeft gehouden voor een verdeeld Europa. Hij hield in tweede termijn een filippica tegen blokvorming. Ik meen dat Europa in een vitale transatlantische relatie alleen gehoord kan worden aan de andere kant van de Atlantische oceaan als slechts één geluid klinkt. Europa is in dat geval sterker dan als allerlei verschillende geluiden klinken.

Ik heb met de heer Van der Linden in eerste termijn gesproken over het Verenigd Koninkrijk, Europa en de Benelux. Ik herhaal dat binnen de Benelux nog enig huiswerk te doen is voordat het bijvoorbeeld op het gebied van structurele samenwerking altijd koekoek één zang is. Ik ben het met de analyse ten aanzien van het Verenigd Koninkrijk eens, maar wel binnen de grenzen die ik in eerste termijn heb aangegeven. In de Benelux is zeker ruimte voor verder debat als Tervuren van de baan is. Wij zijn het nog niet geheel eens, maar dat is geen probleem.

Ik heb verzuimd de vraag van de heer Hoeksma in eerste termijn te beantwoorden. De Nederlandse regering is niet voor een aparte onderlinge bijstandsclausule. De neutrale landen in Europa zijn daar ook geen voorstander van. Een grote meerderheid in Europa wil een dergelijke clausule niet: de neutralen, Nederland en een overgroot deel van de toetreders willen die niet. Er is geen enkele reden te geven voor dit punt.

De heer Van Middelkoop heeft mij de prikkelende vraag gesteld, hoe het mandaat van de minister van Buitenlandse Zaken totstandkomt. Ik leid uit het ontwerp constitutioneel verdrag af dat de minister op de punten waarop sprake is van een duidelijke verantwoordelijkheidsverdeling tussen raad en commissie, zeer uitdrukkelijk zijn mandaat aan de raad ontleent. Aan dat raadsmandaat is natuurlijk ook het gezag gekoppeld van een premier als de onze, de Franse president Chirac en de Britse eerste minister Blair. Ik vind de dubbele ophanging belangrijk omdat hij, in het kader van een geïntegreerd Europees buitenlands beleid, als het mandaat moet worden aangevuld met verantwoordelijkheden die specifiek tot de commissie behoren, met een compleet mandaat op pad kan. Dat geldt ook voor de portefeuilleonderdelen die nu vallen onder de verantwoordelijkheid van commissaris Patten.

Minister **De Hoop Scheffer**: Wij voeren in de NAVO al decennialang een gemeenschappelijke defensie, maar dat gebeurt met negentien krijgsmachten. Daarbij zijn die krijgsmachten -- dit moet ook in Europees verband gebeuren -- voor een deel geïntegreerd. Zo heeft Nederland een deel van zijn krijgsmacht geïntegreerd in een Nederlands-Brits marinierskorps, de UK/Netherlands Amphibious Force. Verder hebben wij samen met de Duitsers een geïntegreerd hoofdkwartier. Dat is echter iets anders dan één leger.

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

De heer **Kox** (SP): Dan zijn wij het eens: niemand kan zeggen dat is besloten tot een gemeenschappelijk leger omdat dit in artikel 15 staat. Volgens de minister staat dat er dus nadrukkelijk niet.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat staat er niet, en het is trouwens ook niet de ambitie van de regering.

*N

Staatssecretaris **Nicolai**: Voorzitter. De heren Kox en Jurgens hebben ook in tweede termijn opmerkingen gemaakt over de grondwettelijke aspecten van dit verdrag en de verhouding met de Nederlandse Grondwet. In deze Kamer hebben wij daarover eerder gesproken; de heer Kox heeft hierover destijds al opmerkingen gemaakt. Ik heb hem gemeld dat dit ertoe heeft geleid dat de regering en de Raad van State, in zijn adviezen over de resultaten van de Conventie en over het referendum, daarover een eerste indruk hebben geformuleerd. De heer Kox en de heer Jurgens hebben echter gelijk dat deze toets niet voldoende is om ervan uit te gaan dat nergens spanning zou kunnen ontstaan. Integendeel, daarvoor geldt wat de heer Van Middelkoop aangaf: dit zal volgens de normale procedure zorgvuldig -- en ik hoop ook snel -- door de Raad van State worden beoordeeld wanneer dit, zoals elk wetsvoorstel, wordt voorgelegd. Uiteraard zal dit aspect dan goed worden bekeken. Ik heb geen enkele reden om mij daar zorgen over te maken; het moet zorgvuldig en systematisch worden gecheckt. Als het snel gebeurt, kan dit nog worden meegenomen bij de besluitvorming rond 10 juni en de discussie in beide Kamers.

Ik kom bij de voorstellen van het voorzitterschap, gebaseerd op de in de Ecofin-Raad gesloten compromissen. Ook daarover hebben in tweede termijn de heren Platvoet en Kohnstamm opmerkingen gemaakt. Het betrof vooral de inhoud. De heer Platvoet vroeg expliciet waar de regering nu zelf staat, want dat luistert nauw. Ik kan bevestigen dat de positie van de regering is zoals hij het formuleerde. Simpel gezegd, de package deal die er aanvankelijk leek te zijn -- dit heeft tot veel verwarring geleid -- op basis van het standpunt in de Ecofin-Raad, vond de regering een interessant voorstel omdat de unanimitie erin zat. Dit voorstel is echter van tafel, zodat de regering op elk afzonderlijk punt nog vindt wat zij vond; wij zijn nergens aan gebonden. Dit betekent dat wij bij onderwerpen als het Europees Parlement en de Commissie vasthouden aan onze standpunten: een versterking van de rol van de Commissie en een vergroting van de rol van het Europees Parlement. Ik kan volledig bevestigen dat wij daarvan geen jota zullen afdoen.

De heer Van Middelkoop vroeg of het idee van een nettobegrenzer nog in de IGC kon of moest worden ingebracht. Het antwoord is nee. Een constructie als de nettobegrenzer leent zich eigenlijk überhaupt niet voor een verdragstekst. Het zou Nederland ook niet helpen, omdat het aanvaarden van het principe van een nettobegrenzer nog niet betekent dat die voor ons aanvaardbaar is. Het zou ons niet in de kern van de zaak helpen, omdat die discussie (helaas) pas later plaatsvindt: krijgen wij een goede nettobegrenzer die de uitzonderlijke evenwichtigheid voor

Nederland rechtekt? Wij willen solidair zijn met toetredende landen en minder rijke landen, maar hoeven niet zo vreselijk solidair te zijn met de rijke landen om ons heen.

De heren Hoekzema en Van der Linden vroegen aandacht voor het vierde punt van de hoofdpunten van de regering, de verkiezing van de voorzitter van de Commissie door het Europees parlement.

Althans: een sterkere, substantiële rol die ook inhoud geeft aan de principes waarover wij het breed binnen de Conventie en de IGC eens zijn. Voor de goede orde zeg ik in de richting van hen beide, maar in het bijzonder in de richting van de heer Van der Linden: mijn verhaal was dat het binnen het institutionele evenwicht valt en dat is niet hetzelfde als binnen de huidige tekst. Dat is namelijk secundair. Het gaat erom dat wij het institutionele evenwicht niet willen aantasten om de doodeenvoudige reden dat wij dan een te groot risico lopen dat het zich tegen ons keert. Aangezien wij de kans op succes niet groot genoeg achten, zullen wij het op een slimmere en subtielere manier doen. Dat staat los van de vraag of dat wel of niet binnen deze tekst kan.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik heb daarstraks van de minister-president gehoord dat de uitkomst van de Conventie net zo goed was, niet alleen omdat er geen opties zijn, maar ook omdat de institutionele balans zo goed in evenwicht is.

Staatssecretaris **Nicolai**: Dat is precies wat ik betoog. Wij willen het wezenlijke van dat evenwicht niet onderuit halen. Dat willen wij niet en dat zullen wij niet doen. Wij zijn echter ook weer niet zo enthousiast over het Conventieresultaat -- met excuses aan de heer Van der Linden die daarbij zeer nauw betrokken is geweest -- dat wij helemaal niets willen veranderen. Sterker nog: de vier punten die de regering hier heeft verwoord, willen wij in ieder geval veranderen. Wij zullen ons daarvoor sowieso inzetten en daarvoor geldt dus niet het adagium dat wij niets zouden willen veranderen.

Naar aanleiding van de opmerkingen van de heren Jurgens en Van der Linden over de betrokkenheid van de burger bij dit proces, wil ik nog een, wat mij betreft laatste, opmerking maken. Beide heren spraken hun bezorgdheid daarover uit. De heer Jurgens had het zelfs over de "verlichte regenten". Misschien is dat ook wel een van de oorzaken van het gebrek aan betrokkenheid. Misschien is wel te lang uitgedragen: beste mensen, als het aan ons wordt overgelaten, dan komt het wel goed; Europa is goed voor u, gelooft u dat maar. Dat is in ieder geval in dit tijdsgewricht en voor deze generatie absoluut geen aanvaardbare manier meer om betrokkenheid te genereren, want dat moet op heel andere manier. Wij hebben kort geleden een plan gepresenteerd om de betrokkenheid van de burger op alle terreinen te bevorderen. Dat bestaat voor een deel uit concrete maatregelen, maar het bestaat ook uit een benadering van Europa die erop neerkomt dat je vooral moet redeneren vanuit de concrete problemen die de burger heeft, als je Europa echt dichterbij de burger wil brengen. Burgers hebben steeds meer concrete problemen, variërend van voedsel tot milieu en veiligheid, waar wij

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Europa keihard voor nodig hebben. Dat zal het belangrijkste argument zijn om de betrokkenheid van de burger te vergroten.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik heb in eerste en tweede termijn gevraagd naar Europol. Morgen is Coreper. De nationale parlementariërs dreigen daar buiten de boot te vallen. Het is nadrukkelijk de wens van de nationale parlementen dat zij bij het geheel betrokken blijven. Ik vraag de staatssecretaris erop toe te zien dat morgen in de Coreper geen besluitvorming plaatsvindt waarbij de nationale parlementariërs aan de kant geschoven worden.

Staatssecretaris **Nicolai**: Ik kan moeilijk op de resultaten vooruitlopen, maar de zorgen van de heer Van der Leden neem ik ter harte en die neem ik morgen mee.

De **voorzitter**: Ik dank de regering voor de reactie in tweede termijn. Ik constateer dat het verzoek om een derde termijn, is ingetrokken.

**

De beraadslaging wordt gesloten.

*B

!Raad van Europa!

Aan de orde is:

- het debat over het Nederlands voorzitterschap van de Raad van Europa 2003-2004 (28810, nr. 1).

*N

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. Nu de premier en de staatssecretaris zijn vertrokken, kan ik tegen de minister van Buitenlandse Zaken zeggen dat wij weer even onder elkaar zijn.

Zoals altijd het geval is, zijn de grote problemen die spelen rond de Europese Unie, waarvan wij integrerend onderdeel uitmaken, vergeleken met de Raad van Europa en de IGC van een andere zwaarte. Toch ben ik blij dat wij de Raad van Europa nu apart kunnen bespreken, omdat Nederland nu eenmaal vanaf 6 november het voorzitterschap bekleedt. Helaas zal deze minister van Buitenlandse Zaken maar gedurende enige weken het voortouw nemen. Uit zijn verleden weet ik dat hij in ieder geval de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa goed kent.

De Raad van Europa heeft 45 leden, terwijl binnen de Europese Unie een worsteling plaatsvindt om er 25 te krijgen. Tot de leden van de Raad van Europa die geen lid zijn, noch zullen worden, van de Europese Unie, behoren twee grootmachten, te weten de Russische Federatie en Oekraïne. Verder zijn de Balkanstaten lid, die misschien wel lid van de Europese Unie zouden kunnen worden. Ook zijn er lidstaten van de Raad van Europa in West-Europa die nog geen lid van de Europese Unie willen worden.

Gelet op de geschiedenis van de Raad van Europa denk ik dat het goed is dat wij het advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken over de Raad van Europa verwelkomen. Wij hebben dit ondershands toegeschoven gekregen en het wordt dezer dagen officieel gepubliceerd. Deze adviesraad komt tot een conclusie die mijn fractie deelt, namelijk dat de kerntaken van de Raad van Europa moeten worden benadrukt. Dat is niet alleen het geval omdat intussen de Europese Unie is ontstaan, waardoor een aantal zaken is verdubbeld, maar ook omdat het voor vele organisaties goed is om zich te beperken tot datgene waar zij zeer goed in zijn. Als er een gebied is waar de Raad van Europa op eenzame hoogte opereert, is dat het terrein van democratie, rechtsstaat en sociale cohesie. Verder noem ik de problematiek rond de Conventie van de rechten van de mens, het hebben van een eigen hof in Straatsburg, dat het hoogste hof is voor 600 mln mensen in Europa, van Brest tot Wladiwostok. Dat is niet gering en als wij zoets hebben, behoren wij het alle bijzondere aandacht te geven. De kans bestaat dat, als men zich niet tot de kerntaken beperkt en er daarnaast allerlei andere dingen gebeuren, er geen geld meer is om de kerntaken te verrichten. Ik hoop dat de minister als voorzitter van de Raad van Europa initiatieven zal ontplooiën om deze gedachte in de Raad van Europa te introduceren. Deze introductie mag echter niet tot gevolg hebben dat men zegt: prima, de Raad van Europa verricht minder taken, dus er gaat ook minder geld naartoe. Het is nu al een buitengewoon groot probleem om de kerntaken te financieren. De wat sobere opstelling ten aanzien van andere taken zou alleen gebruikt moeten worden om de kerntaken wel uitgevoerd te kunnen laten worden.

In de brief van de minister aan de Kamers wordt de Pharmacopeia, de organisatie inzake de kwaliteit van medicijnen, genoemd als voorbeeld. Dit is een uitstekende organisatie, maar de Verenigde Naties faciliteren ook iets dergelijks via de Wereldgezondheidsorganisatie. Er is een aparte VN-organisatie voor sociale vraagstukken: de Internationale arbeidsorganisatie. Is het verstandig om al deze zaken bij de Raad van Europa te laten, die daardoor op het budget drukken dat eigenlijk aan de kerntaken ten goede zou moeten komen, of moeten deze op zichzelf genomen buitengewoon nuttige activiteiten niet elders plaatsvinden? Dat vormt volgens mij een deel van de discussie.

Op pagina 17 van het advies van de Adviesraad wordt benadrukt dat de projecten in het kader van de sociale cohesie wel tot de kerntaken behoren. De vraag is, of deze projecten niet te uitgebreid worden. Onderwerpen als onderwijs, zorg en dergelijke vallen onder de sociale cohesie en daardoor kunnen de taken op dit gebied iets te uitgebreid worden. Ik geef een voorbeeld van verkeerde prioriteiten. Een vijftal jaren geleden heeft de parlementaire assemblée dringend aanbevolen om de mensenrechten van dienstplichtigen onder ogen te zien. In sommige landen, vooral in Rusland, maar ook in sommige westerse landen, is hun toestand deerniswekkend. In Rusland is dat in extreme mate het geval. Zij hebben vrijwel geen rechten. Zodra zij in dienst zijn gekomen, worden zij letterlijk als nummers en objecten beschouwd. Er zijn veel sterfgevallen per jaar. De moeders van Sint Petersburg komen hiervoor op. In West-Europa zijn er vele

landen waar politiemensen en militairen zich niet mogen organiseren. Dit is echter wel een basisrecht, waarvan je zou zeggen dat het de enige manier is om voor je rechten op te komen. Zo'n advies van de assemblee laat de Raad van Europa voor wat het is, maar ik zou zeggen dat deze kwestie echt tot de kerntaken behoort. Ik prijs de minister voor de nauwe samenwerking tussen Buitenlandse Zaken en Justitie, waarbij Justitie de kerntaak uitoefent vanuit Nederland en een eigen ambtenaar bij de Raad van Europa werkzaam heeft.

De vruchten daarvan zijn duidelijk zichtbaar. Het is een mooie gotspe in de notitie die de regering ons gestuurd heeft; op blz. 3 staat dat het acquis van de Raad van Europa zou moeten worden nageleefd, waaronder het kaderverdrag inzake nationale minderheden. Dat is nu net het verdrag dat in deze Kamer is blijven steken en dat Nederland dus niet heeft geratificeerd, net als enige andere landen, zoals Letland en België. België heeft dit overigens vanwege zijn eigen taalproblemen nagelaten, maar het is toch hoogst merkwaardig dat een land dat een man als Max van der Stoep heeft voortgebracht, die in de afgelopen vijftien jaar zeer grote verdiensten voor de nationale minderheden heeft gehad, dat verdrag nog niet eens heeft geratificeerd. Het is niet zo erg als in Frankrijk; de Fransen ontkennen dat er minderheden in Frankrijk zouden zijn, zodat het ook niet nodig is om er een wet voor te maken. Dit is een buitengewoon extreem standpunt: er zijn alleen Franse burgers, iedereen is gelijk en dus zijn er ook geen minderheden. Dit is een manier van problemen oplossen zoals in de Sovjet-Unie. Er is bijvoorbeeld nooit sprake geweest van agressie van de Sovjet-Unie tegenover Finland, want een marxistische staat kan geen agressie-oorlog voeren. Zo definieer je het probleem gewoon weg, en dat hebben de Fransen ook gedaan.

Een zeer belangrijke taak van de Raad van Europa is de monitoring, het controleren en waarschuwen; helaas hebben wij hiervoor nog geen goed Nederlands woord kunnen bedenken. Het gaat erom dat er zeer actief wordt nagegaan hoe het in de lidstaten met de democratie, de rechtsstaat en dergelijke gaat. Dit is lastig voor de Raad van Ministers, want dat is een diplomatieke club en men is als de dood om een streng oordeel te geven, omdat het de volgende keer om het eigen land kan gaan. Maar ik heb begrepen dat de agro-groep in Azerbeidzjan goed werk heeft verricht om de heer Alijev duidelijk te maken dat hij zijn politieke gevangenen vrij moet laten. Dit is een mooi voorbeeld, want men werd op de voet gevolgd door de Assemblee, die er in een reeks van openbare vergaderingen, moties en beslissingen ook op heeft aangedrongen. Dan is er dus aan de ene kant een diplomatiek offensief van de Raad van Ministers en aan de andere kant het "name and shame" van de Assemblee. Deze combinatie kan goede gevolgen hebben. Als ik er als lid van de Assemblee eraan heb kunnen meewerken om ook maar één politieke gevangene in Azerbeidzjan vrij te krijgen, dan heb ik misschien wel meer gepresteerd dan wat ik hier het hele jaar in deze Kamer mag doen, want gelukkig kennen wij in dit land deze extremen niet.

De minister van Buitenlandse Zaken weet dat er met Liechtenstein nu eens voor een van de landen van West-Europa een monitoring-procedure wordt overwogen,

omdat de vorst aldaar voor een constitutionele monarchie toch wat extreme bevoegdheden heeft. Het is weliswaar een mini-staat, maar er is geen reden om een klein staatje in het westen anders te behandelen, want als je dat doet, welk recht van spreken heb je dan nog als je in Oekraïne bij Koetsjma gaat kijken? Dus mocht de ambassadeur van Liechtenstein bij de minister gehoor proberen te krijgen om te bewerkstelligen dat deze activiteiten van de Assemblee worden gestopt, dan kan ik mij voorstellen dat hij een goed antwoord bedenkt.

Ik kom tot de kern van mijn betoog, want wij moeten gelet op de achterstand in het schema enige snelheid maken. Het zal in het komende halfjaar in belangrijke mate om de hervorming van het Europese Hof gaan. Dat moet prioriteit krijgen, omdat het grote aantal appèls bij het Hof fatsoenlijk moeten kunnen worden afgehandeld. Als er in principe 600 miljoen mensen een beroep op het Hof kunnen doen, zijn de aanvragen bijna niet te verwerken. Waarom geen advies gevraagd aan de Venice-Commission van het Comité van Ministers over de beste manier om dit voor elkaar te krijgen? Dat is een club die zich met staatsrecht en volkenrecht bezighoudt en die zou misschien een objectieve stimulans kunnen geven aan de discussie over de hervorming van het Hof.

Het tweede punt betreft de rechterskeuze. Nederland zal in april een nieuwe rechter kunnen voordragen. Ik ben zeer tevreden over de wijze waarop de regering zo'n drie jaar geleden heeft vastgesteld dat de selectie van de Nederlandse rechter volgens de open procedure moet plaatsvinden. De beoordeling wordt gedaan door een adviescommissie waarin mensen als de voorzitter van de Hoge Raad zitten. Dit lijkt mij een manier waarop het zou moeten gebeuren. Ik zit in de commissie van de Assemblee die deze rechters moet interviewen om te zien of zij bekwaam zijn voor de betreffende taak. Ik moet vaststellen dat als een dergelijk systeem is gevolgd en men al beoordeeld is door zijn vakgenoten, wij niet zo zwaar meer hoeven te oordelen.

In het stuk van gisteren dat ons vandaag bereikte, een soort aanvulling op de brief van de minister, staat dat het handvest niet tot nieuwe scheidslijnen aanleiding dient te geven. Ik verwijs naar het betreffende interruptiedebatje met de heer Kohnstamm. Welnu, het handvest functioneert naar mijn idee -- ik verkrijg hierop graag een antwoord van de minister -- op het niveau van de grondwet van een lidstaat van de Europese Unie en is dus ondergeschikt aan de Conventie. Men hoeft dus niet bang te zijn dat er scheidslijnen ontstaan.

Het enige mooie dat nu nog in Straatsburg plaatsvindt -- het is één van de dingen waarvoor wij proberen de aandacht te vragen van het Nederlandse voorzitterschap -- is dat daar gedichten op de muren van enige huizen worden geschilderd. Een heel goed voorbeeld daarvoor is de stad Leiden, die dit voortreffelijk heeft gedaan. In het kader van de aandacht van mijn fractie voor de poëzie, wil ik één strofe voorlezen die hier een rol gaat spelen. Het is een strofe uit een gedicht van Bloem, gewijd aan Verlaine:

“De wereld is een sluw belover,

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Een bieder vol arglistigheid;
Maar slaat gij toe -- gij houdt niets over:
Gij zijt én koop én koopsom kwijt.”

Daarnaast komt dan, op diezelfde muur, een briljante vertaling van James Brockway te staan, bijna nog beter dan het origineel:

“The world was a deceiver ever,
the artful promise its device,
take it -- you're left with nothing over
you lose the purchase and the price.”

Dat is het culturele gezicht van Europa dat door Nederland nu in Straatsburg wordt aangebracht.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Als het gaat om gedichten op muren van huizen, moet de heer Jurgens ook maar eens goed rondkijken in zijn eigen stad, want ook in de Dapperbuurt staan op gevels van huizen gedichten, onder anderen van dezelfde Bloem: zijn gedicht over de Dapperstraat.

De notitie inzake het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van Europa die gisteren, bij het scheiden van de markt, alsnog werd rondgemaild, is al een stuk concreter dan de aan de Tweede Kamer gerichte brief van maart 2003 over hetzelfde onderwerp. Ik wil met name over datgene dat in de brief staat een aantal opmerkingen maken. Ik sla daarbij de titel -- “Bruggen slaan met waarden en normen” -- maar even over, want ik word een beetje moe van de mottobedenkers van dit kabinet. Ik kom dan bij de inhoud.

De regering stelt zich voor de nadruk te leggen op drie thema's: mensenrechten, integratie en sociale cohesie, alsmede synergie tussen de verschillende Europese organisaties. Wij kunnen de regering daarin goed volgen, want GroenLinks kiest ervoor, mét de regering en ook mét het concept-advies van de AIV, dat de nadruk door de Raad van Europa en dus ook door het Nederlandse voorzitterschap gelegd moet worden op de kerntaken die het bestaansrecht van de Raad van Europa vormen. Dat betreft de volgende zaken: bevordering van de democratie, de rechtsstaat, de mensenrechten, de bescherming van rechten van minderheden, de bevordering van culturele waarden en diversiteit. Dat is de hard core business van deze Raad en wij vinden dat daar met name de aandacht heen moet gaan. Dit alles met speciale aandacht voor de nieuwe democratieën die de laatste jaren zijn toegetreden, maar niet alleen voor hen. Overigens heeft deze kerntakendiscussie voor ons niet de lading die het vaak heeft als het gaat om kerntakendiscussies op bijvoorbeeld gemeentelijk niveau, namelijk dat het tegelijkertijd bezuinigingsdiscussies zijn.

Die optie willen wij hier duidelijk weghouden. Hoewel ik pas een blauwe maandag lid ben van de parlementaire assemblee, is het mij inmiddels wel duidelijk dat er behoorlijke financiële problemen zijn. Die kunnen niet

verholpen worden als de kerntakendiscussie tot verdere bezuinigingen leidt.

Met betrekking tot de mensenrechten constateert de regering terecht dat de Raad van Europa tekortschiet als het gaat om het in werking stellen van mechanismen om geconstateerde tekortkomingen te herstellen. De term tekortkomingen staat in de nota maar ik neem aan dat ook schendingen van mensenrechten bedoeld worden. Dit gebeurt overigens niet alleen in de Oost-Europese landen. Volgens het jaarboek van Amnesty International worden er ook regelmatig schendingen van mensenrechten geconstateerd in andere landen van de Europese Unie. Wij vinden het een goede zaak dat daarover met het Nederlandse juristencomité mensenrechten een bijeenkomst wordt georganiseerd. Heeft de regering zelf ook een idee welke veranderingen nodig zijn in het bestaande instrumentarium om de rol van de Raad op dit vlak te verstevigen? Of moet er nieuw instrumentarium komen? Wat vindt de regering van de suggestie van de AIV om het statenklachtenrecht toch meer van stal te halen?

Voorts neemt de regering zich voor om de toetredingsverplichting voor nieuwe lidstaten te monitoren. Gebeurde dat dan al niet door voorganger Moldavië of door het Comité van ministers? Een van die landen is Azerbeidzjan waar, zo staat in de nota, voor Nederland de nadruk ligt op politieke gevangenen. Ik vind dat nogal cryptisch geformuleerd. Kan de minister daarover iets meer zeggen? Welke initiatieven stelt hij zich daarbij voor?

Ik heb begrepen dat een actieve rol van het Comité van ministers ook ontbreekt in de kwestie Tsjetsjenië. In het Comité van ministers vindt namelijk geen besluitvorming plaats over rapporten die over deze kwestie zijn uitgebracht. Vindt de minister het op de weg van het voorzitterschap liggen om daarmee aan de slag te gaan? Rusland komt op deze manier wel gemakkelijk weg

Wit-Rusland is een van de laatste landen in Europa die geen lid zijn van de Raad maar wel in de wachtkamer zitten. Het moet daar voorlopig ook blijven, gezien de bedenkelijke praktijken in dat land ten aanzien van zaken die wij belangrijk vinden. Wat is de houding van het Nederlandse voorzitterschap in dezen? Ook deze verkapte dictatuur doet het erg slecht in het jaarboek van Amnesty International. Welke rol ziet de minister hier weggelegd voor Nederland?

Het gaat echter niet alleen om nieuwe lidstaten. Wij vinden dat het voorzitterland ook de taak heeft de strijd aan te binden met de onderratificatie van verdragen, bijvoorbeeld het verdrag over afschaffing van de doodstraf, het kaderverdrag nationale minderheden en de herziening van het Sociale Handvest met betrekking tot de klachtenprocedures NGO's. Deze verdragen moeten ook nog door Nederland zelf worden ondertekend dan wel geratificeerd. Nederland kan alleen andere landen de les lezen als het zelf snel deze zaken regelt. Het is GroenLinks een doorn in het oog dat na een debat in één termijn in deze Kamer over de Kaderwet nationale minderheden deze kwestie zo lang blijft liggen. Wij hebben daarover schriftelijke vragen gesteld, waarop de regering heeft geantwoord dat er zo snel mogelijk besluitvorming zou plaatsvinden over de manier waarop dit debat zal worden

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

voortgezet in de Eerste Kamer. Kan de minister daarover iets meedelen?

Ook verdragen over de positie van kinderen, de corruptie in het strafrecht, over cybercrime heeft Nederland nog steeds niet ondertekend. Dat geldt ook voor het anti-dopingverdrag.

Is het ook niet de taak van een voorzitterland om te analyseren hoe het staat met de ondertekening en de ratificatie, alsmede met de inwerkingtreding van de 190 verdragen van de Raad van Europa? Ik meen dat dit ook in het AIV-rapport werd geadviseerd. Is het niet nodig te bepalen volgens welke lijn men zich zal opstellen tegenover de lidstaten die erg in gebreke blijven? Zou zo iets niet op de weg liggen van het voorzitterschap van Nederland?

Voorzitter. Ik wil vervolgens een opmerking maken over de integratie en de sociale cohesie. Onder die noemer worden in de notitie van de regering enkele goede initiatieven gepresenteerd. Wel merk ik in dit verband op dat wij het onderwerp integriteit een vreemde eend in de bijt vinden. Dit onderwerp zou toch meer thuishoren onder het kopje "bevordering democratie". Integriteit is namelijk iets anders dan integratie, al zijn het wel twee belangrijke beleidsdoelstellingen.

Intrigerend is onderwerp "grondrechten in een pluriforme samenleving". Daarover wordt een congres gehouden en dat moet uitmonden in een analyse van de botsende grondrechten in de pluriforme samenleving. Blijkbaar moet die titel zo gelezen worden dat er bruggen geslagen moeten worden tussen groepen met verschillende waarden en normen.

Ook het thema "een Europese structuur voor integratie" vinden wij interessant, met name omdat onderzocht wordt wat de stand van zaken in de verschillende lidstaten is en wat de doelstellingen en de effecten van het integratiebeleid in de verschillende lidstaten zijn. Ik neem aan dat het werk van de parlementaire enquêtecommissie onder leiding van de heer Blok, de commissie die nu het Nederlandse integratiebeleid onderzoekt, daarbij wordt betrokken, inclusief de desbetreffende rapporten van het Verwey-Jonker Instituut. Ik meen namelijk dat Nederland veel heeft in te brengen als het gaat om de best practices op dit gebied. Men wil nagaan wat er op dit punt voorhanden is.

Ik geef in dit verband een voorbeeld: het beleid van vele openbare bibliotheken. Die hebben een grote aantrekkingskracht voor de lectuur- en literatuurgeïnteresseerden onder de migranten. Hoewel de activiteiten van de bibliotheken op het eerste oog minder voor de hand lagen om in aanmerking te komen, zijn ze toch opgenomen in het rijtje, en terecht. Wij prijzen hiervoor de opstellers van dit stuk.

Voorzitter. Ik wil vervolgens iets zeggen over de synergie tussen de Europese instellingen. Met de uitbreiding van de Europese Unie tot 25 lidstaten wordt de geografische overlap met de Raad van Europa steeds groter. Terecht wordt de samenwerking tussen de drie Europese samenwerkingsorganisaties aan de orde gesteld. Ik spreek nu over drie organisaties, want de OVSE moeten wij er ook bij betrekken. Nederland is het komend jaar voorzitter van alle drie de clubs en de regering stelt zich

voor om initiatieven te ontplooiën die de samenwerking versterkt en rationaliseert. Ik haal dit uit de brief van maart. Misschien is wat daarin staat inmiddels achterhaald. De regering wil de gedachte van de assemblée van de Raad van Europa tot het instellen van een trojka nader uitwerken. Die opmerking vind ik rijkelijk vaag. Wat moet ik daaronder verstaan? Met welk doel gebeurt dit en hoe gebeurt dit? Betekent een rationalisering van de samenwerking dat sprake zal zijn van een scherpere taakstelling, zodat zich geen dubbelingen meer voordoen? Is dat een van de bedoelingen van deze inzet? De regering wil ook het memorandum van de secretaris-generaal van de raad op de agenda zetten. Dat is mooi, maar heeft de minister een opvatting over de voorstellen die de secretaris-generaal in dat memorandum A Europe of partners doet? Wat vindt de regering bijvoorbeeld van zijn voorstel om voor de Europese Unie en de Raad van Europa een essentieel partnership te ontwikkelen, inclusief stemrecht en, ook niet onbelangrijk, afdracht? Dat laatste wordt expliciet genoemd. Kortom, heeft de minister nu hij dit stuk op de agenda wil zetten een opvatting over datgene wat de secretaris-generaal voorstelt?

Ten slotte merk ik het volgende op. In het overdrachtsdossier van mijn voorganger Ans Zwerver trof ik op het punt van de raad de opmerkingen aan over de voorbereiding van een conventie tegen vrouwenhandel. De raad zou die conventie aan het ontwikkelen zijn. Nederland, zo werd mij toevertrouwd, loopt hiervoor niet erg warm. Waarom niet? Ziet de regering het belang van dit onderwerp niet in, ook niet het belang van de zorg voor de slachtoffers? Ik heb begrepen dat het daar met name om ging bij dit initiatief van de Raad van Europa. Ik vraag de regering hiervan meer werk te maken.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Ik dank de minister voor het toezenden van de nadere toelichting op de plannen van het Nederlands voorzitterschap. Het was wat krap aan, want wij ontvingen de toelichting gisteren, maar ja, als minister van Buitenlandse Zaken moet je wel meer doen. De opvolger van de minister zou hierop misschien toch kunnen letten. Als het aan het Nederlands voorzitterschap ligt, wordt de aandacht geconcentreerd op de mensenrechten, de integratie en de sociale cohesie binnen de lidstaten, en de synergie tussen de Raad van Europa en andere internationale organen.

In het stuk van de adviesraad wordt ons gemeld dat wij erg veel oog moeten hebben voor de effectiviteit. Doet de Raad van Europa niet te veel te diffuus en kan hij niet beter iets minder en concreter gaan handelen om na de woorden de daden te kunnen laten volgen? Ik denk dat dit pleidooi ondersteund moet worden. De Raad van Europa is een bijzonder orgaan, omdat het het enige pan-Europese samenwerkingsverband waarin over belangrijke zaken als de mensenrechten wordt gesproken. Wij moeten ervoor zorgen dat dit instrument niet bot wordt door er van alles en nog wat onder te schuiven. Er gebeurt wel veel in de raad, maar het leidt tot weinig. Uiteindelijk kan dat negatief gaan werken. Ooit wordt in elk land de vraag gesteld wat het allemaal uithaalt om er deel aan te nemen.

Hoe denkt het Nederlandse voorzitterschap de Raad van Europa effectiever te maken? Er valt nog veel te winnen.

Mijn fractie vindt dat de aandacht geconcentreerd moet worden op de mensenrechten. Er wordt gemeld dat de praktijk weerbarstiger is dan de leer. Ik snap dat je soms iets op een bepaalde manier moet formuleren, maar bij mensenrechten moet je dit niet zeggen. Tegen iemand die ergens in een cel zit weg te kwijnen, kun je niet zeggen: wij hadden het wel anders gewild, maar u weet het, de praktijk is nu eenmaal weerbarstiger. Dat hoort niet zo te gaan.

Op dit soort belangrijke thema's hoort een internationaal orgaan dat afspraken maakt, ervoor te zorgen dat deze worden nageleefd. Het zijn geen zaken waarvan verontschuldigbaar is dat niet alles uitgevoerd wordt. Dit eufemisme zou moeten verdwijnen. Het zou goed zijn als het Nederlands voorzitterschap eraan zou bijdragen dat er namen en rugnummers worden genoemd. Als wij weten dat er regeringen zijn die willens en wetens de waarden en normen waarover wordt gesproken schenden, dan dienen deze als zodanig aan de kaak gesteld te worden. Er dient overleg gevoerd te worden over de vraag wat er wordt gedaan met landen die verdragen en afspraken niet nakomen en daarmee de mensenrechten schenden.

Wij hebben de neiging om naar Liechtenstein te wijzen in de trant van "kijk eens wat een gek land: ze zitten bij de Raad van Europa, maar ze hebben een beetje gekke vorst die denkt dat hij terug kan naar de feodaliteit". Voor de inwoners van Liechtenstein is dat erg vervelend. Nog veel vervelender is het voor de inwoners van andere landen waar mensenrechten aan de laars worden gelapt, terwijl die landen wel deel uitmaken van de Raad van Europa. Ik vraag de minister of hij ervoor kan zorgen dat het Nederlands voorzitterschap niet alleen mooie spreuken ergens in de Elzas op de muren schildert -- ik hoop dat er een vergunning voor is aangevraagd -- maar dat die spreuken ook in Azerbeidzjan, Vaticaanstad en Liechtenstein op de muren worden geschilderd, als het kan met toestemming, maar als het niet anders kan dan maar illegaal. Mensen moeten op de hoogte komen van wat de Raad van Europa is en mogelijkwijs voor hen zou kunnen doen. Als wij dat niet doen, zal de raad vooral een praatclub zijn en te weinig doen. Voor mij mag er dus wel het een en ander worden weggesnoeid aan interessantigheden bij de raad. Dat zou geld kunnen opleveren waarmee andere zaken beter kunnen worden gedaan. De parlementaire assemblee ontbreekt in de stukken. Dat kan een vergissing zijn, maar het kan ook de moeite van het noemen niet waard zijn.

Als dat laatste het geval is, dan ben ik er ingestonken, want ik ben er ook al lid van geworden. Als dat niet het geval is, dan kan de minister wellicht wat meer vertellen over de functie van de parlementaire assemblee. Zoals de heer Platvoet al heeft aangegeven, is het ook voor Nederland verplichtend. Als wij daar verdragen afspreken, dan moeten we er vervolgens niet mooi weer mee spelen als we ze niet ratificeren. Mijns inziens is dat een van de taken die het voorzitterschap als zodanig moet benoemen.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Deze Kamer heeft niet alleen hier maar vooral in Straatsburg een heel sterke betrokkenheid bij de Raad van Europa. Ik zou durven zeggen dat dit zeker zoveel de moeite loont na 1989 als de debatten die wij erover in eigen land voeren, omdat het heel vaak om de echte problemen van de mensen gaat. Als je ziet wat de Raad van Europa na 1989 gedaan heeft ten behoeve van het eenwordingsproces in Europa, dan is het de meest onderschatte en ondergewaardeerde organisatie die wij hebben. Voor 1989 zou ik, als de muur niet gevallen was, bijna gezegd hebben: laten wij de club opheffen want het is een reisgezelschap. Na 1989 verdient deze Raad een renaissance. Ik zou in het bijzonder mijn complimenten willen overbrengen aan onze oud-collega An Zwerver die een buitengewoon constructieve en actieve rol gespeeld heeft op dit vlak. Daarmee geef ik aan dat het niets met partijpolitiek te maken heeft. Zowel de heren Jurgens, Dees en Eversdijk en mevrouw Zwerver als ondergetekende hebben zich met groot engagement in de afgelopen jaren in de Raad van Europa ingezet. Wij hebben dan ook het initiatief genomen voor het AIV-rapport. Daarom is het ook opvallend dat de instantie die het initiatief genomen heeft wat mager uit de gehele discussie komt en überhaupt niet betrokken is bij de hoorzittingen. Dat vind ik een ommissie. Overigens wil ik mijn grote waardering en steun uitspreken voor het rapport zelf. Ik sluit mij dan ook aan bij de woorden van de heer Jurgens op dat punt. De leden van de Raad van Europa vanuit deze Kamer, te weten de heren Jurgens, Dees en ondergetekende hebben overigens afgesproken dat wij elkaar in onze betogen op dit punt wat zullen aanvullen.

Overigens ben ik van oordeel dat de vraagstelling die aan de AIV is voorgelegd onjuist is, namelijk aangeven wat de toegevoegde waarde van de Raad van Europa is ten aanzien van andere internationale instellingen. Dat is een onderschikking, terwijl ik vind dat hierbij sprake moet zijn van een nevenschikking. Hoe kijkt de minister hier tegenaan? Het uitgangspunt moet toch zijn dat gekeken wordt naar welke internationale organisatie het meest geschikt is om bepaalde activiteiten te ondernemen? Op pagina 18 van het rapport van de AIV wordt een interdepartementale werkgroep van experts gesuggereerd die zich bezig zou houden met de vraag wat wel en niet prioriteit zou moeten verdienen in Straatsburg maar bovenal met de vraag welke organisatie het meest aangewezen is om bepaalde taken te vervullen. Prima, maar vanuit de nevenschikking en niet vanuit de onderschikking.

De nota van maart 2003 is inmiddels voor een deel achterhaald. Wij hebben dan ook een aanvullende nota gekregen. Ik sluit mij wat dit betreft aan bij de AIV die zegt dat de regering het voorzitterschap moet gebruiken om op een actieve manier invulling te geven aan een groter bewustzijn in Nederland over deze unieke organisatie ter bescherming van de rechten van de mens. Deelt de minister deze opvatting en wat zijn dan de concrete plannen op dat punt? Waar liggen de prioriteiten? Kunnen wij van de regering een reactie krijgen op het

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

AIV-rapport en wel zo spoedig mogelijk? Het is van belang dat wij dat tijdig krijgen opdat wij er op kunnen voortbouwen, teneinde te voorkomen dat de intentie die wij hadden toen wij het AIV-rapport aanvroegen, verloren gaat.

De minister heeft een actief OVSE-voorzitterschap achter de rug, waarvoor ik hem graag grote complimenten wil maken. De OVSE vervult in het veld een nuttige rol. Naar aard en functioneren bestaat er tussen beide organisaties een wezenlijk onderscheid hoewel er ook sprake is van complementariteit. De Raad van Europa heeft in tegenstelling tot de OVSE verdragen en conventies.

Het lidmaatschap is gebonden aan verplichtingen en verbintenissen. Bij de OVSE volstaat in feite het hebben van landsgrenzen.

Een tweede wezenlijk verschil is dat de Raad van Europa een eigen hof heeft. Een derde wezenlijke verschil is dat de Raad van Europa een volwaardig functionerende parlementaire assemblee heeft met commissies, partijpolitieke fracties en een volwaardig, onafhankelijk secretariaat. De OVSE heeft een parlementaire assemblee die twee keer per jaar bij elkaar komt, maar niet de structuur van de Raad van Europa en ook geen onafhankelijk secretariaat. Het is bij multinationale samenwerking absoluut noodzakelijk dat er onafhankelijkheid is.

Dit zijn markante verschilpunten. Dit maakt de Raad van Europa tot een politieke organisatie. Vooral voor Nederland is het opereren in internationale kaders erg belangrijk. De AIV onderstreept dit nog eens met de stelling dat de Nederlandse regering een naam hoog heeft te houden met betrekking tot de versterking van het internationale recht. Bij de Raad van Europa kunnen nationale lidstaten thuis geen goede sier maken met speciale projecten, terwijl dat bij andere internationale organisaties nog wel eens het geval is. Hoe ziet de minister dit? Hetzelfde geldt overigens voor de Verenigde Naties. Daar lever je in en werkt vanuit het collectief, op basis van de spelregels die daar gelden.

Voorzitter. In aansluiting op voorgaande sprekers geven wij graag instemming aan het nog meer concentreren op de kerntaken die op pagina 9 vermeld staan. Onderschrijft de minister deze kerntaken? Op pagina 9 van het rapport van de AIV worden genoemd: democratie, rechtsstaat, bescherming van de mensenrechten, bescherming van de rechten van de minderheden, behoud en bevorderen van culturele waarden en diversiteit van de lidstaten.

De heer **Kox** (SP): De heer Van der Linden zegt dat we ons moeten richten op bevordering van de democratie, de rechtsstaat etcetera. We moeten dat niet alleen doen ten aanzien van de lidstaten maar ook ten aanzien van die staten in Europa die nog geen lid zijn, zoals Wit Rusland en Vaticaanstad. U liet straks merken dat u daar speciale relaties mee heeft. Moet de regering ook werk maken van het feit dat Vaticaanstad als laatste land in het oude Europa geen lid is van de Raad van Europa? Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat Vaticaanstad wat

problemen heeft met de democratische ordening van de staat.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik heb geen speciale betrekkingen met Vaticaanstad, wel speciale affiniteit. Die gaat vrij diep.

De heer **Kox** (SP): Vindt u dat Vaticaanstad moet democratiseren en daarna lid van de Raad van Europa worden?

De heer **Van der Linden** (CDA): Vaticaanstad staat niet op de lijst van leden of toekomstige leden van de Raad van Europa.

De heer **Kox** (SP): Vaticaanstad heeft de waarnemersstatus. Moet Vaticaanstad lid worden?

De heer **Van der Linden** (CDA): Voor mij is de waarnemersstatus van Vaticaanstad meer dan voldoende.

De heer **Kox** (SP): U maakt daar dus een uitzondering? De regering moet als Voorzitter gaan zorgen voor de democratisering van Europa, behalve voor Vaticaanstad.

De heer **Van der Linden** (CDA): Je wordt geen lid van de Raad van Europa op afroep, maar op verzoek.

Voorzitter. Kan de minister een uitspraak doen over de kerntaken van de Raad van Europa, zoals deze op pagina 9 zijn omschreven? De uitvoering daarvan ligt op twee plaatsen. In de eerste plaats bij het ministerscomité en in de tweede plaats bij de parlementaire assemblee. Ik vind dat de parlementaire assemblee nog een weg te gaan heeft. Wij moeten op dat punt de hand in eigen boezem steken. Ik hoop dat we daar collectief een bijdrage in kunnen leveren. Naar ons oordeel is de hervorming van het ministerscomité dringend geboden. Het is het minst functionerende orgaan van de Raad van Europa en het is mijns inziens onderbenut. Wat is de regering voornemens hieraan te doen? De regering geeft in een notitie een aantal voorzetten, maar ik wil graag een nadere concrete invulling hebben. Ik sluit aan bij de opvattingen van collega Jurgens op het punt van het EVRM, het Hof en de nationale minderheden. Ook collega Van Middelkoop heeft op dit punt een belangrijke inbreng gehad aan de overzijde. Ik hoop dat dit punt hier kan terugkomen.

Ik heb een andere opvatting dan de heer Jurgens over Liechtenstein. Zolang wij in Azerbeidzjan, Armenië, Georgië en Tsjetsjenië niet in staat zijn om meer druk uit te oefenen, moeten we niet proberen met grote spierballen in dat kleine staatje Liechtenstein dat zo groot is als de gemeente Nuth het bewijs te zoeken dat we goed functioneren. Laten we beginnen en doorgaan. De heer Jurgens heeft overigens een goede kijk op het punt van de politieke gevangenen in Azerbeidzjan, waarvoor ik hem een groot compliment geef. Dat zou mij er echter nog niet toe brengen om het bewijs van het bestaansrecht van de Raad van Europa te zoeken in Liechtenstein.

De heer **Jurgens** (PvdA): Waarom kiest u niet voor én én? Ik twijfel er niet aan dat deze dingen moeten gebeuren. Als wij de westelijke landen echter niet onderwerpen aan dezelfde kritische beoordelingen als de oostelijke landen dan vermindert onze autoriteit. Men zal dan zeggen: zie je wel, als het hun eigen mensen zijn, doen zij dat niet. Om die reden heb ik een rapport geschreven over de Engelse Lord Chancellor. De Engelse regering heeft de aanbevelingen uit dat rapport inderdaad opgevolgd.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik betwist niet dat de heer Jurgens niet consequent en redelijk precies is. Ik betwist wel de volgorde: first things first. Wij moeten de Raad van Europa laten zien dat wij in landen waar de mensenrechten echt met voeten getreden worden en waar men onverdraagzaam is, tonen wie wij zijn. Als voorzitter van de EVP-fractie in de Raad van Europa heb ik in het verleden het initiatief genomen om de Russische collega's hun stemrecht te ontnemen. Wie schetst mijn verbazing wat daarna gebeurt? Wij treden op, overeenkomstig wat van ons verwacht wordt, maar dan gaat Schröder naar Poetin. Er wordt op schouders gekopt en zij heffen het glas, maar er wordt met geen woord gerept over Tsjetsjenië. Dat geldt voor de meeste regeringsleiders, ook in Europa.

De geloofwaardigheid van de Raad van Europa wordt op die manier geen dienst bewezen. Wij zouden daarin consequent moeten zijn. Ik heb er best begrip voor dat je niet van vandaag op morgen een totalitair communistisch onderwerpsregime tot een democratie kunt omvormen. Ik ben het wel eens met het signaleren van het spanningsveld in het AIV-rapport, maar er moeten stappen gezet worden. Wij moeten behulpzaam zijn in dat democratiseringsproces. Daarvoor hebben wij de monitoring committee dat voortreffelijk werk doet, zoals de heer Jurgens ook heeft gemeld. Die is er niet om straffen uit te delen, maar wel om te beoordelen en te helpen. Daarvoor hebben wij de Venice-committee, waarin ook de heer Jurgens actief is. Het is uitstekend werk van de Raad van Europa, maar komt helaas in het rapport niet voor.

Ik noem verder de checks and balances tussen uitvoerende en controlerende macht in de nieuwe lidstaten. De Venice-committee van de Raad van Europa heeft daarin een doorslaggevende rol vervuld. Ik kan u verzekeren dat wij op dat punt met recht trots mogen zijn op het werk dat de Raad van Europa gedaan heeft. Het is vaak geen spektakel, maar wel spectaculair. Je ziet in die landen hoe spectaculair de gevolgen zijn voor de burgers, wat de invloed is en hoeveel aandacht de Raad van Europa krijgt. Ik kan zelf getuigen dat ik Tuzman die tot mijn partij behoort, iets wat ik nooit goed heb begrepen, als rapporteur voor Kroatië drie tot vier keer "op sterk water" heb kunnen zetten. Ik bedoel daarmee dat ik de toetreding van Kroatië drie tot vier keer heb weten te voorkomen. Ik heb dat gedaan omdat de regering van Kroatië wezenlijke rechten van burgers met voeten trad. Zij accepteerde de persvrijheid niet. Als je ziet welke invloed de Raad van Europa kan uitoefenen op een veranderingsproces in die landen, dan moeten wij dat niet onder stoelen of banken steken.

Ik kom te spreken over wider Europe. Het rapport van de Commissie miskent de functie en de plaats van de Raad van Europa. Naar mijn mening is de discussie in de Europese Unie bijna onacceptabel, alsof de Europese Unie een veelvraat is die "wider Europe" onder zijn hoede kan nemen. Als de Europese Unie de bilaterale relaties wil vergroten, is dat uitstekend, maar zij kan geen vervanger zijn van de multilaterale contacten.

Ik noem als voorbeeld de parlementaire assemblee van de Raad van Europa, de enige pan-Europese politieke, diplomatieke organisatie die wij hebben. Volksvertegenwoordigers uit Rusland, de Oekraïne en al die andere landen ontmoeten elkaar daar. De interreligieuze en interculturele dialoog vinden daar plaats zoals die in geen enkele andere parlementaire assemblee plaatsvindt. Ik kan getuigen van mijn eigen fractie waarin moslims vertegenwoordigd zijn en orthodoxen. Iedere geloofsovertuiging is daarin vertegenwoordigd. Het is fantastisch. Dat zou veel meer moeten gebeuren. Het is een ervaring die wij onvoldoende over het voetlicht weten te brengen. Er moet veel meer politieke steun voor komen, ook van bovenaf.

Als de Europese Unie in de persoon van Solana met zijn rapport komt en zegt: wij hebben een wider Europe en wij trekken ons van die andere internationale organisaties die bestaan niets aan, terwijl juist de Raad van Europa de rechtsruimte kan creëren waarbinnen al die zaken beter geregeld kunnen worden, dan doen wij de Raad van Europa ernstig tekort op dat punt. De Raad van Europa kan in het wider Europe voorkomen dat er nieuwe scheidslijnen getrokken worden.

De Nederlandse regering is wat kritisch over de derde top. Kritisch zijn is altijd goed, maar ik vraag wel volop steun voor die top. Polen gaat die organiseren en het is heel belangrijk als een signaal naar Polen en andere landen in Centraal Europa, waar zaken als vrouwenhandel, de migratie en de integratiepolitiek op de agenda zouden kunnen komen.

Als je iemand vraagt, ook deskundigen zoals ministers, hoe groot de begroting van de Raad van Europa zou zijn, krijg je als antwoord: nu, één of anderhalf miljard euro. Het is echter in feite 175 miljoen euro, voor 45 landen. En dan zitten landen nog ruzie te maken of ze een half miljontje meer of minder moeten geven. Ik wil voorzichtig zijn met die vergelijking, maar toch zeg ik het: die 175 miljoen euro is evenveel als één dag Irak op dit moment. Als je oorlogsvoorkomend wilt opereren en dat duurzaam uit wilt dragen door model te staan voor andere regio's in de wereld, waar behoefte aan is, kan het niet zo zijn dat aan de ene kant zonder poespas de miljarden eruit worden geschoten, en anderzijds voor de Raad van Europa nauwelijks een enkel miljontje erbij kan komen. Wij willen niet veel geld en wij beseffen dat wij hier en daar het geld misschien nog beter kunnen besteden.

Verder dring ik aan op een tussentijdse evaluatie van het Nederlandse voorzitterschap, wanneer de nieuwe minister goed warmgedraaid is, opdat wij dan nog eens de nieren van de regering kunnen proeven.

*N

De heer **Dees** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Ik herinner mij nog heel goed de samenwerking van een jaar of dertien geleden met het toenmalige Tweede Kamerlid Jaap de Hoop Scheffer in de parlementaire vergaderingen van de West-Europese Unie en de Raad van Europa. Hij werd toen door velen als jong en veelbelovend bestempeld. Hij ziet er nog steeds jong uit en het veelbelovende is uitgekomen.

De Raad van Europa heeft een rijke geschiedenis en een uitstekende reputatie opgebouwd. Als de Raad er niet was geweest, had hij alsnog uitgevonden moeten worden. Tot de hoogtepunten van de Raad van Europa rekent de VVD-fractie het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, het individuele klachtrecht en de rol van de Raad bij de transitie van landen uit Oost- en Midden-Europa tot democratische rechtstaten en markteconomieën. Het is indrukwekkend wat er sinds de oprichting, bijna 55 jaar geleden, allemaal is gebeurd. Toch zijn er tal van redenen voor een bezinning op de taken en activiteiten van de Raad, een kerntakendiscussie dus. In dat verband noem ik: de sterke groei in tal en last -- ledental en omvang van het werk --, de grote proliferatie van internationale samenwerkingsverbanden, de enorme werkachterstand bij het Europese Hof, competentieproblemen ten opzichte van de Europese Unie en de OVSE, en de slechte budgettaire situatie. Dat zijn stuk voor stuk argumenten om kritisch te kijken naar het takenpakket van de Raad van Europa en om een kerntakendiscussie te bevorderen.

De VVD-fractie juicht het toe dat de minister, mede met het oog op het Nederlandse voorzitterschap, een advies heeft gevraagd aan de Adviesraad Internationale Vraagstukken. Dat advies ligt er nu met als veelzeggende en ons erg aansprekende titel: "De Raad van Europa, minder en (nog) beter". Na grondige analyses, onder andere op de punten die ik zojuist noemde, komt de AIV tot de conclusie dat de Raad van Europa zich vooral zou moeten richten op de kerntaken: de formulering en bescherming van de rechten van de mens, de beginselen van de rechtstaat, het functioneren van de democratie en het behoud van het culturele erfgoed van Europa in termen van culturele waarden en diversiteit.

De VVD-fractie deelt de analyses en de aanbevelingen van de AIV op nagenoeg alle hoofdpunten. In haar waarneming is de Raad van Europa te veel een bijenkorf met frequent in- en uitvliegende politici en ambtenaren, die hun vluchtschema's vooral laten bepalen door lobby's en hobby's. Met deze karakteristiek beoog ik uiteraard geen karikatuur van de Raad van Europa te schetsen. Het gaat de VVD-fractie om een radicale omvorming van "heel breed, dus oppervlakkig met weinig effect" naar "smaller, dieper en effectiever". Mijn fractie meent dat dat de kern is van de nieuwe benadering die zij bij de Raad van Europa wil bepleiten.

Op het gebied van de kerntaken behoort de Raad een kwaliteitsorganisatie pur sang te zijn. Dat is momenteel te weinig het geval. De werkachterstand bij het Hof neemt met 1000 gevallen per maand toe, tal van nieuwe leden voldoen niet aan de essentiële toetredingscriteria van de Raad en ook onder de landen van het eerste uur is nog lang niet altijd overgegaan tot

ratificatie van de verdragen die tot de kern van het werk van de Raad van Europa behoren. Ik kan de trefwoorden noemen met betrekking tot de landen die niet voldoen aan de criteria. De afstraffing van de doodstraf is nog niet in alle landen geratificeerd. In tal van landen is het slecht gesteld met de persvrijheid. Er vinden oneerlijke verkiezingen plaats. De positie van minderheden is niet altijd geborgd. Er worden politieke gevangenen gehouden. Mijn fractie bepleit dat de minister het advies van de AIV overneemt en gedurende het Nederlands voorzitterschap de kerntakendiscussie initieert en daaraan handen en voeten geeft. Is hij daartoe bereid?

Om het kerntakenscenario uit te werken, ziet mijn fractie liever een internationaal comité van wijzen in plaats van de zoveelste interdepartementale ambtelijke werkgroep zoals de AIV voorstelt. Ik kan mij in dit verband voorstellen dat samenwerking met andere landen, bijvoorbeeld de Benelux, wordt gezocht. Omdat de parlementariërs uit het Benelux-parlement veel contact hebben met hun collega's van de Nordic Council en de Baltic Assemblée kan een kerntakendiscussie worden verbreed. De reden daarvoor kan gelegen zijn in de door de Benelux afgeronde kerntakendiscussie; ook daarin vormde een comité van wijzen de motor.

De AIV heeft over nagenoeg alles met nagenoeg iedereen gesproken, behalve met parlementariërs. Dat is merkwaardig omdat ik samen met collega's Van der Linden en Jurgens en voormalig collega Zwerver lid ben geweest van de parlementaire vergadering van de Raad van Europa en wij om dit advies hadden gevraagd. Deze omissie is jammer omdat nu niet is gesproken over de rol die de parlementaire assemblee speelt als "controlerend orgaan" van de European bank for reconstruction and development en voor de OECD. Aan het jaarlijkse OECD-debat in de Raad van Europa nemen ook parlementariërs uit Canada, Australië, Japan en Nieuw Zeeland deel. Weet de minister waarom door de AIV geen parlementariërs zijn gehoord? Dat met de kalkoen niet over het kerstdiner moet worden gepraat, kan hierbij niet het argument zijn. Uit alle betogen blijkt immers dat de fracties in dit huis voorstander zijn van een kerntakendiscussie. Zij hebben zich in beginsel positief opgesteld tegenover het AIV-advies.

Een echte kerntakendiscussie heeft natuurlijk pas zin als deze tastbaar tot het verzetten van de bakens leidt. De VVD bepleit op dit punt de volgende ambities die tijdens het Nederlands voorzitterschap op zijn minst geïnitieerd moeten worden. Ten eerste moet kritisch worden gezien welke verdragen -- momenteel is sprake van maar liefst 192 verdragen -- afgeschaft kunnen worden. Wat is bijvoorbeeld nog het nut van de Anti-Doping-Convention, die door Nederland geratificeerd is, nu een World-Anti-Doping-Code tot stand is gekomen die door alle landen en alle internationale sportkoepels onderschreven zal worden? Die conventie kan wellicht vervallen.

Naarmate je meer overbodige conventies laat vervallen, wordt misschien de druk op het Hof ook langs die lijn verminderd.

Ten tweede dienen kernverdragen door alle lidstaten te worden geratificeerd; het voorzitterschap dient daarbij het goede voorbeeld te geven. Ik heb hiervan twee voorbeelden. Nederland heeft de belangrijke Convention on Human Rights and Biomedicine nog niet geratificeerd. Het vorige kabinet had als redenering dat eerst de Embryowet moest worden behandeld -- ik ga nu slecht in op de procedure en niet op de inhoud -- en dat pas daarna kon worden geratificeerd in verband met het eventueel maken van een voorbehoud. De Embryowet is deze Kamer gepasseerd, maar de conventie is nog niet geratificeerd, zoals wel was toegezegd door minister Borst. Een tweede voorbeeld is het kaderverdrag inzake nationale minderheden, waarbij de regering schorsing van de beraadslaging heeft gevraagd; de regering is hierbij aan zet. In het AIV-rapport valt echter te lezen dat de Eerste Kamer der Staten-Generaal de behandeling van de ontwerpgoedkeuringswet van dit verdrag nog steeds niet heeft afgehandeld vanwege verschillende visies op de definitie van minderheden. "Momenteel is op politiek niveau overleg gaande over een oplossing die toetreding op korte termijn misschien mogelijk maakt." Blijkbaar weet de AIV meer dan wij. Ik ben geïnteresseerd in wat de regering hierover kan mededelen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik onderschrijf het pleidooi van de heer Dees. Betekent dit echter dat de VVD-fractie ja zal zeggen als de regering hier terugkomt met het oorspronkelijke voorstel? Ik begrijp dat eigenlijk wel uit zijn woorden.

De heer **Dees** (VVD): Het voorstel van het toenmalige kabinet is niet een één op één interpretatie van het kaderverdrag; het gaat om de definitiewestie. Het begrip nationale minderheden moet op een bepaalde manier worden geïnterpreteerd; meestal worden de voorbeelden van de Hongaren in Roemenië en de Friezen in Nederland genoemd. Omdat men er in de Raad van Europa niet helemaal uitkwam, is er geen specifieke definitie gekozen. Dat betekent dat er een zekere ruimte is voor een land om aan het begrip nationale minderheden een interpretatie te geven. Wat de interpretatie van de VVD-fractie was, heeft mijn toenmalige fractiegenoot de heer Jelgersma in de debatten duidelijk gemaakt.

Ten derde wil ik benadrukken dat toelatingscriteria voor nieuwe leden strikter moeten worden toegepast en worden gehandhaafd. Dat geldt temeer nu wij, al meer dan tien jaar geleden, de weg hebben verlaten dat een land pas lid mag worden als het aan alle normen en criteria voldoet. Ik vind het zelf jammer dat dit principe overboord is gezet. Als parlementariër heb ik zelf tegen de lidmaatschapsaanvragen van een aantal landen gestemd omdat de landen niet voldeden aan de criteria. Landen worden toegelaten vanwege een politieke argumentatie. Pas als landen eenmaal lid zijn, probeert men ze te laten voldoen aan de normen en criteria. Ik berust erin dat deze weg is gekozen, maar dan moet wel buitengewoon scherp en strak worden gevolgd of die landen daadwerkelijk aan de criteria voldoen. Als dit niet het geval is, past een harde aanpak: het overwegen van schorsing of beëindiging van het lidmaatschap. Heel lang geleden is dat gebeurd met

Griekenland; nog niet zolang geleden is het gebeurd met Turkije. Ik merk dat de houding ten opzichte van landen in Midden- en Oost-Europa te tolerant is. Als wij niet scherp en strak optreden, zijn wij ongeloofwaardig en niet effectief. Het wezen van de Raad van Europa dreigt daarmee te worden aangetast.

Mijn vierde en laatste punt is dat het Europees Hof zijn werk moet kunnen doen; de heer Jurgens heeft hierover ook al gesproken. Wil de minister op de vier genoemde terreinen initiatieven nemen tijdens het Nederlands voorzitterschap? Overigens vind ik het behoud van culturele diversiteit eveneens een belangrijk punt. Dat is één van de redenen dat ik het initiatief van Nederland om het straatbeeld in Straatsburg te tooien met Nederlandse gedichten in hun Franse en Engelse vertaling, sympathiek vind. Het behoud van het culturele erfgoed en de culturele diversiteit is een kerntaak van Europa.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Voorzitter. Ook nu spreek ik namens de beide kleine confessionele fracties.

Het acquit van de Raad van Europa, genomen in de ruimste zin van het woord, te weten juridisch en institutioneel, kan wat mij betreft gerekend worden tot een van de belangrijkste verworvenheden in het naoorlogse Europa. Wat dat betreft heb ik niet de ambitie om onder te doen voor mijn collega's die met zeer grote waardering hebben gesproken over dit instituut. Met de Europese Economische Gemeenschap en later de Europese Unie heeft de Raad van Europa een bijdrage geleverd aan de noodzakelijke vervlechting en het aanbrengen van hechtere structuren binnen Europa met het oog op vrede, welvaart, "rule of law", mensenrechten, enzovoort. Dat moeten wij vooral niet vanzelfsprekend gaan vinden, maar wie iets weet van de geschiedenis van Europa zal dat wel nalaten.

Aan de andere kant is de Raad van Europa in zekere zin een rustig bezit geworden, maar daarom niet minder dan de Europese Unie, zo zeg ik collega Van der Linden na. Om het onderscheid tussen beide aan te geven, zou je misschien de terminologie van Karl Marx kunnen gebruiken: de Europese Unie is onze onderbouw en de Raad van Europa onze bovenbouw; zij horen bij elkaar, maar zijn wel onderscheiden.

Het lidmaatschap van een kleine fractie heeft tal van voordelen. Een nadeel is evenwel dat je niet in de gelegenheid bent om ook van binnenuit kennis te maken met bijvoorbeeld een Assemblee, zoals de Raad van Europa en andere instituties kennen. Het heeft mij dan ook enige tijd gekost voordat ik in de loop der jaren in de gaten had wat die Raad van Europa allemaal voor werk verrichtte. Daarvan ben ik in de loop van die jaren zeer onder de indruk geraakt. De heer Jurgens was betrokken bij de gebeurtenissen in Azerbeidzjan. Zelf ben ik er als Tweede-Kamerlid bij betrokken geraakt. Toen ontdekte ik, na de normale reflex van het stellen van schriftelijke vragen aan de eigen minister van Buitenlandse Zaken te hebben vertoond, dat er ook nog zo iets was als de Raad van Europa die zeer zorgvuldig en langdurig aandacht heeft gegeven aan, in dit geval, politieke gevangenen in

Azerbeidzjan. Ik spreek daarover expliciet mijn waardering uit en in die waardering neem ik ook de activiteiten van de ambtenaren van deze minister mee.

De Raad van Europa heeft een wat bescheiden uitstraling. Dat heeft er overigens wel toe geleid dat een aantal jaar geleden mensen uit landen als Rusland, Armenië en Azerbeidzjan zijn geaccepteerd, die daar naar mijn overtuiging niet in thuishoorden. Het is nu eenmaal zo, dus laten wij proberen om van verlies winst te maken. Dat kan door echt aandacht te besteden aan de prioriteit die de minister wil geven aan de implementatie van normen inzake mensenrechten en de versterking van de uitvoeringscapaciteit. Dat zijn inderdaad kerntaken van de Raad van Europa en die verdienen versterking.

Wij hebben inmiddels te maken met het Europa van de overlappende instituties. Nu doet zich het bijzondere geval voor dat Nederland in zekere zin een jaar lang zijn eigen trojka is door voorzitter te zijn van de OVSE, de Raad van Europa en de Europese Unie. Ik verzoek de minister nadrukkelijk om niet al te uitvoerig in te gaan op de problematiek van die overlappende instituties. Hij zal die ambitie ook niet hebben. Er zou rationeel iets voor te zeggen zijn om op enig moment de jongere OVSE, met zijn wortels in de Koude oorlog, te laten samensmelten met de oudere Raad van Europa, met zijn wortels in de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Belangrijke instituties als het Hoge Commissariaat voor nationale minderheden en ODIHR, verbonden aan de OVSE, passen qua acquit toch eigenlijk best bij de Raad van Europa? Ik weet best dat het een zaak is van een zeer lange adem, maar ik leg het toch op tafel. Het zou misschien wel aardig zijn -- die suggestie leg ik bij de minister op tafel in de wetenschap dat hij er in die functie niet meer zal zijn -- om na afloop van het voorzitterschap van de Europese Unie, met alle kennis die in het bijzonder het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft opgedaan, een soort weging te laten plaatsvinden van die drie verschillende instituties. Iemand moet dat een keer doen. Met de opgebouwde ervaring, lijkt mij dat een uitgelezen moment om dat aan Nederland te vragen.

Ook ik heb waardering voor het AIV-rapport, maar op één punt vraag ik een nadrukkelijke reactie van de minister. Dat betreft het benutten of, beter gezegd, het niet benutten van het politiek-juridische instrumentarium dat de Raad kent.

De AIV wijst er terecht op dat er met de toetreding van Rusland, Armenië en Azerbeidzjan problemen zijn binnengebracht die niet eenvoudig zijn op te lossen en waarbij de Raad van Europa niet zou moeten ambiëren een oplossing te bieden. Is dit nu wijsheid of een testimonium paupertatis? Wil de minister op die vraag antwoord geven?

In de afgelopen jaren is ook vaak het instrument van de statenklacht aan de orde geweest. Als er weer eens een coup was gepleegd in Turkije spraken wij daarover, want dit land is sinds jaar en dag lid van de Raad van Europa. Later speelde hetzelfde met betrekking tot Tsjetsjenië. Telkens kregen Kamerleden weer te horen dat de statenklacht niet passend was, omdat deze niet productief zou zijn. Dat vind ik binnen het kader van de

Raad van Europa pure armoede, omdat de *raison d'être* van de Raad nu eenmaal de aandacht voor rechten is. Ik vind de onderbenutting van dit soort instrumenten heel onbevredigend.

Ik vind het een blamage voor het kabinet dat het Kaderverdrag nationale minderheden, dat behoort tot het kernacquis van de Raad, nog altijd niet door Nederland is geratificeerd. Als lid van de Tweede Kamer was ik daar zelf een beetje debet aan, zonder dat mij enig verwijt kan worden gemaakt. In de Tweede Kamer heb ik heel nadrukkelijk gefulmineerd tegen het onverstandige besluit van Nederland -- en daarmee bedoel ik de minister voor Grotestedenbeleid en Integratie, de heer Van Boxtel -- om de culturele minderheden te brengen onder de reikwijdte van dit verdrag. Ik heb daarover toen een fantastisch debat gevoerd in de Tweede Kamer met de woordvoerders integratiebeleid. Ik neem aan dat ik deze minister niet hoeft uit te leggen wat het verschil is tussen culturele en nationale minderheden. Daarbij komt dat de Raad van Europa zelf ook expliciet bezig is met de problematiek van de culturele minderheden, naast die van de nationale minderheden. Kortom, men had in Nederland nooit het wetsvoorstel voor goedkeuring van het verdrag moeten toewijzen aan de genoemde minister; deze zaak had in handen moeten blijven van de minister van Buitenlandse Zaken, dan was er nooit iets fout gegaan. De Eerste Kamer heeft gelukkig mijn positie overgenomen, zo constateer ik op deze plek met enige tevredenheid, en het gevolg is dat er drie jaar lang niets is gebeurd. Dat vind ik zeer onbevredigend en mijn voorstel is dan ook om ervoor te zorgen dat wij nog tijdens het voorzitterschap de zaak kunnen afronden. Ik neem aan dat de Eerste Kamer bereid zal zijn hieraan mee te werken. In concreto betekent dit dat ik de minister vraag om de zaak van de culturele minderheden binnen de Raad de aandacht te geven die deze verdient, maar deze niet op te nemen in het Kaderverdrag nationale minderheden. Verder vraag ik de minister om een voorstel aan het parlement voor te leggen waarbij de nationale minderheden nationale minderheden worden gelaten en verder niets, zodat wij deze zaak kunnen afronden. Ik had mij voorgenomen om zo weinig mogelijk moties in te dienen, maar als het nodig is, heb er een in mijn achterzak.

Graag vraag ik aandacht voor het advies van de AIV inzake de concentratie op kerntaken en voor de evaluatie van het mandaat van de commissaris voor de rechten van de mens, die volgens mij wel een zwenkel nodig heeft. Ten slotte sluit ik mij aan bij de collega's die een voorstel hebben gedaan om te bezien of de meer dan 190 verdragen niet voor een zekere opschoning in aanmerking komen. Een dergelijke opschoning heeft ooit eens plaatsgevonden bij de ILO, de internationale arbeidsorganisatie. Als ik nog Tweede-Kamerlid was geweest, zou ik om een notitie hebben gevraagd, want daarmee kun je scoren. Dat zal ik nu niet doen, maar de gedachte is toch wel de moeite waard.

De vergadering wordt van 18.35 tot 18.40 uur geschorst.

*N

Minister **De Hoop Scheffer**: Mevrouw de voorzitter. Als minister, maar ook als oud-lid van de Parlementaire Assemblee, doet het mij goed om eens een apart debat over de Raad van Europa te kunnen voeren, zeker met deze Kamer. Het is volstrekt duidelijk dat alle woordvoerders vinden dat de Raad een organisatie is die ook nu belangrijk blijft. Ik onderschrijf dit. Ik maak er nadrukkelijk een opmerking over de Parlementaire Assemblee bij, want er is gevraagd waarom deze nauwelijks genoemd wordt. Men vindt dat de Assemblee er een beetje bekaaid afkomt. Als dat zo is, betekent dit niet dat ik nog overtuigd zou moeten worden van de uiterst belangrijke, vitale rol die de Parlementaire Assemblee in het hele bouwwerk van de Raad van Europa speelt. Ik denk dat zij ook een aantal belangrijke verantwoordelijkheden heeft. Het is ook een volwaardige parlementaire assemblee, verdragsrechtelijk vastgelegd. Ik ga hier zo dadelijk nog op in.

Ook de regering is het eens met de centrale stelling in het advies van de Adviesraad voor internationale vraagstukken (AIV) dat de nadruk dient te worden gelegd op de kerntaken van deze raad. Nederland zal tot 1 mei volgend jaar voorzitter van het Comité van Ministers zijn. De minister van Buitenlandse Zaken heeft de verantwoordelijkheid voor het op zich nemen van deze functie – daarom sta ik hier nu ook – maar het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van Europa is uiteraard een productie van een groot aantal departementen. Tot mijn vreugde hebben vele leden zich positief uitgelaten over de prioriteiten die in de stukken zijn aangegeven; deze zijn uiteraard in uitvoerig interdepartementaal overleg bepaald. Ik zal mijn collega's dan ook over het resultaat van dit debat informeren, aangezien het mede om hun verantwoordelijkheid gaat. Dit betreft onder andere de ratificatie; ik kom daar nog apart op terug.

Ik zeg de Kamer dus toe dat de regering, omdat het om een verantwoordelijkheid van verschillende departementen gaat, zo spoedig mogelijk een officiële reactie op het advies van de AIV zal geven. Ik heb wel al aangegeven dat de regering positief staat tegenover het advies, maar laat ik erbij zeggen dat er ook een aantal dingen in het advies ontbreken. De AIV is slechts beperkt ingegaan op belangrijke politieke vraagstukken waar de Raad van Europa zich op dit moment gesteld ziet. Daarbij gaat het om de nieuwe leden, de samenwerking met andere regionale organisaties, waarvan de heer Van der Linden een hoofdpunt heeft gemaakt, en de samenwerking met andere internationale organisaties. Deze onderwerpen zullen tijdens het Nederlandse voorzitterschap aan de orde komen. Maar goed, de Kamer zal dus nog een volwaardige, volledige reactie op het advies van de AIV krijgen. Het punt van de kerntaken onderschrijft de regering in ieder geval volledig.

Ik ben het ermee eens dat het acquis dat de Raad van Europa in decennia heeft opgebouwd, eigenlijk niet te vergelijken is met welk acquis dan ook. Dit betekent dat deze organisatie van belang blijft, maar dit wil niet zeggen dat alles goed gaat. En laat ik maar eens beginnen met de hand in eigen boezem te steken door het Comité van Ministers onder de loep te nemen. De politieke aandacht die de Raad van Europa in en van het Comité van

Ministers krijgt, is onvoldoende. Ik vertrek morgenochtend om negen uur naar Chişinău, de hoofdstad van Moldavië, waar de Raad van Europa op ministerieel niveau bijeen zal komen. Daar zijn veel te weinig ministers bij, de ministeriële vergaderingen dreigen te degraderen tot vergaderingen van ambassadeurs. Dit is niet goed.

Dat is dan ook de reden dat Nederland, samen met Noorwegen, een initiatief heeft ontplooid om te kijken hoe je de vergaderingen van het comité van ministers aantrekkelijker kunt maken voor ministers om te komen. Het is op dit moment namelijk een posterioriteit en het zou een prioriteit moeten zijn.

Ik zeg het nu even heel scherp: er worden van tevoren opgestelde verklaringen voorgelezen; men trekt zijn jas aan en gaat naar huis. Dat is niet goed en de Raad van Europa onwaardig. Je moet als bewindslieden tot méér bereid zijn en daar zetten Noorwegen en Nederland op in. Ik heb dat ook gedaan bij de OVSE, waar een zelfde probleem dreigt als bij de Raad van Europa. Je zult bijvoorbeeld ministeriële vergaderingen veel meer thematisch moeten inrichten en ministers dwingen aandacht te besteden aan bepaalde thema's. Uw Kamer zal ongetwijfeld op de hoogte worden gesteld van de resultaten van de activiteiten die Nederland en Noorwegen op dit belangrijke punt samen ondernemen. Wat dat betreft moet gezegd worden dat de Parlementaire Assemblee een belangrijke rol speelt en dat de activiteiten van parlementariërs van mij een hoger cijfer krijgen dan de activiteiten van mijn collega-ministers, hoe triest ik het ook vind dat hier te moeten melden. Het gaat derhalve om kerntaken.

Voorts geldt: noblesse oblige. Ik mag het woord misschien niet gebruiken van de heer Van Middelkoop maar ik doe het toch: óók de Raad van Europa is een waardegemeenschap en staat voor waarden en voor de verdediging van waarden. Ik denk dat het juist is om achteraf te constateren dat er ten aanzien van de toetreding van landen en toetredingscriteria misschien in het verleden wel eens een te grote souplesse is betracht. Ik heb dit de heer Dees ook met zoveel woorden horen zeggen. Dat ontslaat ons niet van de verplichting om de verschillende monitoringactiviteiten -- dat is een verantwoordelijkheid van de Parlementaire Assemblee én van het comité van ministers -- ten volle de ruimte te geven. Ik zeg dan met de heer Jurgens: het is én, én. Dan is het in de Kaukasus, in Azerbeidzjan of waar dan ook: meten met één maat; en dit geldt ook in de richting van Liechtenstein. Ik wacht overigens vol verwachting, in deze pre-sinterklaastijd, het rapport van de heer Jurgens uit de Parlementaire Assemblee af.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik zou het jammer vinden als in de Handelingen bleef staan dat ik een tegenstander zou zijn van de gedachte dat de Raad van Europa een belichaming is van een waardegemeenschap. Dát is het debat dat wij in de Europese Unie voeren. Ter zake van de Raad van Europa vind ik wel degelijk dat er sprake is van een waardegemeenschap. Sterker nog, dat was voor mij destijds één van de argumenten om zeer kritisch te staan ten opzichte van het lidmaatschap van Rusland, Armenië en Azerbeidzjan.

Minister **De Hoop Scheffer**: Mijn verontschuldiging aan de heer Van Middelkoop. Ik meende dat hij hedenmiddag in een ander debat deze kwalificatie in bredere zin gebruikte. Wij zijn het echter eens: de Raad van Europa is en hoort ook te zijn een waargemeenschap, zoals de Europese Unie dat naar mijn opvatting overigens ook is.

Het is derhalve wat het monitoren betreft: én, én. De heer Jurgens noemde het voorbeeld van Azerbeidzjan, waar de Parlementaire Assemblee een rol heeft gespeeld, waar de heer Van Middelkoop verkiezingen heeft waargenomen en waar ook de OVSE, complementair aan de Raad van Europa, een actieve rol speelt. Wat maakt de Raad van Europa nu bijzonder in en ten opzichte van Azerbeidzjan? Ik geef dit nu maar als voorbeeld, omdat de heer Jurgens het noemde en ik er zelf net geweest ben. Welnu, dat is dat de Raad van Europa officieel heeft verklaard dat er een aantal gevangenen in Azerbeidzjan is die als politieke gevangenen moeten worden gekwalificeerd. Dat is iets dat niet kan binnen de waargemeenschap die de Raad van Europa is. Het betreft hier een gedeelde verantwoordelijkheid: van de Assemblee, maar zeker ook van het comité van ministers en van het voorzitterschap. Ik zeg de Kamer toe -- ik doe dit tot 3 december met een dubbele pet op: én als voorzitter van de Raad van Europa, én nog als voorzitter van de OVSE -- dat er voor het lot van die politieke gevangenen permanente aandacht moet zijn. Ik heb daar, als voorzitter van de Raad van Europa, vorige week president Alijev op aangesproken en daarbij, als voorbeeld, aandacht gevraagd voor één van de politieke gevangenen, de heer Gumatov, van wie wij weten dat zijn familie hier in Nederland, in Den Haag, woont. Ik heb er sterk de nadruk op gelegd -- ik zal dit ook vervolgen -- dat die politieke gevangenen dienen te worden vrijgelaten.

Ik kom daarmee bij de heer Kox. Deze heeft gezegd, in misschien een beetje diskwalificerende zin, dat je niet mag zeggen dat de praktijk weerbarstig is. Ik zeg echter tegen de heer Kox dat die praktijk ontzettend weerbarstig is. Er zijn namelijk vele lidstaten van de Raad van Europa -- het geldt ook voor andere gremia ook -- waar niet wordt voldaan aan datgene dat de heer Kox en ik normaal vinden in een rechtsgemeenschap.

Wat wij normaal vinden als wij spreken over law and order, over democratie, over rechtsstaat, over respect voor mensenrechten. Wij moeten ons afvragen wat wij daartegen kunnen doen. Binnen de Raad van Europa zijn daarvoor een aantal middelen. O.a. de heer Van Middelkoop heeft dit punt geadresseerd.

Er kan niet gezegd worden dat het middel van de statenklacht nooit gehanteerd zal worden. Als dit middel echter te vaak toegepast wordt, wordt het een bot wapen. Het probleem is ook dat de Raad van Europa geen divisies heeft, evenmin als de paus, om de wens dat de politieke gevangenen in Azerbeidzjan vrijkomen kracht bij te zetten. Dat moet voor een groot deel met overtuigingskracht gerealiseerd worden, onder het motto "steeds weer en steeds weer". Er zijn relatief weinig middelen om Azerbeidzjan te dwingen te doen wat het zou moeten doen. Het in inderdaad mogelijk om te dreigen met opschorting

van het lidmaatschap. Ook daarin heeft de Parlementaire Assemblee een rol te spelen en een verantwoordelijkheid te dragen. Dat geldt ook voor de ministers. Ik vind dat daarmee terughoudend moet worden omgegaan.

De heer **Kox** (SP): Ik begrijp de minister en ik vind ook dat men in dit soort politiek realistisch moet zijn. Overigens de paus had vroeger Zoeaven maar die zijn met pensioen denk ik. Ik wil niet met divisies Azerbeidzjan binnenmarcheren, maar blijkbaar is het voor een land Azerbeidzjan voordelig om lid van de Raad van Europa te zijn. De heer Van der Linden heeft gezegd dat de landen komen omdat zij dat zelf willen. Blijkbaar wilde de regering van Azerbeidzjan. Natuurlijk kan niet meteen gezegd worden dat een land eruit gaat als het niet doet wat de Raad van Europa wil. Als het echter gaat over ernstige schendingen van mensenrechten vind ik dat er een grens getrokken moeten worden. Dan moet er gezegd worden: Zo hoor je er niet bij; zo is er met jou geen brug te bouwen. Als er een voorbeeld gesteld wordt, zoals dat in het verleden met Griekenland gebeurd is, is dat ook voor andere landen een teken aan de wand.

Minister **De Hoop Scheffer**: Dat is juist en dat geldt ook voor het historische voorbeeld dat de heer Kox geeft. Ik heb de heer Van der Linden daarover uitgebreid gehoord. De heer Van der Linden wees terecht op Tsjetsjenië, een zeer grote lidstaat van de Raad van Europa, waar de problemen buitengewoon groot en ernstig zijn. Het lidmaatmaatschap zal gebruikt moeten worden om dit soort landen te kunnen blijven aanspreken. De heer Van der Linden heeft gelijk als hij zegt dat er op een bepaald moment andere buitenlandse politieke belangen kunnen spelen, bijvoorbeeld terrorismebestrijding, die ervoor zorgen dat bijvoorbeeld de houding ten aanzien van de Russische Federatie met betrekking tot Tsjetsjenië uiteindelijk een andere is dan zij misschien zou moeten zijn. Dat geeft nog eens de weerbarstigheid van de materie aan. Er moet altijd worden geprobeerd de juiste weg te vinden. Ik ben geen voorstander van het rondzwaaien met statenklachten of met het dreigen van opschorting van lidmaatschappen. President Alijev in Azerbeidzjan moet wel weten dat politieke gevangenen in de Raad van Europa niet te tolereren zijn en dat verkiezingen zoals in Azerbeidzjan gehouden zijn ook niet kunnen. En Georgië moet worden aangesproken op de grote onvolkomenheden die daar afgelopen zondag bij de verkiezingen zijn opgetreden. Dan heb je als medelidstaat van de Raad van Europa een argument, een handvat. Hierin heeft een regering een verantwoordelijkheid alsmede de Parlementaire Assemblee.

De heer **Van der Linden** (CDA): Die Parlementaire Assemblee kan het natuurlijk beter doen dan zij thans doet, maar zij doet al heel wat. Het probleem is het Comité van Ministers. De minister zegt te zullen bekijken hoe dit gereorganiseerd kan worden, hoe bereikt kan worden dat méér ministers de vergadering zullen bijwonen. De crux zit echter in het feit dat er sprake is van unanimiteit. Dat houdt in dat er nooit effectief gebruikgemaakt kan worden van welk wapen dan ook. Het desbetreffende land zal immers altijd de zaak blokkeren. Ik zou de minister willen

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

vragen, ervoor te zorgen dat het functioneren van het Comité van Ministers verbetert. Dat heeft de hoogste urgentie.

Minister De Hoop Scheffer: Dat is juist, maar dat is veel gemakkelijker gezegd dan gedaan. Er zijn 45 lidstaten van de Raad van Europa en er is tot op heden buitengewoon weinig bereidheid om af te stappen van de consensusbesluitvorming.

Het is waar, de poging is eerder gedaan en ik zal die opnieuw doen. De heer Van der Linden heeft gelijk. Alleen wijs ik er wel op dat Nederland voorzitter wordt van het comité van ministers en daarvan deel uitmaakt met 44 landen. Dat houdt een relativering in die ik in dit verband wil aanbrengen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Laten we dan ten minste op één punt een voorbeeld nemen aan de OVSE en de formule van de OVSE overnemen.

Minister De Hoop Scheffer: Er is in die zin een verschil met de OVSE dat de voorzitter daarvan niet alleen, zoals bij de Raad van Europa, voorzitter van het comité van ministers is, maar tevens een jaar het gezicht van de organisatie vormt. Dat is een groot verschil met de Raad van Europa. Ik zeg de heer Van der Linden toe dat ik mijn best zal blijven doen, alleen, gelet op zijn langdurige ervaring in de Raad van Europa weet hij nog beter dan ik hoe ongelooflijk weerbarstig de materie is, omdat een aantal landen er gewoon geen fluit voor voelen. De heer Van der Linden heeft gelijk als hij zegt dat de daadkracht en het realiseren van datgene wat de leden met het lidmaatschap van de raad beogen, afhangen van de slagkracht van onder andere het comité van ministers.

Voorzitter. Ik wil doorgaan met mijn reactie op de opmerkingen van de heer Jurgens. Hij heeft evenals vele anderen een belangrijk punt gemaakt van de hervorming van het Hof. Ik deel datgene wat daarover is gezegd. De heer Jurgens heeft een praktische draai aan zijn opmerkingen gegeven door mij te vragen: zou het zinnig zijn om de Venice-Commission advies te vragen inzake de hervormingen van het Europese Hof. Dat vind ik op zichzelf een zinvolle gedachte, maar de heer Jurgens weet dat in mei 2003 het comité van ministers een besluit heeft genomen over een pakket aan hervormingen en dat sindsdien experts bezig zijn met de uitwerking van concrete teksten ter besluitvorming in mei 2004. Het risico van het nu vragen van advies aan de Venice-Commission is dat dat de besluitvorming zou kunnen vertragen. Ik acht die commissie overigens hoog. Het is een belangrijke commissie. Ik verwacht dat de heer Jurgens het met mij eens is dat er geen vertraging moet komen en dat maatregelen moeten worden genomen. Zij verdragen geen vertraging. Dat is het caveat dat ik wil geven bij de suggestie van de heer Jurgens om de Venice-Commission om advies te vragen.

De heer **Dees** (VVD): Bij lezing van de stukken viel het mij op dat de oplossing voor de kwestie van de werklust van het Hof vooral wordt gezocht in aanpassing van de

organisatie. In mijn betoog heb ik een relatie gelegd met het niet-voldoen door de lidstaten aan de normen en criteria van de Raad van Europa. Daardoor krijgt het Europese Hof meer klachten. Ook geldt in dit verband het feit dat met de toetredingscriteria luchthartig wordt omgegaan. Er zijn namelijk lidstaten toegelaten om politieke motieven. Naar mijn mening geven deze twee mechanismen, het niet-ratificeren van kernverdragen en het toelaten van nieuwe leden zonder de criteria strikt toe te passen, een gigantische opwaartse druk op de work load van het Europese Hof. Die kwalitatieve elementen moeten naar mijn mening bij welke oplossing dan ook worden betrokken.

Minister De Hoop Scheffer: Ik ben het daarmee eens.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik verwacht dat er nog meer vertraging zou ontstaan als het comité van ministers tot mei blijft werken aan de hervorming van het Hof, vervolgens advies vraagt aan de Parlementaire Assemblée en de assemblée dan alsnog advies vraagt aan de Venice-Commission. De commissie kan vaak in twee maanden een advies klaar hebben. Als nu advies wordt gevraagd is het er dus aan het eind van het jaar. Het kan dan betrokken worden bij de beoordeling van de voorstellen.

Minister De Hoop Scheffer: Ik zal deze mogelijkheid verkennen. Als mij blijkt dat wat de heer Jurgens zegt klopt en dat het advies van deze commissie geen vertraging oplevert, ben ik graag bereid dat advies te vragen. Wij zijn het eens dat er iets moet gebeuren. Ik denk ook aan een filteringssysteem, aan hervorming van het toezichtssysteem en een mogelijk nieuw ontvankelijkheids criterium. Dat zijn belangrijke punten die bij de overweging moeten worden betrokken, zeg ik ook tegen de heer Dees. Ik deel het gevoel van urgentie dat ik bij onder anderen de leden Dees en Jurgens merk.

Ik kom vervolgens te spreken over het punt van het ratificeren. Allereerst wil ik iets zeggen over een kwestie waarover ik terecht door een aantal woordvoerders zeer kritisch ben toegesproken: het kaderverdrag minderheden. De heer Van Middelkoop eindigde zijn betoog met opmerkingen daarover. Misschien kwam dat door zijn persoonlijke geschiedenis. Ik wil nu niet ingaan op de verschillen van mening. Men kan spreken over nationale minderheden, culturele minderheden, Friezen en niet-Friezen. U weet, ik heb iets heel bijzonders met de Friezen, dus wat dat betreft hoeft men mij niet overtuigend toe te spreken.

Binnenkort zal de ministerraad zich buigen over dit kaderverdrag. Ik heb goede hoop dat dat op korte termijn in de richting van beide Kamers kan komen, zodat het ook snelstens -- gezien de voorgeschiedenis aarzel ik bij het uitspreken van dat woord -- kan worden geratificeerd. Ik zal er in ieder geval mijn best voor doen en ik heb aanwijzingen dat het verdrag snel kan worden geratificeerd. Aan deze -- hoe zal ik het formuleren? -- hinderlijke vertraging komt dan een einde. Ik zal de collegae ook aanspreken op de onder hun verantwoordelijkheid vallende ratificatieverplichtingen. Ik ben het eens met de heer Platvoet en anderen dat je

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

anderen lastig kunt aanspreken wanneer je zelf niet aan je verplichtingen voldoet.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): De minister spreekt van beide Kamers. Ik leid daaruit af dat hij met een ander voorstel zal komen.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik wil op dit moment niet ingaan op de exacte aard van het voorstel. Gaat u ervan uit dat wij hierover ook met de Tweede Kamer zullen debatteren.

De heer Platvoet heeft mij gevraagd wat ik vind van het memorandum van de secretaris-generaal van de Raad van Europa, de heer Schwimmer, over het "One Europe, a Europe of partners". Ik verwelkom dat memorandum, omdat daarin de noodzaak wordt geschetst om te komen tot een meer eenduidige, eenvormige Europese overlegstructuur. De details van de voorstellen moeten worden bestudeerd, met name hoe wij binnen de Raad van Europa moeten komen tot een geassocieerd lidmaatschap van de Europese Unie. Wij gaan dat bestuderen. Ik vind dat de heer Schwimmer in het memorandum een aantal positieve aanzetten geeft.

Waarom leggen wij de nadruk op de politieke gevangenen in Azerbeidzjan? Politieke gevangenen passen simpelweg niet in een waardengemeenschap als de Raad van Europa. Wij zullen daarop de nadruk moeten blijven leggen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik noemde het als illustratie. In de notitie staat dat de minister de mechanismen die de raad tot zijn beschikking heeft om de mensenrechtenschendingen aan de kaak te stellen opnieuw wil bekijken. Wat moet daaronder verstaan worden? De minister heeft de statenklacht genoemd, maar heeft dat tegelijkertijd gerelativeerd. Om welke mechanismen gaat het?

Minister **De Hoop Scheffer**: Het gaat om de bestaande mechanismen. Ik kom terug op datgene wat ik daarnet met de heer Van der Linden besprak. Het is een kwestie van politieke wil. De mechanismen zijn er, maar je moet het willen. Ik zeg erbij: 45 landen moeten het willen. Politieke wil moet niet worden verward met de structuur. Ik denk dat de structuur wel degelijk deugt, ik denk dat er wel degelijk gemonitord kan worden, maar je moet het ook willen.

De heer Kox heeft over de Raad van Europa gezegd: er gebeurt veel, maar het leidt tot weinig. Ik vind dat veel te somber. Nee, op sommige punten, bijvoorbeeld inzake monitoring, consensusvorming en de discussie rond meerderheidsbesluitvorming, worden te weinig resultaten geboekt, maar er gebeurt binnen de Raad van Europa buitengewoon veel. Ik geloof dat de heer Dees zei: als je de Raad van Europa niet had, zou je hem onmiddellijk moeten uitvinden. Je kunt ook heden ten dage niet zonder de raad.

Ik ben al ingegaan op de parlementaire assemblee. Ik heb ook over de ratificatie gesproken. Sprekend namens de regering en mede namens een aantal collegae steek ik op dit punt de hand in eigen boezem. Ik zal de punten onder de aandacht van de collegae brengen.

De heer Van der Linden heeft terecht gezegd dat het gaat om de problemen van mensen. Ik heb mijn steun in grote lijnen voor het rapport van de AIV uitgesproken.

Ik zeg tegen de heer Van der Linden dat ik de kwalificatie toegevoegde waarde zeker niet beschouw als een onderschikking. Ik hoop dat hij uit mijn betoog tot nu toe heeft kunnen begrijpen, dat ik in politieke zin ook niet zou aanvaarden dat er sprake zou zijn van een onderschikking van de Raad van Europa. Er dient sprake te zijn van nevenschikking. Terecht heeft de heer Van der Linden opgesomd wat de enorme plussen zijn van de Raad van Europa, zoals het eigen hof, de parlementaire assemblee en het onafhankelijke secretariaat.

Ik heb heel goede ervaringen in het afgelopen jaar opgedaan met de samenwerking tussen de Raad van Europa en de OVSE. Ik noem bijvoorbeeld de samenwerking tussen ODIHR en de organen van de Raad van Europa. Verder is er een gezamenlijke missie naar Tsjetsjenië gegaan. Helaas is bij de laatste verkiezingen geen sprake geweest van een gezamenlijke missie aldaar, omdat de uitnodiging volstrekt te laat binnenkwam en aan de zin van waarneming kon worden getwijfeld.

De OVSE heeft haar ogen en oren op de grond via haar missies. In Azerbeidzjan, Kazachstan en Turkmenistan, dat geen lid van de Raad van Europa is en dat het ook zeker niet moet worden, zijn OVSE-missies. Die missies zijn ogen en oren. Mijns inziens is er nog wel ruimte voor verbetering van de samenwerking tussen OVSE en de Raad van Europa waar het de producten en de resultaten van die missies betreft. Dat geldt overigens ook voor Belareus, een land dat geadresseerd is door een aantal afgevaardigden.

Ik ken de kritische noot over Wider Europe, die de heer Van der Linden in zijn bijdrage aan dit debat ook heeft gekraakt. Ik heb mijn opmerkingen hierover in de RAZEB meer dan een keer gemaakt in de richting van de Hoge Vertegenwoordiger. Waar de Raad van Europa zich gezien zijn kerntaken voornamelijk richt op mensenrechten en democratisering, heeft Wider Europe ook betrekking op taken en verantwoordelijkheden die de Raad van Europa niet heeft. Ik heb het dan bijvoorbeeld over een betere afstemming van financiële samenwerkingsinstrumenten, zoals op het gebied van milieu en migratie. Bovendien heeft Wider Europe van de EU een andere geografische reikwijdte dan die van de Raad van Europa omdat de Mediterrane regio en Wit-Rusland ook zijn betrokken bij de activiteiten van de Europese Unie. Ik ben het wel ten principale met de heer Van der Linden eens dat de activiteiten van de Raad van Europa en Wider Europe op dit punt nevenschikt, complementair dienen te zijn en niet elkaar moeten overlappen. Waar ruimte is voor verbetering zal de heer Van der Linden mij als een ondersteuner van zijn opvattingen vinden binnen de Europese Unie waar het Wider Europe betreft.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik onderstreep wat de minister gezegd heeft. Het is van het grootste belang dat de Europese Unie met de burens een intensive relatie onderhoudt. Mijn kritiek is dat de Europese Unie geen nota neemt van de mogelijkheden die de Raad van Europa heeft op het punt van de gestructureerde contacten die er zijn

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

met de landen buiten de Europese Unie. De andere contacten zijn bilateraal, ik zou bijna zeggen incidenteel, terwijl juist de Raad van Europa de structuur legt voor die relaties.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik zeg met de heer Van der Linden dat er op dit punt ruimte is voor verbetering in het contact tussen de Raad van Europa en de Europese Unie. Ik onderstreep nogmaals het begrip "complementariteit".

De heer Van der Linden heeft terecht uitgebreid gesproken over een groter bewustzijn in Nederland van de Raad van Europa. Ik wil een paar initiatieven noemen die Nederland neemt. Ik noem de website van het ministerie van Buitenlandse Zaken met een loket voor de Raad van Europa. Ik noem een intensivering van de samenwerking met de voorlichtingsafdeling van de Raad van Europa. Ik maak melding van een lezingencyclus gedurende het voorzitterschap in samenwerking met de Europese beweging en het Nederlands genootschap voor internationale zaken over belangrijke onderwerpen zoals mediavrijheid, integriteit van het openbaar bestuur, mensenhandel, gezondheid en het Hof. Wij bezien in samenwerking met het Europees Platform voor onderwijs hoe wij kunnen realiseren dat op middelbare scholen aandacht kan worden besteed aan de Raad van Europa, bijvoorbeeld in het kader van het vak maatschappijleer. Dat is lastig en weerbarstig, maar op dat terrein gebeurt wel degelijk het een en ander.

Ik heb de heer Van der Linden geantwoord inzake het comité van ministers. Ik heb hem gezegd dat die ministeriële zittingen veel te weinig operationeel zijn. Ik heb melding gemaakt van de initiatieven van Nederland en Noorwegen die hopelijk op korte termijn naar buiten zullen komen. Ik heb gesproken over wider Europe en Azerbeidzjan. Ik heb gesproken over de mensenrechten en de sancties naar aanleiding van de vragen van de heer Kox.

Ik heb nog niet gesproken over de derde top. Als de heer Van der Linden mij vraagt een derde top volop te steunen, vindt hij in mijn antwoord enige aarzeling. Ik zal uitleggen waaruit die bestaat, want daarom stelde hij mij die vraag. Nederland zal uiteraard niet de consensus blokkeren over een derde top. Het risico van het organiseren van een derde top om de top is niet onaanzienlijk. Een topconferentie lost de problemen waarover alle sprekers het gehad hebben niet op, zoals de problemen rond de Raad van Europa of de toekomst van de Raad van Europa. Een top kan wel op een bepaald moment plechtig datgene bezegelen wat is afgesproken, besproken en voorbereid over het antwoord op de vraag waar na 1989 de Raad van Europa anno 2003, 2004, 2005 en in het komende decennium staat met een zich uitbreidende Europese Unie en een zich uitbreidende NAVO.

Ik constateer te vaak bij de voorstanders van de top de gedachte dat als er nou maar een top georganiseerd wordt, alles wel goed komt. Zo is het mijns inziens niet. Ik heb daar met de secretaris-generaal, de heer Schieder, een paar weken geleden een discussie over gevoerd, toen hij bij mij op bezoek was ter voorbereiding van het voorzitterschap. Ik gooi de kont echt niet tegen de krib als

Nederlands minister. Wij zullen een top niet blokkeren. Er is in principe tot een derde top besloten. Er ligt bij de ministeriële verkiezingen overmorgen weer een communiqué voor. Ik zal de consensus niet blokkeren, maar ik laat wel een vrij ernstig waarschuwend woord horen om de top niet als de panacee te beschouwen voor het oplossen van alle problemen. Ik moet eerlijk zeggen dat ik mij niet aan de indruk kan onttrekken dat binnen de kringen van de Raad van Europa, ook binnen het secretariaat, deze mening wel eens wat overheerst.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik ben het met de minister eens dat als het een top om de top is, wij daar nooit aan moeten beginnen. Dat heeft een boemerangeffect. Het Nederlands voorzitterschap dient er zorg voor te dragen dat thema's die vitaal zijn voor de toekomstige structuur van Europa uitgewerkt moeten worden, zoals wider Europe, het migratievraagstuk inclusief mensenhandel, het creëren van rechtsruimte en de relatie tussen de Europese Unie en de Raad van Europa en de OVSE. Als de eindconclusie zou zijn dat er geen vlees aan het bot zit, ben ik het met u eens. De aanvangspositie mag echter niet zijn dat het Nederlands voorzitterschap een top niet ziet zitten.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik begrijp wat de heer Van der Linden bedoelt. De afgelopen periode hebben allerlei voorbereidende werkzaamheden voor zo'n top plaatsgevonden. Als ik mijzelf de vraag stel hoeveel vlees er aan dat bot zit, dan is mijn antwoord: bijster weinig. Ik zeg met de heer Van der Linden dat het Nederlandse voorzitterschap zijn uiterste best zal doen op de punten waarover hij en ik het eens zijn om ervoor te zorgen dat er vlees aan dat bot komt. Ik zeg het maar zoals ik het voel. Ik gooi de kont heus niet tegen de krib in Straatsburg.

Ik vind dat in het secretariaat en in een aantal lidstaten te gemakkelijk ervan wordt uitgegaan dat de rest vanzelf komt zodra die top wordt georganiseerd. Ik geloof helemaal niet dat die top vanzelf komt. Ik heb een groot aantal waardevolle suggesties in dit debat gehoord van de leden, maar ik ben bang dat iedereen bij de beslissing tot het houden van een top weer achterover leunt. Op die top komen staatshoofden en regeringsleiders en het risico dreigt daarom dat de top wordt gehouden om de top. Daar ligt mijn aarzeling.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik begrijp die aarzeling. Als de minister toezegt dat hij onderzoek laat verrichten door de AIV en op ministerieel niveau naar de potentiële inhoud van een top, dan kunnen wij over drie of vier maanden de balans opmaken. Dat doen wij ook in de Assemblee.

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik vind dat een buitengewoon zinvolle suggestie omdat de Assemblee dan kan aangeven of zij van mening is dat het moment van een top is aangebroken. In het conceptcommuniqué dat overmorgen in Kisinou aan de orde komt, staat een passage over de top tussen haken. Ik geef toe dat die mede zijn ingegeven door de Nederlandse aarzeling op dit punt. Ik zal in die geest verder bezien wat de Nederlandse regering verder te doen

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

staat. Ik heb mijn waarschuwing gegeven. Ik geloof niet dat mijn mening ver verwijderd is van die van de heer Van der Linden; ik besluit alleen graag tot een top als ik weet hoeveel vlees aan het bot zit, terwijl anderen liever tot een top besluiten omdat zij menen dat het vlees dan wel vanzelf komt.

De heer Dees heeft terecht enigszins badinerend gesproken over "hobby's en lobby's". Als de Raad van Europa daarom draait, raakt het zicht op de kerntaken werkelijk verloren. Ik ben dat met hem eens. Ik heb de heer Dees reeds mijn oordeel gegeven over het AIV-advies. Ik kan niet de vraag beantwoorden waarom de AIV met de ervaren leden van de Assemblee heeft gesproken, maar ik ben nu eenmaal de AIV niet. Ik meen overigens dat de AIV een eigen verantwoordelijkheid heeft; als de regering advies vraagt aan de AIV, dan moet de AIV verder zelf weten hoe dat advies wordt ingevuld. Ik kan mij goed voorstellen dat de AIV het gesprek met de leden was aangegaan. Laat ons in ieder geval het debat samen voeren als de reactie van de regering op het AIV-rapport bekend is. Op dat moment kunnen de leden van de Assemblee, de leden van de Eerste Kamer en de leden van de Tweede Kamer hun oordeel geven. Ik weet dus niet welke afweging de AIV in dezen heeft gemaakt.

De heer Dees heeft vier hoofdpunten genoemd in zijn betoog. Ik ben van mening dat alle lidstaten de kernverdragen moeten ratificeren. Verder moeten wij goed de bestaande 192 verdragen bekijken. Ik heb gesproken over de criteria van toelating voor nieuwe leden. Daarin ligt een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid besloten van Assemblee en regering. Ik herinner mij uit mijn eigen ervaringen in de Raad van Europa en in de parlementaire Assemblee dat ik op een bepaald moment vanuit een andere verantwoordelijkheid heb gevraagd of een en ander echt zo snel moest. In de parlementaire Assemblee was sprake van een grote aandrang om nieuwe lidstaten toe te laten. Zij zijn toegelaten en nu moeten wij hen serieus monitoren. Wij weten allemaal dat er niet snel tot een schorsing of een verwijdering uit de Raad van Europa zal worden gekomen; de mogelijke gevolgen daarvan zijn bekend. Ik ben het wel eens met de heer Dees dat in het verleden een te tolerante houding is aangenomen en dat de criteria voor toelating van nieuwe leden moeten worden aangescherpt. De landen die nu lid zijn, waar hetgeen wij als waardengemeenschap normaal vinden niet wordt gevolgd, moeten daar krachtig op worden aangesproken.

Ik heb dat vorige week ook in Georgië, Azerbeidzjan en Armenië gedaan. Ik kan niet zeggen dat ik dit zal blijven doen, maar ik weet wel zeker dat mijn opvolger dit ook zal doen.

De heer Dees heeft terecht gezegd dat het Europese Hof zijn werk moet kunnen doen. Ik ben daar zojuist al nader op ingegaan.

Ik heb al het begin van de interventie van de heer Van Middelkoop onderschreven, waar hij sprak over het acquis van de Raad van Europa. Verder heb ik al opgemerkt dat het, wat betreft politieke gevangenen in Azerbeidzjan, een kwestie van frapper toujours moet zijn.

Het samensmelten van de OVSE en de Raad van Europa is wel een heel ver vergezicht. Met de heer Van der

Linden zou ik zeggen dat de organisaties nevensgeschikt zijn. In mijn eigen woorden: ze zijn complementair en hebben allebei hun eigen meerwaarde. Waar spreek je immers die presidenten en ministers op aan? Waarom praat je met niet-gouvernementele organisaties in al die landen? Als OVSE-voorzitter heb ik nogal wat landen bereisd en daarbij heel wat handen geschud waar behoorlijk wat bloed aan zit. Het gaat dan om landen die geen lid zijn van de Raad van Europa en het ook voorlopig helemaal niet kunnen worden. Mij werd dan gevraagd, in de Tweede Kamer, waarom ik dat deed, waarom ik naar bijvoorbeeld Turkmenistan ging waar mensen werden opgepakt voordat ik er kwam, waar politieke gevangenen zijn en een verschrikkelijk regime heerst. Ik antwoordde dan: dat doe ik toch, omdat ik sta voor die waarden en omdat niemand het doet als ik het niet doe; dan zien de mensen in Turkmenistan en president Alijev helemaal niemand en horen ze dus nooit iets van de waarden waar wij voor zeggen te staan en die wij willen trachten over te dragen. Die waarden moeten ze zelf toepassen als ze lid zijn van de Raad van Europa.

Ik geef toe: het is een buitengewoon lastige afweging om daar te zijn en met die mensen te praten, maar ik vind dat het toch moet gebeuren.

Uiteraard ben ik het met de heer Van Middelkoop eens, dat het kaderverdrag minderheden in handen had moeten blijven van de ministers van Buitenlandse Zaken. Maar goed, die fout is in het verleden gemaakt en ik kan daar niet veel aan doen.

Zeer eens ben ik het met de heer Van Middelkoop dat het Nederlandse voorzitterschap zich vooral zal moeten richten op mensenrechten en kerntaken.

Ik ben nog een antwoord verschuldigd aan de heer Jurgens over de conventie inzake mensenhandel. Hij weet dat Nederland aanvankelijk twijfels had over die conventie vanwege een mogelijke overlap met het VN-protocol inzake mensenhandel -- het Palermo-protocol -- en eventuele bepalingen inzake de handavingsaspecten op het terrein van het strafrecht. Inmiddels is duidelijk dat het doel van deze conventie gericht is op preventie en bescherming van slachtoffers van mensenhandel, en dat de definitie uit het VN-protocol inzake mensenhandel is overgenomen. Nederland kan daarmee instemmen en zal actief deelnemen aan de onderhandelingen over de totstandkoming van de conventie. Tussen de departementen van Justitie, SZW en Buitenlandse Zaken vindt dan ook het instructieoverleg plaats over het uitdragen van het Nederlandse standpunt. Ik zal daar zelf ook aan blijven trekken, al is het maar omdat ook het OVSE-voorzitterschap als één van de centrale thema's mensenhandel en met name handel in jonge vrouwen en meisjes heeft gehad.

Ik hoop daarmee in eerste termijn in voldoende mate antwoord te hebben gegeven op de aan mij gestelde vragen.

*N

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter. Het is waarschijnlijk de laatste keer dat de minister in deze Kamer komt. Ook wij zullen hem missen, zoals hij ons zal missen, zoals hij vanmiddag heeft gezegd.

Hij heeft vanmiddag weer blijk gegeven van een dossierkennis en welsprekendheid die het buitengewoon plezierig maken om met hem in debat te zijn. Vandaar dat ik ook vanuit de oppositie mijn waardering uitspreek. Hoewel hij destijds natuurlijk lid werd van een verkeerd kabinet -- maar ja, zo gaan die dingen -- ben ik toch erg blij dat hij daarin kwam, en zo uit dat dal tevoorschijn kwam waarin hij zijns ondanks was terechtgekomen. Ik wil hem een punt dicht van Jan Arends meegeven, dat ook op een muur in Straatsburg terecht komt, maar dan in het Frans:

Quand enfin
on arrive à voir
comment l'arbre
se ramifie
alors c'est l'hiver

De **voorzitter**: Dank u, mijnheer Jurgens, iedereen is er stil van.

**

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik merk uit de reactie van de collega's dat hun Frans niet meer zo goed is, dus ik zal ook de "echte" Jan Arends laten horen:

Als je
eindelijk kunt zien
hoe de boom
vertakt
dan is het winter.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn uitgebreide beantwoording. Ik dacht dat hij mijn vraag over de conventie over vrouwenhandel, die op weinig medewerking van Nederland kon rekenen, zou vergeten te beantwoorden. Die is echter toch voldoende beantwoord.

Ik heb een vraag gesteld over de analyse van het ratificatiegedrag en de consequenties die je daaraan moet verbinden. Ik heb Nederland als voorzitterland opgeroepen om daar werk van te maken tijdens het voorzitterschap. De minister heeft daarop geen duidelijk antwoord gegeven. Dit punt sluit aan bij de vraag van de heer Dees om te kijken naar de inhoud van de gesloten verdragen en te komen tot een opschoning. Hij gaf een goed voorbeeld van een verdrag dat overbodig is geworden.

De minister heeft gezegd dat het kaderverdrag inzake nationale minderheden eigenlijk thuishoorde bij de minister van Buitenlandse Zaken. Ook deze regering heeft dan echter een fout gemaakt door de schriftelijke vragen van mijn fractie over dit onderwerp niet te laten beantwoorden door de minister van Buitenlandse Zaken maar door de minister die thans het integratie- en minderhedenbeleid in haar portefeuille heeft, en die zetelt op het ministerie van Justitie, de opvolger van de heer Van Boxtel. Blijkbaar ontbreekt het aan coördinatie op dit punt bij de regering.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor zijn realistisch politieke antwoord. Ik heb niks tegen realpolitik in de internationale politiek. Volgens mij is dat juist het anker waarop wij ons allen moeten verlaten. Het mag echter niet zo zijn dat wij zonder meer zeggen: dat accepteren wij. In dat verband duidde ik op die zin met "praktijk", "weerbarstig" en "leer". Bepaalde zaken ontwikkelen zich en moet je accepteren. Andere zaken moet je niet accepteren. Vervolgens moet je realistisch bepalen welke middelen wij hebben om te bereiken dat wij die andere zaken niet hoeven te accepteren. Ik ben het met de minister eens dat je niet aan de lopende band royementen kunt uitspreken; dat heeft geen enkel effect. Bovendien valt het niet mee om een royement te laten uitspreken.

Ik heb kritisch over de Raad van Europa gesproken omdat ik vind dat die inderdaad iets toevoegt en een staat van dienst heeft die er mag zijn, met alle dingen die hij niet gedaan heeft. In dat licht moet er kritisch en positief worden gereageerd. Ik zei dat de Raad met veel bezig is maar weinig presteert, waarbij ik refereerde aan de steeds verdere groei van de activiteiten. Dat was voor mij, maar ook voor de AIV en alle fracties in deze Kamer, de reden om te zeggen: concentreer je op de kerntaken, er is nog veel belangrijk werk te doen.

Ik ben blij dat de minister, in tegenstelling tot de heer Van der Linden, zegt: nee, wij meten wel met één maat. De maat die wij in Oost-Europa toepassen, passen wij ook in West-Europa toe. Laten wij het dus niet hebben over de theorie van het mindere kwaad omdat er nog een groter kwaad is. Wij moeten zowel het een als het ander aanpakken. Dat lijkt mij een betere houding dan zeggen: laat ons niet spreken over kleinere schendingen, want wij hebben altijd Azerbeidzjan nog bij de hand.

Ik ben buitengewoon geïnspireerd door het optreden van de minister dat ik hier maar eenmalig mee mocht maken. Ik begrijp dat hij in de Raad van Europa is begonnen en, voorlopig, eindigt als secretaris-generaal van de NAVO. Ik hoop dat ik ook zo'n carrière mag maken, hoewel ik hoop dat de functie van secretaris-generaal van de NAVO tegen die tijd niet meer beschikbaar is. Dat heeft echter meer met mijn politieke programma te maken.

Tegen de heer Van der Linden zeg ik dat veel inwoners van Nuth het niet fijn zullen vinden dat hun woonplaats vergeleken is met Liechtenstein. Nuth heeft volgens mij een voorbeeldfunctie, onder andere als gemeente met de eerste Surinaams-Nederlandse burgemeester en de ruimhartigheid om mensen als de heer Van der Linden gewoon toe te laten als inwoner. Dat mag je niet vergelijken met de toch feodale structuur die in Liechtenstein besproken wordt.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik had niet veel willen zeggen, maar ik moet toch even reageren op de heer Kox. Ik ben het met hem eens dat er met één maat

gemeten moet worden. Alleen zei ik dat wij bij de goede maat moeten beginnen met meten. Wat mij betreft beginnen wij bij landen als Azerbeidzjan en Armenië. Zolang wij het daar laten liggen, vind ik niet dat wij de bewijsvoering van het bestaansrecht van de Raad van Europa moeten zoeken in spierballenpolitiek ten opzichte van Liechtenstein. Ik heb Nuth en Liechtenstein niet qua structuur met elkaar vergeleken, maar qua bevolkingsomvang.

Eigenlijk had ik het woord gevraagd om de minister in deze Kamer adieu te zeggen. Vanochtend zijn wij begonnen met hem te feliciteren met zijn benoeming. De periode waarin wij samen hebben gewerkt, is een fantastisch mooie periode geweest. Als je niets meemaakt in de politiek heb je niet in de politiek gezeten, zeg ik maar. Je maakt van alles mee en ik vind het fantastisch dat hij op dit moment het vooruitzicht heeft dat hij, ook in het belang van de internationale gemeenschap, een geweldige functie kan gaan vervullen.

Mogen wij nog onder deze minister de reactie van het kabinet op het advies van de AIV verwachten, opdat wij nog in staat zijn er iets mee te doen gedurende het Nederlandse voorzitterschap? Anders zou het kunnen zijn dat wij het zo laat krijgen dat het niet meer functioneel is voor wat wij ermee willen.

*N

De heer **Dees** (VVD): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor zijn voortreffelijke beantwoording. Vooral de wijze waarop hij blijk gaf van enorme innerlijke betrokkenheid bij de idealen van de Raad van Europa en het vechten voor de mensenrechten, heeft indruk op mij gemaakt.

Ik wil drie korte punten aan de orde stellen. Mijn eerste punt poneer ik als een stelling. Als je erg soepel bent geweest bij het hanteren van de toelatingscriteria voor nieuwe landen, dan moet je juist strak en strikt zijn bij de monitoring en het overwegen van sancties zoals een schorsing. Anders werkt het niet. De minister heeft gezegd dat er inderdaad soepel is omgegaan met de toelatingscriteria. Ik begrijp natuurlijk de nuancerings die in diplomatieke processen spelen en dat ook andere dossiers van belang kunnen zijn. De lijn moet echter zijn dat men strikt en strak is bij de criteria als men, ondanks soepele toelatingscriteria, zijn lessen niet leert. Anders tast je de geloofwaardigheid en de effectiviteit van de organisatie aan. De minister heeft gezegd dat politieke gevangenen niet passen in de waardengemeenschap van de Raad van Europa. Hoelang zegt hij dat al? Een jaar, anderhalf jaar, twee jaar, drie jaar, vier jaar? Op een bepaald moment zal er toch een sanctie moeten worden opgelegd, nogmaals met alle begrip voor andere dossiers en diplomatieke processen. Ik sluit mij aan bij wat de heer Van der Linden heeft gezegd, namelijk dat er in de Raad van Europa op dit moment te weinig "power" aanwezig is om tot doorbraken te komen. Ik zou die sancties iets centraler willen stellen.

Ten tweede zou ik graag een regeringsstandpunt ontvangen over het AIV-rapport. De minister is niet

ingegaan op mijn vraag hoe de kerntakendiscussie in de Raad van Europa wordt geagendeerd, geïnitieerd en verder gebracht. Dit kost tijd en ik weet dat de processen daar niet altijd even gemakkelijk zullen verlopen. Het lijkt mij echter wel van belang om met veel enthousiasme de kerntakendiscussie te entameren. Ik heb de suggestie gedaan om internationaal een commissie van wijzen in te stellen, omdat wij van die figuur in het verleden ook wel eens gebruik hebben gemaakt. Als de regering met een standpunt komt over het AIV-rapport, zou ik ook graag zien dat aandacht wordt besteed aan de wijze waarop met de aanbevelingen wordt omgegaan en de wijze waarop de kerntakendiscussie kan worden georganiseerd.

In de derde plaats wijs ik erop dat de Convention on Human Rights and Biomedicine naar mijn mening een kernconventie is, waar Nederland ratificatie niet achterwege zou kunnen laten. De minister is hier echter niet op ingegaan.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik weet dat de minister om acht uur Liberia moet "doen" in de Tweede Kamer. Omdat ik bang was dat, als ik hem zou bedanken voor alle goede contacten, het mij te veel zou worden, heb ik om emotionele redenen afgezien van mijn tweede termijn. Dit was mijn tweede termijn.

*N

Minister **De Hoop Scheffer**: Ik dank de leden nogmaals voor de woorden die zij aan mijn adres hebben gesproken. Vanmiddag heb ik in een ander debat, met andere aanwezigen, gezegd dat het woord weemoed op zijn plaats is en dat herhaal ik hier. Na een dag als vandaag hier in uw huis zeg ik dat ik deze vorm van debatteren zeker zeer zal missen. In mijn toekomstige functie heb ik nu eenmaal niet meer met parlementen te maken en dat vind ik bepaald een gemis. Anderzijds hoop ik in mijn volgende functie uit te dragen dat de NAVO een waardengemeenschap en een waardenorganisatie is, gelet op wat daar verdedigd is en verdedigd wordt. Vroeger was die verdediging gericht tegen een bepaalde leer. Nu gaat het gelukkig veel meer om crisisbeheersing, vrede, stabiliteit en rust. Dat heeft naar mijn opvatting alles met waarden te maken. Als de heer Jurgens zegt -- en ik dank hem daar zeer voor: wij zullen je missen, dan zeg ik tegen u allen: ik zal u allen ook zeer missen. Dat geldt voor dit huis, maar ook voor wat hier heet de overzijde. Zeker ik zou echter moeten zeggen dat je nooit weet hoe een politieke carrière nog verder kan lopen. C'était l'hiver, c'est le printemps maintenant, peut être, c'est l'été, zeg ik tegen de heer Jurgens: het was winter, de lente is gekomen en nu is het misschien zomer.

Tegen de heer Platvoet zeg ik dat, als Nederland zichzelf aanspreekt op zijn ratificatiegedrag, het ook andere landen daarop moet aanspreken. Ik ben echter begonnen met de hand in eigen boezem te steken.

Ik weet al bij voorbaat dat mevrouw Verdonk en ik eens geestes zijn over hetgeen binnenkort weer in de Staten-Generaal zal worden besproken, namelijk de minderhedendiscussie. Wij voeren die discussie

VOLLEDIG ONGECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

---

gezamenlijk. Toen ik in een reactie op de bijdrage van de heer Van Middelkoop zei dat men dit bij Buitenlandse Zaken had moeten laten, was dat een beetje badinerend bedoeld.

De heer Kox en ik zullen elkaar niet vinden op het punt van de NAVO. Wij vinden elkaar echter wel op het punt van zijn stelling dat de Raad van Europa iets toevoegt en dat moet worden opgepast met de verdere groei van de activiteiten.

Ik dank de heer Van der Linden hartelijk voor de woorden die hij gesproken heeft. Inderdaad, wij hebben jaren van zeer intensieve politieke samenwerking gekend. Ik ben het met hem eens; als je niet in Azerbeidzjan en in Armenië begint, kun je ook niets tegen Liechtenstein zeggen. Dit valt wel degelijk in de categorie "en-en".

Ik aarzel wel om de heer Van der Linden toe te zeggen dat de reactie van de regering op het rapport van de AIV al aan de Kamers zal worden voorgelegd voordat de nieuwe bewindspersoon op Buitenlandse Zaken aantreedt. Dat duurt nog een krappe maand en ik heb al gezegd dat deze reactie met allerlei departementen moet worden voorbereid. Ik zeg hem toe dat ik ervoor zal zorgen dat deze reactie de Kamers zo snel mogelijk zal bereiken.

De heer Dees heeft er gelijk in dat soepele criteria bij toelating met zich meebrengen dat wij straf en strikt moeten zijn bij de monitoring. Ik ben het ook met hem eens dat de beschikbare instrumenten op een gegeven moment ook gebruikt moeten kunnen worden, maar ik heb in eerste termijn al aangegeven dat het veelal niet zozeer een kwestie is van het niet beschikbaar zijn van een instrument, als wel van politieke onwil om het in te zetten. Er zijn altijd lidstaten die redenen hebben om te zeggen dat het instrument waarom het gaat, niet op dat moment tegen de betrokken lidstaat moet worden gebruikt. En in het algemeen vind ik dat je op het punt van de mensenrechten een terugkeerstrategie moet hebben, als je tegen een land zegt dat het exit is, al dan niet tijdelijk. Je moet namelijk zeker weten dat de situatie in een land beter wordt, als je daar strafmaatregelen tegen neemt. Dit is het eeuwige dilemma als je de instrumenten wilt gebruiken die je hebt. Maar ik volg dus de redenering van de heer Dees dat je bij monitoring strikt moet zijn.

Ik zal mijn collega's aanspreken op de ratificatie van de Convention on human rights and biomedicine en ik zeg de heer Dees toe dat de regering bij de reactie op het rapport van de AIV ook zal aangeven, hoe zij concreet wil handelen. Ik vraag me af of zijn suggestie inzake de drie wijzen geen schamplap zou worden voor het niet politiek willen aanpakken van wat er moet worden gedaan. Dit zou pleiten voor een aanpak op politiek niveau, maar ik zeg de heer Dees toe dat hij bij de reactie op het rapport van de AIV ook een reactie op zijn suggestie zal krijgen.

Voorzitter, ik ben zeer dankbaar om weer in deze Kamer te hebben kunnen zijn, ook al is het waarschijnlijk voor het laatst geweest.

De voorzitter: Ik zou u aan het eind van deze beraadslaging nog willen voorhouden dat het feit dat hier zo buitengewoon veel waardering is uitgesproken voor uw kennis van zaken, voor de betrokkenheid bij uw werkterrein en vooral voor de wijze waarop u deze Kamer

altijd heeft bejegend, mijns inziens de beste steun in de rug is die u zou kunnen wensen om succesvol aan uw nieuwe werkzaamheden te beginnen.

**

De beraadslaging wordt gesloten.

Sluiting 19.46 uur.